

İRAN'DA KADIN OLMAK: KADINLARIN SOSYAL HAKLARI

**2024
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Aysan NAMAZİKHAH

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU**

İran'da Kadın Olmak: Kadınların Sosyal Hakları

Aysan NAMAZIKHAH

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Nisan 2024**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
1.1. Kadın Haklarının Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi	18
1.2. Sosyal Hakların Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi	36
1.2.1.19. Yüzyılda Kadınların Sosyal Hakları ile İlgili Gelişmeler.....	40
1.2.1.1. Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi	42
1.2.1.2. Kadın Hakları Mücadelesinde Dikkate Değer Noktalar	45
1.2.2.20. Yüzyılda Kadınların Sosyal Hakları ile İlgili Gelişmeler.....	48
1.3. Uluslararası Kadın Hakları Sözleşmeleri ve Anlaşmalar	51
2. İSLAM DEVRİMİ ÖNCESİ VE SONRASINDA KADINLARIN SOSYAL HAKLARI	54
2.1. Devrim Öncesinde İran'da Kadınların Sosyal Hakları	54
2.1.1. Kadınların Eğitim Alanına Girişi.....	61

2.1.2. Kadınların Siyasi Alana Girişi.....	62
2.1.3. Muhammed Rıza Şah Döneminde İran Kadınları.....	64
2.2. İslam Devriminden Sonra İran’da Kadınların Sosyal Hakları.....	67
2.2.1. Devrim Sonrası Dönüşüm ve Değişimler	67
2.2.2. Devrim Yapılanması Sürecinde Kadın Haklarıyla İlgili Devlet Politikaları (1978-1981).....	70
2.2.3. Kadınlar ve Aile	73
2.2.4. Eğitim	75
2.2.5. Kadınların Medeni Hakları	76
2.2.6. Kadınlar İçin İslam Cumhuriyeti’nin İkinci Meclis Oyları.....	79
2.2.7. Devrimden Sonra İran’da Kadının Statüsü İçin Verilen Mücadele ...	83
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ	115

TEZ ONAY SAYFASI

Aysan NAMAZİKHAH tarafından hazırlanan “İRAN’DA KADIN OLMAK: KADINLARIN SOSYAL HAKLARI“ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05/04/2024

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇAKÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Aysan NAMAZİKHAH

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışma aynı zamanda beni her zaman koşulsuz seven ve iyi örnekleriyle başarmak istediğim şeyler için çok çalışmayı öğreten anne ve babama ithaf edilmiştir. Hayatımda olduğun için gerçekten minnettarım.

Tez sürecindeki katkı ve desteklerinden dolayı Prof. Dr. Ali ASKER, Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU, Dr. Öğr. Ali Samir MERDAN hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

İranlı kadınların sosyal hakları, devrim öncesi ve devrim sonrası dönemler arasında önemli değişikliklere uğramıştır. Devrim öncesi dönemde, Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin yönetimi altında kadınlar, oy hakkı gibi sınırlı haklar elde etmiş ve eğitim ile iş gücüne erişimleri genişlemiştir. Ancak 1979 İslam Devrimi sonrasında kadın hakları büyük ölçüde kısıtlanmış; zorunlu örtünme (hijab) uygulaması getirilmiş ve geleneksel cinsiyet rollerine dönüş yaşanmıştır.

Bu tez çalışması, İranlı kadınların sosyal haklarının evrimini vurgulayarak, iki dönem arasında eğitim ve iş fırsatlarını, giyim kurallarını, siyasi katılımı ve cinsiyet rollerindeki değişimi karşılaştırmaktadır. Devrim, kadın haklarında bir gerilemeye yol açmış, toplumsal ve siyasi katılımlarını sınırlamıştır. Ancak bu durumun zaman içinde toplumsal ve siyasi dinamiklerin evrimi nedeniyle değişebileceğini belirtmek önemlidir. Devrim öncesi dönemde, 20. yüzyılın ortalarında Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin yönetimi altında, İranlı kadınlar belirli sosyal haklara kavuşmuştur. Bu dönemde kadınlar, oy hakkı gibi bazı temel haklara sahip olmuştur. Eğitim ve iş gücüne katılım konusunda da belirli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle büyük şehirlerde, kadınların eğitim ve iş fırsatları genişlemiştir. Ancak, kırsal bölgelerde ve geleneksel topluluklarda, kadınların yaşadığı sorunlar devam etmiştir.

1979 İslam Devrimi sonrasında ise İran'da radikal değişiklikler yaşanmıştır. İslam Devrimi'nin liderleri, İslam'a dayalı bir toplum modeli oluşturmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda, kadınların giyim tarzlarına ve davranışlarına yönelik sıkı kurallar getirilmiştir. Zorunlu örtünme (hijab) uygulaması başlatılmış ve geleneksel İslam normlarına uygun olarak cinsiyet rolleri belirlenmiştir. Kadınların siyasi katılımları sınırlanmış ve toplum içindeki rolleri daha geleneksel bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu değişiklikler, birçok kadın için büyük bir kısıtlama ve gerileme anlamına gelmektedir. Ancak zaman içinde, özellikle genç kuşaklarda, bu kısıtlamalara karşı tepkiler artmıştır. Bazı kadınlar, daha fazla eğitim ve iş fırsatlarına erişim için mücadele etmiş ve toplumsal değişim talepleriyle ortaya çıkmışlardır. Sonuç olarak, İranlı kadınların sosyal haklarındaki evrim, devrim öncesi ve sonrası dönem

kıyaslandığında büyük farklar yaşamıştır. Ancak bu süreç karmaşık ve çok yönlüdür. Çünkü toplumun farklı kesimleri arasında tutarsızlıklar ve çatışmalar yaşanmıştır. İran'da kadın hakları, toplumun evrimi, siyasi durum ve uluslararası etkileşimler gibi birçok faktörün etkisi altında şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran; İslam Devrimi; İran'da Kadın Hakları; Şah Dönemi; İran Devrimi

ABSTRACT

Iranian women's social rights have undergone significant changes between the pre-revolutionary and post-revolutionary periods. In the pre-revolutionary period, under the rule of Shah Mohammad Reza Pahlavi, women gained limited rights, such as the right to vote, and their access to education and the workforce expanded. However, after the 1979 Islamic Revolution, women's rights were greatly restricted; Compulsory veiling (hijab) was introduced and there was a return to traditional gender roles. This thesis highlights the evolution of Iranian women's social rights, comparing educational and job opportunities, dress codes, political participation, and changes in gender roles between the two periods. The revolution led to a decline in women's rights; limited their social and political participation. However, it is important to note that this situation may change over time due to the evolution of social and political dynamics. In the pre-revolutionary period, under the rule of Shah Mohammad Reza Pahlavi in the mid-20th century, Iranian women gained certain social rights. During this period, women gained some basic rights such as the right to vote. There have also been certain developments in education and workforce participation. Educational and job opportunities for women have expanded, especially in big cities. However, in rural areas and traditional communities, problems experienced by women continued.

After the 1979 Islamic Revolution, radical changes took place in Iran. The leaders of the Islamic Revolution aimed to create a model of society based on Islam. In this context, strict rules were introduced regarding women's clothing style and behavior. Compulsory veiling (hijab) was introduced and gender roles were determined in accordance with traditional Islamic norms. Women's political participation was limited and their roles in society were framed more traditionally. These changes meant great restriction and setback for many women. However, over time, reactions against these restrictions increased, especially among the younger generations. Some women fought for access to greater education and job opportunities, and came forward with demands for social change. As a result, the evolution of Iranian women's social rights has undergone major changes before and after the revolution. However, this process was complex and multifaceted, as there were inconsistencies and conflicts between different

segments of society. Women's rights in Iran have been shaped under the influence of many factors such as the evolution of society, the political situation and international interactions.

Keywords: Iranian; Islamic Revolution; Women's Rights in Iran; Shah Era; Iranian Revolution

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İran' da Kadın Olmak: Kadınların Sosyal Hakları
Tezin Yazarı	Aysan NAMAZİKHAH
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	05/04/2024
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	115
Anahtar Kelimeler	İran; İslam Devrimi; İran'da Kadın Hakları; Şah Dönemi; İran Devrimi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Being a Woman in Iran: Women's Social Rights
Author of the Thesis	Aysan NAMAŽIKHAH
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	05/04/2024
Field of the Thesis	Area Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	115
Keywords	Iranian; Islamic Revolution; Women's Rights in Iran; Shah Era; Iranian Revolution

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CEDAW	: Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi
M. Ö	: Milattan Önce
p	: sayfa

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırma İran'da kadınların sosyal hakları hakkında yazılmıştır. İran'da kadınlara verilmesi gereken haklar tarih boyunca hükümet sistemindeki değişiklikler nedeniyle çarpıtılmıştır. İmparatorluk döneminde ve sonrasında yani İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınların sosyal haklarında ne gibi değişiklikler ve dönüşümler yaşandığı tez çalışması kapsamında açıklanmıştır. Bu tez, tarih boyunca kadınların haklarını elde etmek için ne gibi eylemlerde bulunduğunu ve ne gibi sonuçlar elde ettiğini göstermektedir. Tez çalışmasında İranlı kadınların Rıza Şah döneminde ve İslam Devrimi sonrasında iki farklı zamana göre hangi hakları aldıkları ve hangilerinden yoksun bırakıldıklarını karşılıklı yöntemle irdelemektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, İran'daki kadınların sosyal haklarının mevcut durumunu belirlemek, bu hakların sınırlılıklarını ve güçlüklerini ortaya koymak ve iyileştirme önerileri sunmaktır. Bu, İran toplumunun cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki gelişimi için kritik öneme sahiptir.

İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılan araştırmalar birçok açıdan önemlidir. İran toplumunda kadınların sosyal hakları, yıllar boyunca çeşitli sosyal, kültürel ve siyasi etmenlerden etkilenmiştir. Bu nedenle, bu hakların incelenmesi, kadınların yaşadığı zorlukların anlaşılması ve çözümler üretilmesi açısından son derece önemlidir. İran'daki kadınların sosyal haklarına ilişkin araştırmaların önemli boyutları şunlardır:

- **Toplumsal Farkındalık:** Araştırmalar, toplumda cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmaya yardımcı olabilir. Bu, kadınların haklarını savunmaları için güçlü bir zemin oluşturabilir.
- **Yasal ve Siyasi Değişimlerin Teşviki:** Araştırma sonuçları, yasal ve siyasi değişiklikler için bir dayanak oluşturabilir. Kadın haklarına yönelik politika ve yasal reformların yapılmasına yardımcı olabilir.
- **Eğitim ve Bilinçlenme:** Araştırmalar, kadınların hakları konusunda bilinçlenmeye ve onların eğitim almalarına yardımcı olabilir. Bu, kadınların kendi haklarını savunmalarını ve güçlenmelerini sağlayabilir.

- Uluslararası İlişkilerin Etkisi: İran'daki kadın haklarıyla ilgili araştırmalar, uluslararası alanda da önemlidir. Bu, uluslararası toplumun İran'daki kadın hakları ihlallerine dikkat çekmesine ve bu konuda baskı yapmasına yardımcı olabilir.
- Toplumsal Dönüşüm ve Gelişim: Kadınların sosyal haklarının iyileştirilmesi, genel olarak toplumsal dönüşüm ve gelişim için önemlidir. Kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayata katılımlarının artması, toplumun refahın yükselmesine yardımcı olabilir.

Bu nedenlerle, İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılan araştırmaların önemi oldukça büyüktür. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular kadınların yaşam kalitesini artırmak ve cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için kullanılabilir.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

İran'daki kadınların hakları üzerine yapılacak bir araştırma için uygun bir yöntem seçmek önemlidir. İşte bu tür bir araştırma için kullanılabilecek yöntemlerden bazıları şunlardır:

- Alan Araştırması: İranlı bir kadın olarak İran'daki kadınların günlük yaşamını gözlemlerim ve bu gözlemleri kaydettim.
- Anketler ve Görüşmeler: Anketler ve görüşmeler, İran'daki kadınların hakları konusunda bilgi toplamanın etkili bir yoludur. Kadınlarla bireysel görüşmeler ve grup toplantıları yaparak onların yaşadıkları sorunları, haklarını nasıl anladıklarını ve ne tür iyileştirmeler istediklerini öğrenme fırsatı buldum.
- Belge İncelemesi: İran'daki kadın haklarıyla ilgili resmi belgeler, yasalar, politikalar ve raporlar incelenebilir. Bu belgeler, kadınların haklarını düzenleyen yasal çerçeve hakkında bilgi sağlayabilir ve mevcut politikaların etkinliğini değerlendirebilir.
- Literatür Taraması: İran'da kadın haklarına ilişkin daha önce yapılan araştırmaları inceleyerek bu alandaki güncel bilgileri kullandım ve mevcut boşlukları tespit edebildim. Bu da araştırmamı daha kapsamlı ve nitelikli hale getirmemi sağladı.

- **Katılımcı Gözlem:** İranlı kadınların sosyal ve kültürel faaliyetlerine katılarak günlük hayatlarını daha dikkatli gözleme fırsatı buldum. Bu, kadınların sosyal etkileşimlerini, davranışlarını ve zorluklarını anlamının önemli bir yolu olabilir.
- **Karma Yöntemler:** Birden fazla yöntemin bir arada kullanılması, araştırmanın kapsamını genişletebilir ve elde edilen verilerin doğruluğunu artırabilir. Örneğin, alan araştırması ve anketlerin bir arada kullanılması, araştırmanın güvenilirliğini artırabilir.

İran'daki kadınların hakları üzerine yapılacak bir araştırmanın yöntemi, araştırma sorularına, erişilebilir kaynaklara ve araştırmanın amacına bağlı olarak değişebilir. Ancak yukarıda bahsedilen yöntemler bu tür araştırmaların yürütülmesi için genel bir çerçeve oluşturabilir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılacak bir araştırma için örnek hipotezler veya sorunlar şunlar olabilir:

- **Kadınların Eğitim Hakkı:** İran'daki kadınların eğitim hakkı konusundaki erişimleri ve fırsatları incelenerek, eğitim seviyeleri ile sosyal haklar arasındaki ilişki araştırılabilir. Hipotez: İran'da kadınların eğitim seviyeleri arttıkça, sosyal haklardan daha fazla faydalanma eğilimindedir.
- **Kadınların İşgücüne Katılımı ve İşyerindeki Hakları:** İran'daki kadınların işgücüne katılımı ve işyerindeki hakları araştırılarak, kadınların çalışma hayatındaki durumu ve karşılaştıkları zorluklar belirlenebilir. Hipotez: İran'daki kadınların işgücüne katılımı arttıkça, sosyal haklardan daha fazla faydalanma eğilimindedir.
- **Kadınların Siyasi Katılımı ve Temsil:** İran'daki kadınların siyasi katılımı ve temsiliyeti üzerine yapılan araştırmalarla, kadınların siyasi alandaki etkinlikleri ve bu alanda karşılaştıkları engeller incelenebilir. Hipotez: İran'da kadınların siyasi katılımı arttıkça, sosyal haklardan daha fazla faydalanma eğilimindedir.
- **Aile İçi İlişkiler ve Kadına Yönelik Şiddet:** İran'da aile içi ilişkilerde ve kadına yönelik şiddet konusunda yapılan araştırmalarla, kadınların aile içindeki statüleri

ve hakları üzerine bilgi edinilebilir. Hipotez: İran'daki kadınlar, aile içi ilişkilerde daha eşit bir statüye sahip olduklarında, sosyal haklardan daha fazla faydalanma eğilimindedir.

- Kadınların Sağlık Hizmetlerine Erişimi: İran'daki kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve bu hizmetlerden faydalanma durumu incelenerek, kadınların sağlık haklarına yönelik durumu değerlendirilebilir. Hipotez: İran'daki kadınlar, sağlık hizmetlerine erişimleri arttıkça, sosyal haklardan daha fazla faydalanma eğilimindedir.

Bu hipotezler, İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılacak araştırmaların bir çerçevesini oluşturabilir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılan bir araştırmanın kapsamı ve karşılaşılabilecek bazı sınırlılıklar ve güçlükler şunlardır:

Kapsam:

- Coğrafi Kapsam: Araştırmanın, İran'ın farklı bölgelerindeki kadınları kapsayacak şekilde geniş bir coğrafi kapsama sahip olması önemlidir. Farklı bölgelerdeki kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıklar dikkate alınmalıdır.
- Haklar Kapsamı: Araştırma, kadınların eğitim, iş, siyaset, sağlık, aile içi ilişkiler gibi farklı alanlardaki sosyal haklarını kapsamalıdır. Bu, kadınların yaşamlarının farklı yönlerini kapsayarak daha kapsamlı bir değerlendirme sağlar.
- Zaman Kapsamı: Araştırma, farklı zaman dilimlerini içerebilir. İran'daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılan araştırmalar, geçmişten günümüze kadın haklarındaki değişimleri ve gelişmeleri inceleyebilir.

Sınırlılıklar ve Karşılaşılan Güçlükler:

- Erişim Güçlükleri: İran'da kadınlarla yapılan araştırmaların bazen erişim güçlükleriyle karşılaşılabileceği unutulmamalıdır. Bazı kadınlar, sosyal ve kültürel baskılar nedeniyle araştırmalara katılmak istemeyebilir veya erişim sağlamak zor olabilir.

- Sansür ve Baskılar: İran’da kadın hakları konusunda yapılan araştırmalar, sansür ve baskılarla karşılaşabilir. Bazı bilgilerin sansürlenmesi veya baskılar nedeniyle araştırmacıların özgürce çalışamaması gibi sorunlarla karşılaşılabilir.
- Önyargılar ve Stereotipler: Araştırmacılar, İran’daki kadınların sosyal hakları konusunda yapılan araştırmalarda önyargılar ve stereotiplerle karşılaşabilir. Bu, araştırmanın nesnel ve tarafsız olmasını zorlaştırabilir.
- Veri Toplamadaki Zorlukları: İran’daki kadınlarla yapılan araştırmalarda veri toplama zorluklarıyla karşılaşılabilir. Dil engelleri, gizlilik endişeleri ve güvenilir veri kaynaklarının sınırlı olması gibi zorluklarla başa çıkmak gerekebilir.
- Kültürel ve Siyasi Hassasiyetler: İran’da kadın haklarıyla ilgili araştırmalar yapılırken kültürel ve siyasi hassasiyetler dikkate alınmalıdır. Bu, araştırmacıların çalışmalarını objektif ve etik bir şekilde yürütmelerini sağlar.

Bu sınırlılıklar ve güçlükler, İran’daki kadınların sosyal hakları üzerine yapılan araştırmaların planlanması ve yürütülmesi sırasında dikkate alınmalıdır.

1. KADIN HAKLARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ: EVRELER VE OLGULAR

1.1. Kadın Haklarının Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi

Dünya tarihi boyunca, yönetim biçimleri ve toplumun yönetim sistemleri, insan haklarıyla ve özellikle de kadın hakları ile statüsüyle doğrudan bir ilişki içerisinde olmuştur. Kadınlar, tarih boyunca haklarını elde etmek için mücadele etmişlerdir; ancak erkeklerle aralarındaki farklar zaman zaman minimal düzeyde olmuş ve bazı dönemlerde feminizm akımları da ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme ile birlikte mülkiyet ve mal birikiminin artması, servetin erkeklerin elinde yoğunlaşması sonucunda karar verme süreçleri ve politika oluşturma yetileri de erkekler tarafından domine edilmiş ve bu durum kadınları giderek daha eşitsiz bir konuma itmiştir. Kadının, tarihsel olarak bazı dönemlerde insan olmaktan çıkarılıp yarı insan, asalak olarak değerlendirildiği ve insan dışı unsurlarla tanımlandığı görülmüştür. Mevcut eşitsizlikleri düzeltmek adına, zaman zaman kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamalarına başvurulmuştur. Küresel çapta insan haklarına yönelik artan ilgi ve çeşitli başarıların tanınması, kadınların yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik hareketlerle birleşerek kadınların toplumsal statülerinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu değişiklikler, İslam dünyasındaki ülkelerde de etkilerini göstermiştir¹.

Tarihsel gerçeklere ve bilimsel araştırmalara dayanarak, insan toplumunun sürekliliği ve evrimi büyük ölçüde kadınların katkılarına dayanmaktadır. Kadınlar, birçok sıv ve harikanın merkezinde yer almakta ve bu sayede insanlık dünyasının varlığı süreklilik ve devamlılık kazanmaktadır. Kadınlar, olağanüstü bir zarafete sahip olup, bu özellikleriyle diğer canlılar arasında öne çıkmakta ve mükemmelliklerini sergilemektedirler. “Doğum” kavramı, kadın kelimesi ile sıklıkla ilişkilendirilir ve bu kelime yaşamak ve canlılık anlamına gelir. Tarihsel bir bakış açısıyla, Taş Devri’nden itibaren, küçük sosyal grupların devamlılığının kadınlar tarafından sağlandığı görülmektedir².

İlkel topluluklarda ekonomik ilerleme, genellikle erkekler yerine kadınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yüzyıllar boyunca, kadınlar geleneksel yöntemleri

¹ Durant, Will. The Story of Civilization: Vol1: Our Oriental Heritage. Vol. 1: JA KUBU, 1942.

² Durant, Will. Story of Philosophy. Simon and Schuster, 1961.

kullanarak çadırların etrafında çalışmış ve binlerce ev sanatı üreterek önemli endüstrilerin temellerini atmışlardır. Kadınların ekonomik ilişkilerdeki olumlu ve etkin rolleri düşünüldüğünde, toplumsal gelişime ve insanlığın refahına yaptıkları katkılar inkâr edilemez. Ancak tarihsel kayıtlar, bazı eski klanlarda kadınların durumunun son derece vahim olduğunu göstermektedir. Örneğin, Avustralya'daki ilk insan yerleşimlerinde kadınlar, evcilleştirilmiş hayvanlar gibi muamele görmüş ve yalnızca üreme amaçlı kullanılmıştır. Kıtık ve kuraklık dönemlerinde bazen kadınlar öldürülüp yenilmiştir. Whitney'nin İngiltere ile ilgili eserinde "Jeziya"da bahsedilen kadınların durumu da benzer şekilde kötüdür. Vahşi kabileler arasında düşünce ve tavırlar benzerlik göstermektedir; Tibet ve Çin'de bulunan yarı medeni Asya kabilelerinde ise kadınlar genellikle küçük ve zayıf olarak görülmekte, babalarının veya kocalarının vesayeti altında yaşamaktadırlar³.

Hindistan ve Çin'de kadınların şahitlikleri genellikle geçersiz sayılır ve kadınlar "necis" olarak değerlendirilirdi. Bu değerlendirme bazı durumlarda o kadar ileri gidilmiştir ki, şahit olarak çağrıldıklarında mahkemeye girişleri yasaklanır ve mahkemeden uzaklaştırılırlardı.

Antik zamanlarda, M.Ö. 25. yüzyılda yaşayan Amoritler, günümüzde Babil olarak bilinen Sümer topraklarında yerleştiler. Babil, Batı Asya'da askeri güç, bilimsel ve sanatsal gelişmeler açısından öne çıkan bir topluluk olarak parlamıştır. Bu dönemde, bölgedeki kabileler genellikle matriarkal yapıda olup çocuklar anne tarafına aitti. Amorit yasalarına göre, kadınların özgürce ilişki kurmalarına izin verilmiş, boşanmalar tarafların anlaşması ile gerçekleştirilmiş ve mülkiyet hakları kadınlar ve erkekler arasında eşit olarak paylaşılmıştır. Aile, ortak bir yasal birim olarak kabul edilirdi. Ayrıca, Mısır'da kadınların yasal ve sosyal statüsü, birçok ulustaki kadınlarınkinden daha iyiydi⁴.

Max Müller'e göre, Nil Vadisi'nde kadının konumu ve statüsü, antik veya modern dönemlerdeki hiçbir ulus tarafından erişilememiştir. Antik dönemlere ait resimler, kadınların herhangi bir engel veya gözetim olmaksızın özgürce işlerini yaparken tasvir edildiğini göstermektedir. Eski İran'da ise kadınlar yüksek bir konuma sahipti; yasal ve sosyal açıdan erkeklerle eşit haklara sahipti. Eğer görevlerinde bir

³ Scott, Joan Wallach, Women in history. The modern period. Past & Present, 1983(101): p. 141-157.

⁴ Harris, Craig. Water of life: women and water sanitation. IDRC reports, v. 21, no. 1, 1993.

farklılık varsa, bu, onların doğasına uygun şekilde belirlenmiştir. O dönemlerde kadınlar, sokaklarda rahatça dolaşabiliyor ve aile sisteminin sağladığı tüm siyasi ve sosyal haklardan faydalanabiliyordu ⁵.

Milattan beş yüz yıl önce, Yunan şehir devletlerinden Atina, kadınların varlığıyla dikkat çekmesine rağmen, tarihçiler Atina medeniyetinin kadınların katkıları olmadan da büyüklüğünü vurgulamışlardır. Herodotos'un yazdığı tarihte kadınlar sıkça yer alırken, Thukydides'in eserlerinde onlardan bahsedilmez. Bu dönemde erkekler, kadınları genellikle evdeki yararlarına göre değerlendirmişler, özellikle ev işlerindeki katkıları ön plana çıkmıştır. Ataerkil yapının hâkim olduğu bu dönemde, kadınlar babalarına ve kocalarına itaat etmek zorundaydılar. Kocanın ölümü üzerine miras haklarından mahrum bırakılan kadınlar, yalnızca ev içindeki rolleriyle sınırlı saygı görebiliyordu. Antik Yunanistan'da hâkim olan görüş, doğurganlık gücünün yalnızca erkeklere ait olduğu ve kadının görevinin çocuk taşımak ve emzirmekten ibaret olduğuna dayanıyordu. Kadınların, kocalarının otoritesine aykırı düşmeyen durumlarda evde itaat etmelerine izin veriliyordu ⁶.

Bu dönemin sonlarında, kadınları özgürleştirmeye yönelik hareketler ortaya çıktı ve bu hareketler, Yunan şehir devletlerinde kadınların boyun eğdirilme ve itaat etme durumunu büyük ölçüde azalttı. Bu gelişme, kadınlar için önemli bir ayrıcalık olarak değerlendirildi. Antik Yunanistan'da babalar, ailenin sadece dini lideri değil, aynı zamanda geniş yasal hak ve yetkilere de sahipti. Bu haklar arasında bir çocuğu kabul etme veya reddetme, kızlarını evlendirme ve damatlarına oğul verme, bir erkek çocuğu evlatlıktan çıkarma, evlat edinme ve aile içinde gerçekleşen yargılamalarda nihai kararı verme yetkisi bulunmaktaydı. Ayrıca, oğlunu veya karısını ölüm cezasına çarptırma hakkına da sahipti ⁷.

Diğer medeniyetler arasında Romalılar da öne çıkmaktadır. Barbarlık çağından çıktıklarında Roma toplumu, erkeği ailenin başı olarak görürdü; eşi ve çocukları üzerinde geniş yetkileri vardı ve hatta bu yetkileri güçle pekiştirilmişti. Ancak, Roma İmparatorluğu'nun yükselişi ile birlikte, toplumun kadınlara ve kız çocuklarına bakış

⁵ Muller, F Max. Esoteric Buddhism: A Rejoinder. The Nineteenth century and after: a monthly review, 1893. 34(198): p. 296-303.

⁶ Katz, Marilyn. Ideology and "the status of women" in ancient Greece. History and Theory, 1992: p. 70-97.

⁷ Lewis, Silan. The Athenian Woman: an iconographic handbook. 2013: Routledge.

açısı değişmeye başladı. Kanunlar ve aile sistemi giderek daha fazla yaygınlaştıkça, kadınların miras ve mülkiyet haklarına erişimi arttı. Yasalar, kadınların finansal olarak bağımsız hale gelmelerine olanak sağladı. Bu dönemde bazı kadınlar, özellikle tekstil sektöründe atölyelerde veya fabrikalarda çalıştılar; bazıları avukat veya doktor olarak meslek sahibi oldular, bazıları ise önemli siyasi pozisyonlarda yer aldılar. Bu sosyal statüler, dindarlık, ciddiyet, ağırbaşlılık, sadelik, karşılıklı bağlılık, sorumluluk duygusu ve aşırılıklardan kaçınma gibi erdemlere dayanıyordu ⁸.

Eski İran'da Medler ve Persler gibi medeniyetlerde kadınların, ev işleri, tarım ve ateş yakma gibi temel görevleri üstlendiği, bu medeniyetlere ait maddi eserler ve belgeler üzerinden anlaşılmaktadır. Kadınlar, toplumun temel görevlerinde sadece aktif bir rol oynamakla kalmamış, aynı zamanda dinsel oyunlar gibi sanatsal faaliyetlerle topluma yaşam sevinci ve manevi bir ihtişam katmışlardır ⁹. Bu dönemde, kadın istihdamının ve yüksek verimliliklerinin, cinsiyetler arasında görev dağılımında bir dengesizlik yaratması, bazı erken toplumların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu tür toplumlarda, birden fazla koca ile evlilikler yaygınken, kadınlar kabilesel işlerle ilgilenir ve manevi liderlik pozisyonlarına erişirlerdi. Ancak, aile bağları genellikle erkekler tarafından kuruldu, çünkü kadınlar, toplum içinde en saf kan taşıyıcıları olarak kabul edilirdi. ¹⁰

Eski Mısır'da devlet genellikle erkekler tarafından yönetiliyordu; ancak, bazı özel durumlar nedeniyle yönetim işlerini kadınların üstlendiği örnekler de bulunmaktadır. Mısır tarihinde, kraliçelerin egemenliğine ilişkin çeşitli örnekler mevcuttur. Örneğin, Will Durant'a göre, Kral Thutmose'un kızı Hatshepsut, babasının saltanatının otuz yılı aşkın süre sonunda tahta çıkmış ve önceki krallar gibi savaş ve barış kararları almıştır. Genel olarak, eski uygarlıklarda kadınlara yaşam alanlarında yüksek saygı ve itibar gösterilmiştir ¹¹. Ancak, Hint ve Çin kültürlerinde kadınların statüsü farklılık göstermiştir. Hindu dininde kadınların toplumsal bir değeri bulunmamaktaydı; kızların satın alınması ve kaçırılması yaygındı. Bir kadının duygusal ve ruhsal varlığı, erkeğe bağlı görülür ve erkeksiz yaşayamayacağına inanılırdı. Hindistan'da kadınlar, kocalarının ölümünden sonra, onun bedeniyle birlikte kendilerini yakma uygulaması

⁸ Hemelrijk, Emily A. The education of women in ancient rome. A companion to ancient education, 2015: p. 292-304.

⁹ Mirvahabi, Farin. The status of women in Iran. J. Fam. L., 1975. 14: p. 383.

¹⁰ Fathi, Asghar. Women and the Family in Iran. Vol. 38. 1985: Brill.

¹¹ Onstine, Suzzane. Gender and the religion of Ancient Egypt. Religion Compass, 2010. 4(1): p. 1-11.

(Sati) gerçekleştirir ve bunu kocalarına olan iffet ve sadakatlerinin bir göstergesi olarak kabul ederlerdi ¹².

Cahiliye döneminde, Arabistan'da kadınların durumu dikkate değerdir. Bu dönem, Arap kadınlarına yönelik kötü muamelenin en ağır yaşandığı dönemlerden biri olarak bilinir. Arabistan'da, barbarlık zirvedeyken, masum kız çocukları diri diri gömülüyordu. Hayatta kalmış olsalardı, paha biçilmez değerler karşılığında satılacak olan bu kızların babaları, kullanıldıkları yün için koyunlarını satmaktan çekinseler de küçük kızların kendilerine atfedilen değer yok denecek kadar azdı ¹³. 7 ve 8. yüzyıllarda, İslam'ın yükselişi ile güçlü ve zengin bir imparatorluk kuruldu ve bu dönemde birçok kadın imparatorluğun ihtişamından faydalandı. Kültürel, dini ve siyasi farklılıklar nedeniyle, bu dönemde kadınlar toplumsal arenada çeşitli roller oynamalarına izin verilen geniş özgürlüklere sahipti. Ancak, cinsiyetleri nedeniyle sonradan uygulanan yasaklar, bu özgürlükleri kısıtlayan bir dönüğe işaret eder. Bu kısıtlamaların örnekleri arasında, Müslüman ülkelerin halifelerinin bu özgürlükleri sınırlamaya yönelik aldıkları kararlar ve gerçekleştirdikleri eylemler bulunmaktadır ¹⁴.

Hem Yahudilik hem de Hristiyanlık tarih boyunca kadınlar hakkında olumsuz görüşler sergilemiştir. Bu inanç sistemlerinde, Âdem ve Havva'nın hikayesi, kadının erkekten sonra yaratıldığı ve bu nedenle erkeklere tabi olduğu düşüncesini pekiştiren bir örnek olarak kullanılmıştır. Ayrıca, kadınların kötülöklere sebep olduğu ve dünyadaki sefaletin, düzensizliğin ve insanların cennetten kovulmasının arkasında kadınların olduğu iddia edilmiştir. Bu görüşler, kadının toplumdaki statüsünü ve kişilik algısını olumsuz yönde etkilemiştir, kadınların ikincil ve günahkâr varlıklar olarak görülmesine yol açmıştır ¹⁵. Yahudilikte olduğu gibi, kadının ruhsal varlığı konusunda Katolikler arasında da yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar, dini toplantılarda sıklıkla gündeme gelmiş ve zamanla İsa'nın annesi Meryem'in ruh sahibi olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte, diğer kadınların durumu ise daha belirsiz kalmış ve bazı teolojik görüşlere göre, kadınlar insan ile hayvan arasında bir konumda değerlendirilmiştir. Kadının ruhsal statüsü üzerine 586 yılında düzenlenen bir forumda,

¹² Kapur, Radhika. Status of Women in Ancient India. Retrieved August, 2019. 18: p. 2020

¹³ Weisfeld, Glenn E. Sociobiological patterns of Arab culture. *Ethology and Sociobiology*, 1990. 11(1): p. 23-49.

¹⁴ Abu-Zahra, Nadia M. "On the Modesty of Women in Arab Muslim Villages": A Reply 1. *American Anthropologist*, 1970. 72(5): p. 1079-1088.

¹⁵ Sassoon, Isac. The status of women in Jewish tradition. 2011: Cambridge University Press.

kadının temelde erkek için yaratıldığı sonucuna varılmıştır ¹⁶. 15. yüzyılda dünya, Rönesans olarak adlandırılan büyük ve sarsıcı bir dönüşüm yaşadı. Bu dönemde kadınlar, sosyal hayatta daha aktif roller üstlenmeye başladılar. Rönesans kadınları, öğrenme ve yazma faaliyetlerine katılarak kendilerini ifade etme özgürlüğüne kavuştular ve toplumsal hayata daha aktif bir şekilde katılmak istediler. Kadınların toplumdaki konumu geleneksel olarak ikincil olmasına rağmen, bu dönemde aile içinde annelere daha fazla yetki ve saygı verildi. Rönesans, cinsiyetler arası eşitlik umudunu yeşerten ve kadınların Orta Çağ'ın baskılarından özgürleşmelerine zemin hazırlayan bir dönem oldu. Kadınlar, din adamlarının aşağılanmasıyla kurtularak, erkeklerle eşit haklar elde edene kadar mücadelelerini sürdürdüler. Bu süreçte, kadınlar edebiyat ve felsefe alanlarında erkeklerle eşit düzeyde tartışmalara katıldılar, ülke veya şehirleri yönettikleri zamanlarda bilgeliklerini sergilediler ve bazen savaş alanına kadar kocalarını zırh giyerek takip ettiler. İtalyan Rönesansı'nda, zekaları veya dindarlıkları sayesinde yüksek pozisyonlar elde ettiler ¹⁷.

Rönesans döneminde kadınların artan sosyal ve entelektüel faaliyetleri, kilise ve burjuvazi tarafından tepkiyle karşılandı. Bu durum, kadınları ev içine sınırlamayı ve sosyal olarak tutsak etmeyi amaçlayan kurumların oluşturulmasına sebep oldu. Bu kurumlar arasında, Engizisyon Dairesi gibi yargısal yapılar ve kadınların aile ve toplum içindeki varlıklarını adeta yok sayan bir hukuk sistemini kapsayan düzenlemeler yer aldı. Bu sistem, kadınların aile mülkünü yönetme haklarını ellerinden aldı. 16. yüzyıla gelindiğinde, eğer bir kadın kocasının veya sarayın izni olmadan herhangi bir eylemde bulunursa, bu eylemleri geçersiz sayılarak kadın, güçsüz ve etkisiz bir varlık olarak görülmeye başlandı. Bu dönüşüm, erkek egemenliğini pekiştirerek, ev içinde bir tür monarşi benzeri yapılanmanın oluşmasına zemin hazırladı ¹⁸. Kadınlar, bilimsel ve sanatsal yaratıcılıkları ile etkinliklerinin takdir edilme fırsatını kaybetmiş, evdeki tüm hakları ve bilimsel ile edebi yeteneklerini babalarına ve kocalarına hizmet etmek amacıyla kullanmışlardır. Ancak, tüm sosyal sınıflardan kadınların bu kısıtlamaları ve izolasyonu kabul etmedikleri, başarılarının yerel koşullara bağlı olarak değiştiği

¹⁶ Weaver, Marry Jo. *New Catholic women: A contemporary challenge to traditional religious authority*. 1995: Indiana University Press.

¹⁷ Roberts, Alasdair F. *The role of women in Scottish Catholic survival*. *The Scottish Historical Review*, 1991. 70(190): p. 129-150.

¹⁸ Liveris, Leonie B. *Ancient taboos and gender prejudice: challenges for Orthodox women and the Church*. 2017: Routledge, p. 120.

belirtilmelidir. Örneğin, 8. yüzyılda İtalya’da İslam kültürünün etkisi altında kadınlar önemli ayrıcalıklara sahipti. Her durumda, kadınlar bu sınırlamalara direnmiş, Rönesans’ın bireysel haklar üzerine sunduğu mesajlara duyarlılık göstermiş ve kadınların özgürlüklerini kısıtlayan yeni normlara karşı şiddetle protesto etmişlerdir ¹⁹.

Rönesans sonrasında Batılı milletlerde hem maddi hem de manevi yönlerde meydana gelen değişimler sonucunda, kadının toplumsal konumu önemli ölçüde iyileşmiş, önyargılar ve toplumsal sorunlara rağmen Christiane de Pizan ve Madame de Gournay gibi birçok kadın bilim insanı ve düşünür ortaya çıkmıştır. 17. yüzyılda, Fransız şair ve yazarlarının da içinde bulunduğu kadınlar, sosyal haklarını güvence altına almak için önemli adımlar atmışlar, bu çabaları kadın haklarını ve eğitimini savunan bir grup aydın erkek tarafından da desteklenmiştir ²⁰. Örneğin, 18. yüzyılın sonlarında Kuzey Amerika Birleşik Devletleri’nde kadınların eğitimi amacıyla devlet okulları kuruldu. 17. ve 18. yüzyıllar, feodal ekonomiden sanayi toplumuna geçişin yaşandığı bir dönem olup, bu dönüşüm eski toplumsal yapıların yerini yeni dünya düzenine bırakmasına zemin hazırladı. Bu süreçte toplumsal değişimler, siyasi dönüşümleri de tetikledi. 17. yüzyılda kadınların sosyal ve edebi hayatta aktif roller üstlenmeleri, zamanla geleneksel yapılar içinde değişikliklere yol açtı. Özellikle 1789 Fransız Devrimi’nde kadınlar, olayların seyrinde kayda değer roller oynadılar, bu da kadınların toplumsal ve siyasi arenasında daha görünür olmalarını sağladı ²¹.

4 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilen 11. madde şu şekilde ifade edilir: Sınıf kökenlerine bakılmaksızın, erkek ve kadın tüm vatandaşlara ateşli silah kullanma izni verilmiştir. Büro, idari ve askeri işler de dahil olmak üzere her türlü işe kabul edilme hakları tanınmış ve tüm meslekler bu Kanun kapsamında yer almaktadır. Kadın Dokumacılar Derneği’nin kurucusu Mary Aubrey, İnsan Hakları Beyannamesi’ni açıkladığında, kadın haklarına yönelik şu yanıtı vermiştir: Eğer bir kadın idam edilmeyi hak ediyorsa, o zaman kendini savunma hakkına da sahiptir. Batı’da 1789 Büyük Fransız Devrimi ve Doğu’da bundan on dört asır önce İslam’ın yükselişi, soyluluk ve ayrıcalıklı sınıfların önemini ortadan kaldırdı ve bireylerin ahlaki ve bilimsel liyakat ve erdemlerini, büyüme ve avantajın ölçütü haline getirdi. Kur’an, Orta Çağ dinlerinde ve

¹⁹ Bkz: Evans, John. War, Women and Children in Ancient Rome (Routledge Revivals). 2014: Routledge.

²⁰ Bkz: Benson, Pamela Joseph. Invention of the Renaissance Woman: The Challenge of Female Independence in the Literature and Thought of Italy and England. 2010: Penn State Press.

²¹ Bkz: Bruhns, Karen Olsen, and Karen E Stothert. Women in ancient America. 1999: University of Oklahoma Press.

hatta günümüzün eşitlikçi okullarında bile nadiren bulunan bir şekilde kadınlara özel bir önem atfetmiştir²².

İslam, kadın-erkek eşitliğini toplumsal ve siyasi bir mesele olarak ele alarak, bu konuyu doğal ve tartışılmaz bir ilke olarak kabul etmiştir. Felsefi inançlara dayalı bu yaklaşım, özellikle Büyük Devrim sonrasında siyasi ve insani literatürde kadınların hukuki eşitliğini pekiştirmiştir. 1793 yılında, kadınlar savaş cephesine katılmaları için orduya alınmıştır. Kadın örgütleri, dernekler aracılığıyla ve siyasi haklar konusunda soru ve taleplerini meclise iletebilir hale gelmişler, bu durum önceki dönemlerde meclisin bu konularda sergilediği negatif tavırların aksine bir gelişmedir. Rönesans ideolojileri, bireysel hakların savunusu, önyargılara karşı eleştiri ve algılama hakkı, bilim ve teknoloji aracılığıyla dünya üzerinde hakimiyet kurma fikirlerini desteklemiştir. Ancak, erkeklere aşılana bu idealler ile kadınlara dayatılan teslimiyet ve kulluk ilkeleri arasında büyük bir uçurum vardı. Bu mesafe ve farklılık, kendilerine dayatılan şartları erkeklerin sözleriyle kıyaslayan bilge kadınların hayal kırıklığı ve isyanını tetiklemiştir²³.

Dolayısıyla, Fransız İhtilali sonrasında toplumda meydana gelen dönüşümle birlikte, kadının siyasi ve hukuki alanda rol almasına yönelik olumlu gelişmelere rağmen, devrimci siyasetçilerin söylemleri ile kadınların tam anlamıyla yurttaş olarak kabul edilmemesi arasındaki çelişki açıkça görülmekteydi. Fransız kadınları, devrimci amaçlar uğruna savaşırken, anayasa ve insan hakları beyannamelerinde yer alan devrimci ilkelerin, cinsiyet sınırları nedeniyle uygulanmadığını maalesef deneyimlemişlerdir²⁴. 19. yüzyıl, emperyalizm ve sömürgeciliğin yükselişi ile küresel çapta genişleyen vahşi kapitalizmin belirginleştiği bir dönemdir. Bu yüzyıl, kıyasıya rekabetin ve dönemsel ekonomik krizlerin kendini gösterdiği, kadınları destekleyen toplumsal yasaların kaldırıldığı bir zaman olarak kaydedilmiştir. Kadınlar, kapitalist sistemin bir parçası olarak, sermaye birikimine katkıda bulunan ev içi ve ticari olmayan üretim faaliyetleriyle önemli bir rol oynamışlardır. Bu dönemde, ev üretimi, kocaların endüstriyel atölyelerde veya dükkanlarda kadınların sağladığı ücretsiz yardım olmaksızın ayakta kalamayacakları bir yapıya sahipti. Kadınların bu ticari olmayan

²² Bkz: Hunt, Lynn. The French revolution and human rights. 1996: St. Martin's Press.

²³ Bloch, Jean. Discourses of female education in the writings of eighteenth-century French women, in Women, Gender and Enlightenment. 2005, Springer. p. 243-258.

²⁴ Douthwaite, Julia V. Exotic Women: Literary Heroines and Cultural Strategies in Ancient Regime France. 1992: University of Pennsylvania Press.

üretimi, onların iş gücünün ev ekonomisine katkısının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.²⁵.

Komünizm, eşitlikçi iddialarına rağmen, Friedrich Engels'in analizlerine göre, kadınları ailenin küçük düşürücü ve mütevazı işlerinden daha büyük ekonomik işlere yönlendirdiğinde, aslında kadınların sömürsünü artırmıştır. Engels'e göre, kadınlar erkekler tarafından sömürülmekteydi ve genellikle anne, aile ve çocuklar, ekonomik çıkarlar uğruna feda edilmekteydi. Şu anda, kadınların güvenli ve sevgi dolu bir aile ortamını korurken sosyal faaliyetlerde bulunabilmeleri, sınırlarının yıpranmaması, sömürülmemeleri ve çocuklarını tek başlarına yetiştirebilmeleri için sağlıklı bir yol bulunmalıdır²⁶.

20. yüzyılda, çalışan aileler üzerindeki yıkıcı etkileri nedeniyle ekonomik ve sosyal sistemin değiştirilmesi, sosyalistler tarafından zorunlu bir adım olarak vurgulanmıştır. Bu dönemdeki hareketlere kadınların katılımı, özellikle sosyalist teorisyen Flora Tristan tarafından etkili bir şekilde ele alınmıştır. Tristan, özellikle kadın işçilerin özgürleşmesinin, ancak bu kadınların kendi çabalarıyla mümkün olabileceğine dikkat çekmiştir²⁷. Feminizm ile devrimci sosyalizm arasındaki teorik birliğin oluşması ve 1848 Şubat Devrimi sonrası kadın hareketinin daha geniş bir boyuta ulaşması, 1849'da yayımlanmaya başlayan *Naday Zan* gibi dergilerin feminizmi savunması ile pekişmiştir²⁸. Kadınların seçme ve seçilme hakkıyla ilgili talepleri, ekonomik haklarının genişletilmesi ve ulusal örgütlerdeki statülerinin iyileştirilmesi önerileriyle desteklendi²⁹. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), kadınların faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlık sonucu, kadınların şikayetlerini ve hak taleplerini meşru bulmamış, siyasi haklarını inkâr etmiş ve kadınların yasal siyasi toplantılara ve faaliyetlere katılımlarını yasaklama kararı almıştır. Ancak gerçekte, önceki yıllarda olduğu gibi, bu adaletsizliklere karşı bir kadın muhalefeti oluşmaktadır³⁰.

²⁵ Meyer, Susan. *Imperialism at Home: Race and Victorian Women's Fiction*. 1996: Cornell University Press.

²⁶ Rupp, Leila J., *Challenging imperialism in international women's organizations, 1888-1945*. *NWSA journal*, 1996. 8(1): p. 8-27.

²⁷ Bkz: DuBois, Ellen Carol. *Feminism and suffrage: The emergence of an independent women's movement in America, 1848-1869*. 1999: Cornell University Press.

²⁸ Kesselman, Ammy. *The "freedom suit": Feminism and dress reform in the United States, 1848-1875*. *Gender & Society*, 1991. 5(4): p. 495-510.

²⁹ Kandiyoti, Deniz. *End of empire: Islam, nationalism and women in Turkey*, in *Women, Islam and the state*. 1991, Springer. p. 22-47.

³⁰ Kandiyoti, Deniz. *Women and the Turkish state: Political actors or symbolic pawns*, in *Woman-Nation-State*. 1989, Springer. p. 126-149.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Uluslararası Kadın Konseyi kadın hakları için aktif bir mücadele sürdürdü ve dünya genelinde yerel şubelerini başarıyla kurdu. Konsey, eğitimin yasal, politik ve ekonomik boyutlarını geliştirmeye odaklandı. Bu konseyin önemli etkilerinden biri, Alman anayasasının kadınlar lehine değiştirilmesine katkı sağlamak oldu. Alman anayasasının üçüncü maddesi şu şekilde belirtilmiştir: “Bütün insanlar kanun önünde eşittir. Kadın ve erkek aynı haklara sahiptir.” Bu değişiklik, kadınların yasal haklarının güçlendirilmesinde önemli bir adım olarak kabul edilir ³¹. Kimse cinsiyet, soy, ırk, vatan, aile, ırksal köken, din veya siyasi inançları nedeniyle aşağılanamaz veya üstün kabul edilemez. Yasalar, kadınların eşleriyle aynı koşullarda benzer işlerde çalışmalarını ve tüm iş kollarında serbestçe faaliyet göstermelerini garanti altına alır. Yasaya göre, hamile kadınlar işlerinden çıkarılamaz ve işsiz veya emekli kadınlar ile ev hanımlarına yönelik özel korumalar sağlanmalıdır³².

1904’te, milliyetçilik çağında uluslararası bir perspektifle hareket eden ve kadınlara oy hakkı talep eden ikinci uluslararası kadın örgütü kuruldu. Uluslararası Kadınlar Konseyi’nin önemli başarılarından biri, eşit iş için eşit ücret ilkesinin 1919’da Versay Antlaşması ile Milletler Cemiyeti’ne dahil edilmesiydi. İki Dünya Savaşı arasında, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve dünya genelindeki toplam 21 ülkede kadınlar oy kullanma hakkını elde ettiler. Genel olarak, iki Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, kadınların sosyo-ekonomik ve siyasi durumlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Savaşa giden erkeklerin yerine kadınlar ekonomik faaliyetlerin içine dahil olmuş ve ailelerinin günlük ihtiyaçlarını karşılamak için yoğun bir şekilde çalışmışlardır ³³.

İki Dünya Savaşı’nın milyonlarca insanın ölümüne neden olmasıyla birlikte, kadınlar siyasi ve ekonomik aktivistler olarak toplumsal sahnede daha görünür hale geldi. Ancak bu durum, kadınların genel durumunu daha da kötüleştirdi. Bu kötüleşme, erkeklerin savaşta olmalarından dolayı kadınların doğal haklarına dayalı olmayan sorumlulukları üstlenmelerinden kaynaklanıyordu. Savaş nedeniyle eşlerini kaybetmiş, sakat kalmış erkeklerin yanı sıra, esir düşmüş veya savaşın dehşetinden zihinsel ve fiziksel olarak zarar görmüş binlerce kadın evsiz kalmıştı. Bu koşullar altında, kadınlar,

³¹ Bkz: Grayzel, Susan R. Women and the First World War. 2013: Routledge.

³² Shover, Michele J. Roles and images of women in World War I propaganda. Politics & Society, 1975. 5(4): p. 469-486.

³³ Bkz: Bebel, August., Woman under socialism. 1904: New York: New York Labor News Company.

geleneksel olarak erkeklere ait olan işlerde çalışmak zorunda kaldı ³⁴. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir soru bulunmaktadır: Kadınlar, tüm bu sorunlar ve yorucu çalışmalara rağmen siyasi, hukuki ve ekonomik alanlarda doğal ve temel hakları olan erkeklerle eşit haklara sahip olabildiler mi? Bu nedenle, haklarını elde etmek için kadınlar, savaş alanına benzer mücadelelere girişmek ve tüm etkili yöntemleri kullanmak zorunda kaldılar; bu mücadele günümüze kadar devam etmiştir. Grevler, gösteriler, makaleler, dergiler, konuşmalar ve gazeteler aracılığıyla devlet meclislerine seslerini duyurdular ve erkeklerle eşit haklar ile hükümet içindeki idari görevlerde yer alma haklarını talep ettiler ³⁵.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1945-1965 yılları arasında, kadınların faşizme karşı savaşta gösterdikleri büyük katkılar nedeniyle onurlandırılmalarına rağmen, savaştan dönen erkeklere işgücü piyasasında yer açmak amacıyla kadınlar evlerine gönderildi. Bu süreçte, kadınların işgücü piyasasındaki varlığı büyük ölçüde azaldı ve sonuç olarak, kadınlar erkeklerden daha düşük ücretleri kabul etmek zorunda kaldılar. Avrupa ve Amerika'da kadınların evde kalmaları, onlara karşı mücadelecilik ve inatçı bir şekilde dayatıldı. Simone de Beauvoir'ın "İkinci Cins" (The Second Sex) adlı eseri, bu adaletsizliklere karşı bir tepki olarak kaleme alındı ³⁶. 1960'ların sonunda, Batı dünyasında kadınlar, genellikle erişilemeyen akademik ve profesyonel alanlara adım attılar. Bu dönemde özellikle genç bireyler, kendi hakları konusunda daha bilinçli hale geldiler. Aynı zamanda, ABD'ndeki siyahlar ve dünya genelinde sömürülen diğer gruplar, onurlarının ve haklarının tanınması için büyük mücadeleler verdi ³⁷.

Bu dönemde kadınlar arasındaki dayanışma, nihayetinde 1967'de Amerika Birleşik Devletleri'nde "Kadın Hareketi" olarak adlandırılan radikal bir akımın ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu hareket, diğer ülkelere yayılarak, dünya genelinde daha geniş bir kadın hareketi oluşturma amacını taşıdı. Kadınların baskı ve eşitsizliklere karşı direniş gösterdiği ve bu hareketlerin özellikle gelişmiş ülkelerde merkezlenmiş olduğunu belirtmek önemlidir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki kadın

³⁴ Bkz: Braybon, Gail, and Penny Summerfield. *Out of the cage: Women's experiences in two world wars*. 2013: Routledge.

³⁵ Bkz: Bérubé, Allan. *Coming out under fire: The history of gay men and women in World War II*. 2010: Univ of North Carolina Press.

³⁶ Harrison, Craig. *On account of sex: The politics of women's issues, 1945-1968*. 1989: Univ of California Press., p. 120.

³⁷ Bkz: Meyerowitz, Joanne Jay. *Not June Cleaver: women and gender in postwar America, 1945-1960*. Vol. 79. 1994: Temple University Press.

hakları savunucularının karşılaştığı zorluklar ve mücadelelerinin sürekliliği hakkında pek çok belirsizlik ve soru işareti bulunmaktadır³⁸.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, diğer sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi, kadınlara yönelik ileri düzeyde yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu ülkede, kadınların çalışmasını engelleyen yasal kısıtlamalar neredeyse yok denecek kadar azdır ve kadınlar, erkeklerle eşit şartlarda her türlü işte çalışabilmektedirler. Ancak, kadın istihdamının yasal statüsüne rağmen, gelir eşitsizliği önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Gelirin yaklaşık %65,4'ü erkekler tarafından, %34,6'sı ise kadınlar tarafından elde edilmektedir. Özetle, Amerika'nın geçmiş yüzyıllarda kadın hakları konusunda önemli adımlar atmış olmasına rağmen, cinsiyet ayrımcılığının hala devam ettiği görülmektedir³⁹. ABD Anayasası, 13 Eylül 1788'de kabul edildiğinde ne Senato'da ne de Temsilciler Meclisi'nde cinsiyet üzerinden bir ayırım yapılmaksızın oylama yapıldı. 1920 yılında, yani Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Amerika'daki özel sosyal koşullar kadınlara oy hakkı verilmesini zorunlu kıldı ve bu tarihten itibaren kadınlar ailelerinin ve toplumun kaderine doğrudan katkıda bulunma fırsatı elde ettiler. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde yaşanan siyasi ve toplumsal gelişmeler, siyasi arenayı kadınlar için daha erişilebilir kıldı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ise kadınların siyasi faaliyetlerde daha aktif rol almaları için daha fazla fırsat yarattı⁴⁰.

Tarihsel olarak, Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na girmesi ve erkeklerin savaş cephelerine kitlesel olarak gönderilmesi, kadınların endüstrilerde ve diğer ekonomik sektörlerde istihdamı için gerekli boşluğu yarattı. Bu durum, kadınların ev dışında çalışmasına yönelik güçlü bir ihtiyaç hissi doğurdu. Savaşın sona ermesinden sonra, Avrupa'nın ekonomik yıkımı ve Amerikan ekonomisinin eşi benzeri görülmemiş dinamizmi, Amerikan kadın emeğine olan ihtiyacı azaltmadı. Ayrıca, büyük siyasi partilerin seçimlerde kadınların oylarını kaybetmek istememesi, kadınların işgücündeki varlığını sürdürmesini önemli hale getirdi⁴¹. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar geçen yıllarda, kadınlar yavaş yavaş birçok siyasi kuruma girebilmiş ve Dışişleri

³⁸ Echols, Alice. *Daring to be bad: Radical feminism in America, 1967-1975*. Vol. 3. 1989: U of Minnesota Press., p. 28.

³⁹ Conway, Jill. *Women reformers and American culture, 1870-1930*. Journal of Social History, 1971. 5(2): p. 164-177.

⁴⁰ Freedman, Estelle B. *The new woman: Changing views of women in the 1920s*. The Journal of American History, 1974. 61(2): p. 372-393.

⁴¹ Goldin, Claudia D. *The role of World War II in the rise of women's employment*. The American Economic Review, 1991: p. 741-756.

Bakanlığı, Adalet Bakanlığı gibi önemli pozisyonlara atanabilmiştir. Bu atamalar, Amerikalı kadınlar için büyük bir zafer olarak kabul edilebilir. Genel olarak, Amerikalı kadınların siyasi karar alma süreçlerine katılım oranı küresel ortalamadan oldukça yüksektir. Ancak, Kuzey Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında hala belirgin bir fark bulunmaktadır; Norveç, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerdeki kadınlar, bu katılım oranını %40'ın üzerine çıkarabilmektedir⁴².

Afrika'daki kadınların durumuyla ilgili araştırma ve teori eksikliği nedeniyle, bu bölümde üç Afrika ülkesindeki kadınların durumunu örneklerle inceleyeceğiz. 1972'de Senegal'de, İslam, Hristiyanlık ve yerel manevi dini geleneklerden türetilen ve ülke genelinde büyük etkiye sahip olan bir yasa çıkarıldı: aile koruma yasası. Örf ve adete göre kadın, kabilenin babasına aittir ve bu baba, kadının kaderi üzerinde söz sahibi olup onları satabilir. Çoğu Afrika ülkesinde bir şekilde uygulanan bu yeni yasa, tüm dinlere ve düşünce okullarına saygı göstermekteydi⁴³. Yasa, sessizce Afrikalı kadınların özgürlüğünü talep etse de bu ülkede yeni bir ailenin oluşumunun belgesi olan aile doğum belgesi kocaya verilmektedir. Koca, bu belgenin (eş ve aile) mutlak sahibidir. Ailenin Korunması Kanunu'nun 830. maddesi, anne babanın ve çocukların tüm haklarının ailenin babasının elinde olduğunu ve hem erkek hem de kadın aşiret üyelerinin tüm haklarının altında olduğunu belirten önceki tüm alışkanlık ve gelenekleri iptal etmiştir. Aşiret reisinin otoritesi büyük ölçüde azalmasına rağmen, geçmiş çağların özel ve acımasız adetleri hala bazı bölgelerde varlığını sürdürmektedir⁴⁴.

Cezayir'de, 1950'li ve 1960'lı yıllarda bağımsızlık savaşında ve Fransız sömürgecilerine karşı verilen mücadelede önemli rol oynayan kadınlar, son yıllarda yaşanan iç karışıklıklarda büyük acılar yaşamış ve birçok kadın yaralanmıştır. Tunus'ta ise kadınların durumu diğer ülkelere göre daha iyidir. Bağımsızlıktan sonra, Tunus hükümeti medeni hukuk ve ceza kanunlarında geleneklere daha az güvenmiş, yasaları ve programları Avrupa deneyimleri ve uygulamalarıyla uyumlu hale getirmiştir. Sosyo-ekonomik alanda, bu ülkenin yönetimi, modernizmin etkisi altında kadınlara daha iyi

⁴² Kossoudji, Sherrie A, and Laura J Dresser. Working class rosies: Women industrial workers during World War II. *The Journal of Economic History*, 1992. 52(2): p. 431-446.

⁴³ Camara, Fatuo K. Women and the law: A critique of Senegalese family law. *Social Identities*, 2007. 13(6): p. 787-800.

⁴⁴ Creevey, Lucy. Islam, Women and the Role of the State in Senegal. *Journal of religion in Africa*, 1996: p. 268-307.

olanaklar sağlamıştır. Ayrıca, Tunus'taki sivil kurumlar ve kadın örgütleri diğer Kuzey Afrika ülkelerine göre daha fazla etkiye sahiptir⁴⁵.

Uzak Doğu'da, 1949 devriminden sonra iktidara gelen Çin hükümeti, çiftçileri ve kadınları ataerkil ve kabile monarşisi sisteminden kurtarmayı amaçladı. Kadın-erkek eşitliği sloganını benimsedi ve bu doğrultuda iki temel adım attı: Birincisi, evlilik ve aile ile ilgili yasaların değiştirilmesi; ikincisi ise feodal toplumun kültürel reformuydu. Konfüçyüs'ün desteğiyle yüzyıllar boyunca yoksul, aç ve okuma yazma bilmeyen kitleler üzerinde egemenliğini sürdüren bir sistemin reform edilmesi gerekiyordu. Bu reformların zirvesi, Çin toplumunun her alanında köklü değişiklikler getirmeyi hedefleyen Kültürel Devrim'dir. Kadının hukuki statüsüne ilişkin hükme göre, kadınlar aile hayatı da dahil olmak üzere siyasi, kültürel ve sosyal hayatın her alanında erkeklerle eşit haklara sahiptir⁴⁶. 20. yüzyılda kadınların siyasete katılımı, özellikle eğitimli kadınlar tarafından kadının statüsünün iyileştirilmesi için dağınık çabalarla desteklendi. Yeni hükümetin kadın haklarını savunan yasalar çıkarması için bu devrimi desteklediler ve bu şekilde birçok destekçi kazandılar⁴⁷.

Kadınların Çin'in siyasi işlerine katılımı, 1912'de birkaç örgütten oluşan Kadınlar Birliği'nin kurulmasıyla başladı. Devrimin ardından kadın grupları ve kadın oy hakkı birliği, meclisten kadın-erkek eşitliğinin anayasaya dahil edilmesini talep ettiler. Ancak, bu çabalar başarısız oldu ve Kadınlar Birliği destek toplamakta zorlandı. Bu birlik, Mayıs 1919 hareketine kadar başarılı olamayıp, bu tarihte yeniden ortaya çıktı. Kadın hareketi, 20. yüzyılın başına kadar kadınların siyasi hakları alanında önemli faaliyetler yürütmüştür⁴⁸. Çin Anayasası'nın 8. maddesi, "Hükümet, kadınların siyasi işlere eşit katılımını garanti etmelidir" şeklindedir. Bu maddeye göre, kadınların hükümet işlerine müdahale etme ve liderlik etme hakları vardır; ayrıca sosyal işleri farklı şekillerde yönetme haklarına da sahiptirler. Aynı yasanın 10. maddesi ise, kadınların erkeklerle aynı seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunu belirtir. Ulusal Halk Kongresi

⁴⁵ Murphy, Emma C. Women in Tunisia: a survey of achievements and challenges. The Journal of North African Studies, 1996. 1(2): p. 138-156.

⁴⁶ Goldin, Paull R. The culture of sex in ancient China. 2001: University of Hawaii Press.

⁴⁷ Hinsch, Bret. Women in ancient China. 2018: Rowman & Littlefield.

⁴⁸ Honig, Emily, and Gail Hershatter. Personal voices: Chinese women in the 1980's. 1988: Stanford University Press.

ve yerel kongrelerin farklı düzeylerdeki temsilcileri arasında çok sayıda kadın bulunmakta olup, bu sayı giderek artmaktadır ⁴⁹.

Güney Asya'da Hindistan adı, İndus Nehri'nden türetilmiştir. İndus uygarlığının geçmişi M.Ö. 2800-1600 yıllarına kadar uzanmaktadır. Hindistan, coğrafi olarak bir alt kıta olmasının yanı sıra, kültür, gelenek ve din çeşitliliği açısından da bir alt kıta olarak kabul edilir. Hindistan'da Hinduizm, en büyük kültürel ve ırksal grubu oluşturur. Bu dinin ardından Budizm ikinci sırada gelir. Budizm, M.Ö. 272'de Hindistan'ın resmi dini olmuştur. Budist hukukunda kadın, kötü bir varlık olarak görülmekte ve içinde erkeği yozlaştıracağı düşünülen özel bir duygu bulunduğu inanılmaktadır. Kadınlar bu toplumda köle muamelesi görmekte ve babalarından kocalarına devredilmektedirler. Ayrıca, miras hakkından yoksun bırakılmakta ve ibadetlerinin kabul edilmesi için erkeklerin iznine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durum, cinsiyet temelli ayrımcılığın ve kadın haklarına yönelik kısıtlamaların somut bir örneğini oluşturmaktadır ⁵⁰.

Temel olarak, Hint toplumunda özgürlük tam olarak yerleşmiştir ve bu ülke, Asya'da demokrasinin anası ve siyasi özgürlük geleneğine sahip ülkelerden biri olarak kabul edilebilir. Ancak, bu özgürlük ortamında aşırılıklar da mevcuttur. Bu aşırılıklardan biri de kadın meselesidir. Sosyal yasalara göre, Hindistan'da kadınlar tüm siyasi özgürlüklere sahiptir ve erkeklerle birlikte tüm siyasi, sosyal ve ekonomik konulara katılmaktadırlar. Ancak, aynı zamanda bu topraklarda cinsiyet ayrımcılığının baskısı altında olan ve hakları ağır şekilde ihlal edilen birçok kadın bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni, Hint dinlerinin dar görüşlü düşünmesidir ⁵¹.

1950'de yürürlüğe giren Hindistan Anayasası, 19. yüzyılın ortalarından itibaren toplumda yaşanan gelişmelerin, reformların ve kadınların statüsünün iyileştirilmesi taleplerinin bir yansımasıydı. Günümüz Hindistan'ında kadınların siyasetteki rolünü araştırmak için en yaygın alanlardan biri, özellikle oy verme gibi siyasi faaliyetlere katılımlarıdır. Kadınların çabaları ve katılımları genellikle kaydedilenden daha büyük olmuştur; ancak tarım ve kırsal alanlarla ilgili konularda etkileri sınırlı kalmıştır. Eşit işe

⁴⁹ Roberts, Rosemary. Positive women characters in the revolutionary model works of the Chinese cultural revolution: An argument against the theory of erasure of gender and sexuality. *Asian Studies Review*, 2004. 28(4): p. 407-422.

⁵⁰ Majumdar, Ramesh Chandra. *Ancient India*. 2016: Motilal Banarsidass.

⁵¹ Halder, Debarati, and Karupannan Jaishankar. Property rights of Hindu women: A feminist review of succession laws of ancient, medieval, and modern India. *Journal of law and religion*, 2008. 24(2): p. 663-687.

eşit ücret gibi temel konular ise yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu durum, kadınların sosyal, ekonomik ve politik alanlarda karşılaştıkları eşitsizliklerin devam ettiğini göstermektedir. Hindistan, bağımsızlığını 15 Ağustos 1947’de kazandıktan sonra, ilk seçimlerini gerçekleştirdi ve 1950 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. 1951 yılında kadınların parlamentoya milletvekili olarak katıldıkları ilk dönem başladı. Ancak, bu süreçlerin yanı sıra, kadınlara yönelik cinsel ve sınıf temelli şiddetin varlığı ve bu suçlara karşı etkili bir protesto eksikliği dikkat çekmektedir ⁵².

20. yüzyıl, Hazmi kadınlarının statüsünde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdi. Elbette her ülkenin kendine özgü özellikleri vardı ve bu değişimlerin hızı ve yönü farklılık gösterebilirdi. Mısır, bu dönemde Orta Doğu’daki diğer Arap ülkelerinden bazı açılardan ayrıştı. Toplumsal ve entelektüel alanlarda önemli adımlar atan Mısır, kadın meselelerinde bölgenin öncü ülkelerinden biri haline geldi. Bu dönemde Mısır’da yaşanan kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki gelişmeler, diğer Orta Doğu ülkelerindeki kadın hareketlerine de ilham kaynağı oldu. 1927’de Mısır’daki Bakanlar Kurulu, çok eşliliği ve erkeklerin karılarından boşanma hakkını sınırlayan bir yasa tasarısını onayladı. Ancak Kral Fuad, bu konuda olumlu oy vermeyi reddetti. Bu dönemde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda atılan adımlar belirli engellerle karşılaştı. Kral Fuad’ın bu yasayı veto etmesi, kadınların yasal haklar konusunda yaşadığı zorlukların bir göstergesiydi ⁵³. 1952 darbesi sonrasında, Ordu subaylarının önderliğinde Devrimci Komuta Konseyi’nin kurulmasıyla Cemal Abdünnasır’ın gücü pekiştirildi. Nasır liderliğindeki yeni devrimci hükümet, sosyalist bir program uygulamaya koyarak her iki cinsiyete de eşit haklar tanıyan reformlar gerçekleştirdi. Bu kapsamda, 1956 yılında çıkarılan bir seçim yasası, kadınlara otuz yıl önce talep ettikleri oy kullanma hakkını tanıdı. Bu gelişme, kadınların siyasi hayata katılımını teşvik eden önemli bir adımdı.

Ancak, devlet kadınları sadece hoş karşılamakla kalmadı, aynı zamanda onları iş gücü olarak da önemli gördü. Kadınların kamu ve özel sektörde çalışmaları teşvik edilirken, karşılaştıkları sorunların yükünü hafifletmeye yönelik yeterli önlemler alınmadı. Kadınlar, iş hayatında ve toplumsal alanda çeşitli engellerle karşılaşmaya

⁵² Ghosh, Rabindra Nath, and KC Roy. The changing status of women in India: Impact of urbanization and development. *International Journal of Social Economics*, 1997. 24(7/8/9): p. 902-917.

⁵³ VerSteeg, Russ. Ancient Egypt and Laws Relating to the Status of Women. *Women & Criminal Justice*, 2023. 33(1): p. 1-13.

devam ettiler. Bu engeller, kadınların iş gücüne katılımını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çabalarını sınırladı.

Ayrıca, önceki dönemlerde kötü düşünülmüş yasaların uygulanması, kadınlar için pratik ve ahlaki açıdan sert ve baskıcı oldu. Bu yasalar, kadınların toplumsal hayatta karşılaştıkları zorlukları artırdı ve eşitsizliklerin derinleşmesine neden oldu. Kadınlar, kriz zamanlarında sahnede aktif rol alırken, normal durumlarda hükümet ve önemli karar mekanizmalarını genellikle erkekler devraldı⁵⁴.

Türk kadınının siyasi ve hukuki statüsüyle ilgili araştırmacılar, Kemal Atatürk'ün 1920'de Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduğunda "yukarıdan vatandaşlık" adı verilen bir program başlattığını belirtmektedir. Bu program kapsamında, geleneksel İslami kanunlar yerine medeni kanunlar dizisi benimsenmiş ve kadınlara boşanma ve miras konularında erkeklerle eşit haklar tanınmıştır. Türkiye, kadınlara ilk kez 1930'da yerel düzeyde, 1934'te ise ulusal düzeyde seçme ve seçilme hakkı tanıyarak bu alanda İsviçre, Fransa ve İtalya gibi ülkelerden daha önce adım atmıştır.

1935'te yapılan seçimlerde, parlamento temsilcilerinin yaklaşık %4,5'ini oluşturan on sekiz kadın milletvekili olarak seçildi. Bu, dönemin toplumsal ve siyasi koşullarında oldukça ileri bir adımdı ve kadınların siyasi temsiliyetinin sağlanması açısından önemli bir dönüm noktasıydı.

1966'da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) "Eşit İşe Eşit Ücret" tüzüğü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) kabul edildi. Bu düzenleme, kadın ve erkek işçiler arasında ücret eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli bir adımdı. 1985'te ise, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) Türkiye tarafından onaylandı. Bu onay, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki uluslararası taahhütlerini pekiştirdi.

Türkiye, aynı zamanda, başbakanlık görevine bir kadının seçildiği nadir ülkelerden biridir. 1993'te Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olarak göreve başladı. Ayrıca, 1985 yılından itibaren Türkiye, Avrupa ülkelerine büyükelçi olarak

⁵⁴ Bkz: Baron, Beth. Egypt as a woman: nationalism, gender, and politics. 2005: Univ of California Press.

kadın diplomatlar göndermeye başlamıştır. Bu gelişme, Türk kadınının uluslararası diplomatik alanda da temsil edilmesini sağlamıştır⁵⁵.

Türkiye'deki aile yapısının öne çıkan özelliklerinden biri, babanın mutlak egemenliğinin sürmesidir. Yasa koyucular kadının rolünü iyileştiren birçok yasa çıkarmış olsalar da kadınlar hâlâ işlerini yapabilmek için kocalarının iznini almak zorunda kalabilmektedirler. Türk şehirlerinde babalar, kızlarını evlendirmeyi kabul ettikleri zaman, hala damadın ailesinden para talep etmektedirler. Basra Körfezi ülkeleri, Orta Doğu'da önemli ve coğrafi olarak hassas bir bölge olarak kabul edilmekte ve 1960'ların sonlarından bu yana geçen on yıllar boyunca petrolün siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri bu bölgeyi derinden etkilemiştir. Bu ülkeler önemli değişimler geçirirken, rejimler toplumun geleneksel yapısını ve siyasi düzeni korumaya çalışmış, ancak aynı zamanda büyük dönüşümleri desteklemiştir. Eğitim alanında muazzam bir genişleme yaşanmış, bu da erkekler kadar kadınlar için de çeşitli istihdam fırsatları yaratmıştır. Bu ülkelerde kadınların doğrudan siyasi katılımı sınırlı olmakla birlikte, gelecekte daha fazla kadının üst düzey hükümet ve kamu görevlerinde yer alması beklenmektedir. Ayrıca, kadınların eğitim kurumlarında daha belirgin ve güçlü bir varlık göstermeleri öngörülmektedir.

Bu değişimler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda artan farkındalık ve bu alanlardaki reformların devam etmesiyle mümkün olacaktır. Eğitimde ve siyasette kadınların daha fazla temsil edilmesi, toplumsal gelişim ve demokratikleşme sürecine önemli katkılar sağlayacaktır. Kadınların kamusal alanda ve karar mekanizmalarında daha aktif rol almaları, toplumun genel refahı ve adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır⁵⁶.

Diğer bir deyişle, son yıllarda Basra Körfezi'ndeki tüm ülkelerde eğitim, şeyh ailelerine ve diğer üst sınıflara özgü olmaktan çıkarak geniş bir kesim için erişilebilir hale gelmiştir. Artık eğitim, yalnızca ayrıcalıklı sınıfların değil, toplumun her kesiminin haklı bir beklentisi ve kazanımı haline gelmiştir. Neredeyse tüm vatandaşlar bu fırsattan giderek daha fazla yararlanmaktadır. Son yıllarda, Basra Körfezi İşbirliği Konseyi'ne üye olan tüm ülkelerin üniversitelerine kadın adaylar da kabul edilmektedir. Ancak,

⁵⁵ Arat, Zehra F. *Kemalism and Turkish women*. *Women & Politics*, 1994. 14(4): p. 57-80.

⁵⁶ Starr, June. *The role of Turkish secular law in changing the lives of rural Muslim women, 1950-1970*. *Law & Soc'y Rev.*, 1989. 23: p. 497.

Basra Körfezi ülkelerinde kadınların, devlet siyasi sistemlerinin otoriter doğası nedeniyle çok az karar verme gücü bulunmaktadır. Bu bölgedeki altı ülkede Şura Meclisi bulunmasına rağmen, özellikle Kuveyt ve Katar gibi ülkelerde demokrasinin tesisi konusunda görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Bu durum, Basra Körfezi'ndeki tüm Arap ülkelerinin genel durumunu yansıtmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin birçoğunda toplumsal gelenek ve göreneklere göre kadınların siyasete katılımına karşı çıkılmaktadır⁵⁷.

Bugün Suudi Arabistan'da kadınlar, kocalarının veya babalarının yazılı izni olmadan seyahat edememekte ve sıklıkla din polisi tarafından gözetim altında tutulmaktadır. Bu ülkede hâkim olan "Bir oy, bir erkek" anlayışı, toplumsal gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar bu durum Kur'an ve hadislerin bir yorumu olarak sunulsa da aslında İslami bir hareketten ziyade siyasi bir uygulamadır. Gerçek İslam ile siyasi İslam arasındaki farkı ayırt etmek büyük önem taşımaktadır.

İran'da ise, 1963 yılında kadınlara seçme, seçilme ve milletvekili olma hakkı verilmesi, siyasi krizlere yol açan sonuçlarla karışmıştır. İslam Devrimi'nden sonra, kadınlara daha fazla hak tanınacağı vaadi verilmiş, ancak uygulamada bu haklar yeterince sağlanmamıştır. Kadınlar, devrim sonrası dönemde de çeşitli baskılara maruz kalmaya devam etmişlerdir. Bu durumlar, İslam coğrafyasındaki kadınların hak mücadelesinin karmaşık ve çok yönlü bir süreç olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sadece yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal normların değişimiyle mümkündür. Bu bağlamda, gerçek İslam'ın kadın haklarını koruyan ve destekleyen bir din olduğunu vurgulamak önemlidir.

1.2. Sosyal Hakların Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi

Sosyal haklar, bireylerin yaşam koşullarına erişimini sağlamayı amaçlayan ve devlet tarafından güvence altına alınan haklardır. Bu haklar, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için temel bir öneme sahiptir. Sosyal hakların kapsamı ve tarihsel gelişimi, ekonomik, sosyal ve politik faktörler gibi çeşitli etmenlere bağlıdır ve bu etmenlerin incelenmesi, sosyal hakların önemi ve gerekliliğini daha iyi kavramamıza yardımcı olur. Sosyal haklar

⁵⁷ Fargues, Philippe. Women in Arab countries: challenging the patriarchal system? *Reproductive Health Matters*, 2005. 13(25): p. 43-48.

kapsamında, barınma, sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal güvenlik gibi temel unsurlar yer alır. Bu haklar, bireylerin insanca yaşam standartlarına erişebilmelerini sağlar ve temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanır. Dolayısıyla, sosyal haklar sadece bireyler için değil, toplumun genel refahı için de hayati bir rol oynar⁵⁸.

Tarihsel olarak, sosyal hakların gelişimi, insanların yaşam koşullarındaki değişikliklere bağlı olarak şekillenmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte fabrikalarda çalışan işçilerin çalışma koşulları kötüleşti ve iş kazalarının sayısı arttı. Bu durum, işçilerin haklarına dair farkındalığın artmasına ve sendikaların kurulmasına sebep oldu. Sendikalar, işçilerin hakları için mücadele ederken sosyal hakların gelişimine önemli katkılarda bulundular. Sosyal haklar, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde resmi olarak tanımlandı. Beyanname, her bireyin yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkına; işkence ve kötü muamele yasağına, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne; eğitim, çalışma ve sendika kurma hakkına; adil çalışma koşulları ve sosyal güvenlik hakkına; ve uygun bir yaşam düzeyine sahip olma hakkına vurgu yaptı. Bu haklar, bireylerin temel ihtiyaçlarını ve insan onurunu korumayı amaçlar ve toplumların genel refah ve demokratikleşme süreçlerine katkı sağlar⁵⁹.

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, sosyal hakların gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu beyanname, tüm insanların temel haklarına ilişkin evrensel bir sözleşme niteliği taşımakta ve uluslararası toplumda sosyal hakların tanınması ve korunmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel olarak, kadınlar toplumun birçok alanında cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Ancak, son yıllarda kadınların toplumdaki konumunu iyileştirmeye yönelik pek çok önlem alınmıştır. Bu önlemlerden biri de kadınların sosyal haklarının güçlendirilmesidir. Kadınların sosyal haklarının artırılması, yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır⁶⁰.

Kadınların sosyal hakları, eğitim, sağlık, çalışma, aile hayatı ve siyasi katılım gibi alanları kapsar. Kadınların eğitim hakkı, onlara okula gitme, mesleki eğitim alarak

⁵⁸ Freeman, Michael. Human rights. 2022: John Wiley & Sons, p. 72.

⁵⁹ Baxi, Upendra. The future of human rights. 2007: Oxford University Press, p. 39.

⁶⁰ Bkz: Mertus, Julie A, and Julie Mertus. The United Nations and human rights: A guide for a new era. 2010: Routledge.

kendilerini geliştirme ve toplumda daha etkin rol oynama imkanları sunar. Sağlık hakkı, kadınların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli tıbbi hizmetlere erişimlerini garanti altına alır. Çalışma hakkı, kadınların iş hayatında eşit fırsatlara sahip olmalarını ve aynı işte erkeklerle eşit ücret alabilmelerini sağlar. Aile hayatı hakkı, aile içi şiddetin önlenmesine yönelik tedbirlerin alınmasını ve kadınların aile içinde eşit haklara sahip olmalarını destekler. Siyasi katılım hakkı ise, kadınların siyasi arenada daha aktif rol almalarını ve karar alma süreçlerine katılmalarını mümkün kılar ⁶¹.

Kadınların sosyal hakları, uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve ulusal yasalar tarafından desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler Kadınların Statüsü Komisyonu, kadınların haklarını savunmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek amacıyla faaliyet gösterir. Kadınların sosyal hakları, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi önemli uluslararası belgelerde tanınmıştır. Bu hakların tanınması ve korunması, kadınların yaşam kalitesini artırır ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına önemli katkılar sunar. Ancak, kadınların sosyal haklarına yönelik ayrımcılık hala pek çok ülkede devam etmektedir. Bu nedenle, uluslararası toplumun ve yerel yönetimlerin kadın haklarını savunma ve koruma yönünde sürekli çaba göstermeleri gerekmektedir. Kadınların sosyal haklarına yönelik ayrımcılığın sona erdirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmak için kritik bir adımdır. Bu çabalar, kadınların toplumdaki konumunun güçlendirilmesine ve daha adil bir dünya düzeninin oluşturulmasına yardımcı olacaktır ⁶².

Kadınların sosyal haklarının tarihi, pek çok ülkede farklı zamanlarda ve çeşitli biçimlerde gelişim göstermiştir. Öncelikle, 19. yüzyılda kadınların eğitim hakkı konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu dönemde birçok ülkede kadınlara üniversite eğitimi alma imkânı tanınmış, ancak bu hak genellikle zengin kadınlarla sınırlı kalmış ve çoğu kadın okuma yazma bile öğrenememiştir. 20. yüzyılda ise kadınların sosyal haklarına dair daha büyük adımlar atılmıştır. Özellikle, oy kullanma hakkı birçok ülkede 20. yüzyılın başlarında elde edilmiştir; ilk olarak Finlandiya'da 1906 yılında kadınlar bu hakkı kazanmıştır. Ardından bu hak, dünya genelinde diğer

⁶¹ Stamatopoulou, Elissavert. Women's rights and the United Nations, in Women's Rights, Human Rights. 2018, Routledge. p. 36-48.

⁶² MacKinnon, Catherine A. Rape, genocide, and women's human rights, in Genocide and Human Rights. 2017, Routledge. p. 133-144.

ülkelere de yayılmıştır. Ayrıca, kadınların çalışma hayatındaki hakları da bu dönemde genişlemiştir. İşyerinde cinsiyet ayrımcılığına karşı yasal düzenlemeler getirilmiş ve kadınların iş hayatında eşitlik için yapılan mücadeleler artmıştır⁶³.

1960'ların ve 1970'lerin feminist hareketi, kadınların sosyal hakları konusunda büyük etki yaratmıştır. Bu dönemde, kadın haklarına dair farkındalık artmış ve kadınların toplumun her alanında eşit haklara sahip olması yönünde önemli mücadeleler verilmiştir. Özellikle, iş hayatı, üreme sağlığı ve aile hayatı gibi çeşitli alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Günümüzde, pek çok ülkede kadınların sosyal hakları konusunda ilerleme sağlanmış olmasına rağmen, hâlâ çözülmesi gereken pek çok sorun bulunmaktadır. Kadınlar iş hayatında cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmakta, sağlık hizmetlerine erişim konusunda sınırlılıklar yaşamakta ve aile içi şiddet sorunu devam etmektedir. Bu nedenle, kadınların sosyal haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla uluslararası toplumun ve yerel yönetimlerin çabalarının sürdürülmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, kadınların sosyal hakları, kadınların toplumda eşit bir şekilde yer almalarını sağlayan kritik bir unsurdur. Kadınların eğitim, sağlık, çalışma, aile hayatı ve siyasi katılım gibi çeşitli alanlarda eşit haklara sahip olmaları, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmak için zorunludur. Kadınların sosyal hakları, tarihsel olarak pek çok mücadele sonucunda kazanılmış ve hala devam eden bir süreçtir. Bu hakların korunması ve geliştirilmesi, uluslararası ve yerel düzeyde sürdürülecek çalışmalarla mümkün olacaktır⁶⁴.

Kadınların sosyal haklarına yönelik mücadele, her ülkenin kendine özgü tarihsel süreçleri ve gelişim yolculukları izlemiştir. Kadın haklarına dair farkındalık arttıkça ve uluslararası toplum, kadınların haklarını koruma ve geliştirme konusunda daha fazla çaba gösterdikçe, kadınların sosyal haklarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Günümüzde, kadınların sosyal haklarını destekleyen pek çok uluslararası sözleşme ve yasa bulunmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler'in Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), kadınların siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni haklarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Benzer şekilde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı, kadınların sosyal haklarının

⁶³ Bkz: Ross, Susan Deller. Women's human rights: the international and comparative law casebook. 2009: University of Pennsylvania press.

⁶⁴ Heathcote, Gina. Naming and shaming: Human rights accountability in security council resolution 1960 (2010) on women, peace and security. Journal of Human Rights Practice, 2012. 4(1): p. 82-105.

korunmasına ve geliştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler içermektedir. 20. yüzyıl, kadınların sosyal haklarının elde edilmesi için mücadelelerin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, kadınlar eşit haklar elde etmek için çeşitli hareketler başlatmış ve bu süreçte pek çok önemli kazanım elde etmişlerdir. Bu gelişmeler, kadınların toplumda eşit bir konumda yer almalarını sağlayan temel adımlar olarak kabul edilmektedir⁶⁵.

1.2.1. 19. Yüzyılda Kadınların Sosyal Hakları ile İlgili Gelişmeler

Eğitim Hakkı: 19. yüzyılın başlarında kadınların eğitim hakkı oldukça sınırlıydı. Ancak bu dönemde, bazı ülkelerde kadınlar eğitim hakları için mücadele etmeye başladılar. Örneğin, İngiltere’de Emily Davies ve Barbara Bodichon gibi kadın aktivistler, kadınların üniversite eğitimi almasını sağlamak için kampanyalar düzenlediler.

- Çalışma Hakları: 19. yüzyılın ortalarında, kadınlar iş hayatında yer almaya başladılar, ancak erkeklerle eşit haklara sahip değillerdi. Kadınların çalışma saatleri daha uzun ve ücretleri daha düşüktü. Bu nedenle, kadınlar çalışma hakları için mücadele ettiler ve bu süreç, işyerinde eşitlik arayışını körükledi⁶⁶.
- Kadın Dernekleri: 19. yüzyılda, sosyal haklarını savunmak ve geliştirmek amacıyla kadınlar tarafından birçok kadın derneği kuruldu. Bu dernekler, kadınların bir araya gelerek hakları için kolektif bir mücadele yürütmelerine olanak tanıdı⁶⁷.
- Feminizm Hareketi: 19. yüzyılın sonlarına doğru, kadınların sosyal hakları için mücadele eden birçok hareket birleşerek feminizm hareketini oluşturdu. Bu hareket, kadınların eşit haklara sahip olmalarını temel amaç olarak benimsedi. Bu süreçte, 19. yüzyılda kadınların sosyal hakları konusunda önemli ilerlemeler kaydedildi. Ancak, kadınların eşit haklara tam olarak ulaşmaları için mücadeleler 20. yüzyılda da devam etti. Özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönemde, kadınların sosyal haklarına yönelik mücadeleler hız kazandı. Bu dönemde

⁶⁵ Deere, Carmen Diana. Women’s land rights, rural social movements, and the state in the 21st-century Latin American agrarian reforms. *Journal of Agrarian Change*, 2017. 17(2): p. 258-278.

⁶⁶ Harris, Anita. *Future girl: Young women in the twenty-first century*. 2004: Routledge.

⁶⁷ Goss, Kristin A, and Michael T Heaney. Heaney, *Organizing women as women: Hybridity and grassroots collective action in the 21st century*. *Perspectives on Politics*, 2010. 8(1): p. 27-52.

kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmak için daha yoğun ve kararlı mücadeleler yürüttüler ⁶⁸.

- Kadınların Siyasi Hakları: 19. yüzyılın başlarında, İskandinav ülkeleri ve Yeni Zelanda gibi öncü devletlerde kadınlara seçme ve seçilme hakları tanındı. Bu ülkeler, kadınların siyasi hakları konusunda erken dönemde ilerleme kaydeden yerler olarak öne çıktı. Ancak, bu hakların geniş çapta tanınması çoğu ülkede genellikle İki Dünya Savaşı sonrasına kadar gerçekleşmedi.
- Kadınların İş Hayatındaki Hakları: 19. yüzyılın ortalarından itibaren, kadınlar iş hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadelelerini artırdılar. Bu süreçte, kadınların çalışma saatleri, ücretleri ve işyerindeki hakları konusunda önemli ilerlemeler kaydedildi.
- Kadınların Eğitim Hakları: 19. yüzyılda, kadınların eğitim hakları önemli ölçüde genişledi. Birçok ülkede kadınlar, erkeklerle eşit eğitim olanaklarına erişim sağladılar. Bu eşitlik, kadınların iş hayatında daha aktif rol alabilmelerine ve daha geniş kariyer olanaklarına sahip olmalarına katkıda bulundu.
- Kadınların Sağlık Hakları: 19. yüzyılın ikinci yarısında, kadınların sağlık hakları önemli bir gündem maddesi haline geldi. Kadınlar, cinsel sağlık hizmetleri ve doğum kontrolü gibi alanlarda daha fazla hak talep etmeye başladılar ⁶⁹.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: 19. yüzyılın sonlarına doğru toplumsal cinsiyet eşitliği konusu önemli bir yer edindi. Bu dönemde, kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması için toplumda farkındalık yaratmak amacıyla birçok kampanya düzenlendi. 19. yüzyıl, kadınların sosyal hakları için mücadelelerinin önemli bir dönemi olarak kabul edilir. Bu dönemde kadınlar, eşitlik, oy hakkı, çalışma koşulları ve diğer birçok konuda adalet arayışında büyük ilerlemeler kaydettiler ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesini öne çıkardılar ⁷⁰.

19. yüzyılda, kadınlar iş hayatında eşit haklara sahip olmak için yoğun mücadeleler vermiştir. Birçok ülkede, erkeklerle eşit ücret alma, ayrımcılığa uğramama ve daha iyi çalışma koşulları talep etmek için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Özellikle

⁶⁸ Mayhead, Molly A, and Brenda Devore Marshall. Marshall, Women's political discourse: a 21st-century perspective. 2005: Rowman & Littlefield Publishers.

⁶⁹ Smith, Sonya G, and Jeanne C Sinkford. Gender equality in the 21st century: Overcoming barriers to women's leadership in global health. *Journal of Dental Education*, 2022. 86(9): p. 1144-1173.

⁷⁰ Crocco, Margaret S, Judith Cramer, and Ellen B Meier. (Never) Mind the gap! Gender equity in social studies research on technology in the twenty-first century. *Multicultural Education & Technology Journal*, 2008. 2(1): p. 19-36.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 19. yüzyılın başlarında meydana gelen Triangle Shirtwaist Factory yangını gibi trajik olaylar, kadın işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönünde toplumsal farkındalığı artırmıştır. Bu tür olaylar, kadınların çalışma koşullarının düzeltilmesi yönünde reform hareketlerini hızlandırmıştır. Kadınlar ayrıca sendikalar ve meslek örgütleri aracılığıyla bir araya gelerek haklarını savunmuşlardır. Bu çabalar sonucunda, birçok ülkede kadınlar iş hayatında daha iyi haklara kavuşmuş ve cinsiyet eşitliği konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 19. yüzyıl, iş hayatında kadınların hakları konusunda önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde kadınlar, çalışma koşulları, eşit ücret, terfi fırsatları ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konuların ele alınması için mücadele etmişlerdir. İş hayatındaki kadın hakları hareketi, toplumda cinsiyet eşitliği ve adaletin sağlanması için önemli adımlar atmıştır. Bu tez, 19. yüzyılda iş hayatında kadınların hakları konusunda yaşanan gelişmelere ve mücadelelere odaklanacaktır⁷¹.

1.2.1.1. Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi

Oy hakkı, demokratik toplumların temel taşlarından biridir ve insanların kendi yönetimlerinde söz sahibi olmalarını sağlayan kritik bir hak olarak kabul edilir. Bireylerin seçimlerde oy kullanma, adaylara oy verme veya referandumlar aracılığıyla belirli politika veya yasal değişiklikler hakkında karar verme yeteneğini ifade eder. Bu hak, demokratik süreçlerin temelini oluşturur ve vatandaşların siyasi katılımını teşvik eder.

Oy hakkı, genellikle yaş, uyruk veya cinsiyet gibi belirli kriterlere bağlı olarak tanımlanır. Modern demokrasilerde, evrensel oy hakkı ilkesi giderek daha yaygın hale gelmiştir, bu ilke tüm yetişkin vatandaşlara ayırım yapılmaksızın eşit oy hakkı tanınmasını sağlar. Özellikle kadınların oy hakkını elde etmesi, demokratik süreçlerin evrensel olarak tanınması açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Kadınların oy hakkı, kadın hakları mücadelesinin bir parçası olarak tarihi bir ilerleme olarak kabul edilir ve demokratik toplumların daha kapsayıcı ve adil olmasını sağlar. Bugün, çoğu demokratik ülkede evrensel oy hakkı tanınmıştır ve vatandaşlar düzenli aralıklarla seçimlere

⁷¹ Guy, Mary Ellen, and Meredith A Newman. Women's jobs, men's jobs: Sex segregation and emotional labor. Public administration review, 2004. 64(3): p. 289-298.

katılarak siyasi süreçlere aktif katılım sağlarlar. Oy hakkı, demokrasinin temel ilkelerinden biri olarak korunmalı ve güçlendirilmelidir, zira demokratik toplumların sağlıklı işleyişi için bu temel bir gerekliliktir.

19. yüzyılın başlarında birçok ülkede kadınlar, seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmışlardı. Ancak, yüzyılın ilerleyen dönemlerinde kadınlar, demokratik haklarını talep etmek için örgütlenmeye başladılar. 1900'lerin başında İngiltere'de Emmeline Pankhurst ve Suffragette hareketi, kadınların oy hakkı için yoğun mücadeleler yürüttü. ABD'de ise Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton gibi isimler, kadınların oy hakkını savunmak için örgütlendiler ve bu çabalar 1920'de Amerikan kadınlarının federal seçimlerde oy kullanma haklarını kazanmalarıyla sonuçlandı. Diğer ülkelerde de benzer mücadeleler sürdü ve pek çok ülke 20. yüzyılın başlarında kadınların oy hakkını tanıdı ⁷².

Kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülkeler genellikle Yeni Zelanda ve diğer bazı Batı ülkeleri olarak bilinir. Bununla birlikte, bazı Doğu ülkeleri de kadınlara oy hakkını erken dönemlerde tanımıştır, bu bağlamda Azerbaycan ve İran (o dönemde Pers İmparatorluğu olarak biliniyordu) önemli örneklerdir. Azerbaycan, 1918 yılında Rusya'dan bağımsızlığını kazandığında, aynı yıl içerisinde kadınlara oy hakkı tanıyan yasayı kabul etti. Bu yasa, kadınlara oy hakkını tanıyan ilk yasalardan biri olarak kabul edilir ve döneminin oldukça ilerici bir adımıydı ⁷³.

İran'da da kadınlara oy hakkı oldukça erken bir dönemde tanınmıştır. 1963 yılında İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi tarafından gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde kadınlara oy hakkı verilmiştir. Bu adım, İran'ın modernleşme sürecinde önemli bir gelişme olarak kabul edilir ve kadınların siyasi katılımını artırmayı hedeflemiştir. Azerbaycan ve İran gibi ülkelerin kadınlara oy hakkı tanıma süreçleri, dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel koşulları göz önüne alındığında özellikle dikkate değerdir. Her iki ülke, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilerlemeleri teşvik etme çabası içinde olmuş ve bu bağlamda kadınların siyasi ve toplumsal katılımını güçlendirecek ilk adımlardan bazılarını atmışlardır ⁷⁴.

⁷² Scott, Anne Firor, and Andrew MacKay Scott. *One half the people: The fight for woman suffrage*. 1982: University of Illinois Press.

⁷³ Holton, Sandra Stanley. "Women and the Vote." In *Women's History: Britain, 1850-1945*, pp. 244-269. Routledge, 2008.

⁷⁴ Bkz: Olmstead, Albert T. *History of the Persian empire*. University of Chicago Press, 2022.

Batı ülkeleri arasında, Yeni Zelanda gibi bazı ülkeler kadınlara oy hakkını oldukça erken dönemlerde tanımış olmasına karşın, Doğu ülkeleri arasında da bu hakkı erken dönemlerde tanıyan örnekler mevcuttur. Özellikle Azerbaycan ve o dönemde Pers İmparatorluğu olarak bilinen İran, bu açıdan dikkate değerdir. Azerbaycan, 1918 yılında bağımsızlığını kazandığı yıl içerisinde kadınlara oy hakkı tanıyan yasayı kabul etmiştir. Bu, kadınlara oy hakkını tanıyan ilk yasalardan biri olup, o dönem için oldukça ilerici bir adımdı. İran'da ise kadınlara oy hakkı, 1963 yılında Şah Muhammed Rıza Pehlevi'nin yaptığı reformlarla tanınmıştır. Bu reformlar, İran'ın modernleşme sürecinde atılan önemli adımlardan biri olarak görülür ve kadınların siyasi katılımını artırmayı amaçlamaktadır ⁷⁵.

Kadınların oy hakkı konusunda, Azerbaycan ve İran arasında önemli tarihi farklılıklar mevcuttur. Azerbaycan'da kadınlara oy hakkının verilmesi, tarihi olarak 1918 yılında gerçekleşmiştir, bu tarih Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla çakışmaktadır. Azerbaycan, dünyada ve özellikle Müslüman çoğunluklu ülkeler arasında kadınlara oy hakkı veren ilk ülkelerden biri olmuştur. Öte yandan, İran'da kadınlara oy hakkının tanınması, Azerbaycan'dan daha geç bir tarihte, 1963 yılında gerçekleşmiştir. İran'da kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Şah Muhammed Rıza Pehlevi döneminde kabul edilen reform yasaları kapsamında verilmiş olup, bu yasalar kadınlara ulusal seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkını tanımıştır ⁷⁶.

Kadınların oy hakkı ile ilgili olarak, Azerbaycan ve İran arasında dikkate değer tarihi farklar bulunmaktadır. Azerbaycan'da bu hak 1918'de tanınmışken, İran'da ise 1963'te tanınmıştır. Bu ülkelerin kadınlara oy hakkı tanıma süreçleri, dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel koşulları göz önüne alındığında oldukça önemlidir. Her iki ülke, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilerlemeleri teşvik etmek amacıyla önemli çabalar sarf etmiştir. Bu girişimler, kadınların siyasi ve toplumsal katılımını güçlendirmek için atılan ilk adımlar arasında yer almaktadır ve toplumların ile liderlerinin modernleşme ve eşitlik konularına verdikleri önemi yansıtmaktadır. Bu adımlar, daha geniş kapsamda kadınların toplumsal ve siyasi katılımını artırmaya yönelik bir eğilimin parçası olarak görülebilir ⁷⁷.

⁷⁵ Tohidi, Nayereh Esfahlani, ed. *Women in Muslim Societies: Diversity within Unity*. Lynne Rienner Publishers, 1998, p.92.

⁷⁶ Afary, Janet. *Sexual politics in modern Iran*. Cambridge University Press, 2009, p. 122.

⁷⁷ Amanat, Abbas. *Iran: A modern history*. Yale University Press, 2017, p. 67.

Kadınlara oy hakkı tanınması, gerçek eşitlik ve adaletin sağlanması yolunda atılan ilk adımlardan sadece biriydi. Hem Azerbaycan hem de İran'da, kadınlar siyasi alanda daha fazla temsil edilmek ve toplumsal hayatta daha aktif roller almak için mücadelelerine devam ettiler. Bu süreç, kadın hakları aktivistlerinin sürekli çabalarıyla desteklendi ve zaman içinde kadınlara daha fazla hak ve fırsatın tanınmasına olanak sağladı. Günümüzde, Azerbaycan ve İran'da kadınlar siyasi arenada daha aktif roller üstlenmekte ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında etkin bir şekilde yer almaktadırlar. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi devam etmekte olup, her iki ülkede de bu alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmektedir⁷⁸.

Kadınların siyasi ve toplumsal katılımının artırılması, demokratik bir toplumun vazgeçilmez bir gerekliliğidir ve toplumun genel refahına katkıda bulunur. Azerbaycan ve İran gibi ülkelerde kadınların siyasi ve sosyal hayatta daha etkin rol alması, bu toplumların daha demokratik, adil ve kapsayıcı hale gelmelerine önemli ölçüde katkı sağlar. Bu bağlamda, kadın hakları mücadelesi, sürekli bir çaba gerektirir ve kadınların eşit haklara ve fırsatlara erişimini sağlamak için devam etmelidir.

1.2.1.2. Kadın Hakları Mücadelesinde Dikkate Değer Noktalar

Erişim ve Fırsat Eşitliği: 19. yüzyılın başlarında, birçok ülkede kadınlar erkeklerle eşit eğitim fırsatlarına erişebilmek amacıyla mücadele etmişlerdir. Kadınlar, yükseköğretim ve mesleki eğitim alanlarında eşit imkanlara sahip olabilmek için eğitim kurumlarına başvurular gerçekleştirerek ve örgütlenerek önemli çabalar göstermişlerdir.

Kadın Eğitmcilerin Rolü: 19. yüzyılda kadınların eğitim sektöründe öğretmen ve akademisyen olarak daha fazla yer edinmeleri gözlemlenmiştir. Öğretmenlik mesleğine olan ilgi ve yetenekleri sayesinde kadınlar, eğitim kurumlarında daha aktif roller üstlenmeye başlamışlardır. Bu durum, kadın öğrenciler için daha etkili rol modellerin ortaya çıkmasına ve kız çocuklarının eğitim haklarına dair artan bir desteklenmeye katkı sağlamıştır.

Kız Çocuklarının Eğitimi: 19. yüzyılda, kız çocuklarının eğitimine yönelik önemli adımlar atıldı. Daha önceki dönemlerde, bazı toplumlarda kız çocuklarına

⁷⁸ Tohidi, Nayereh Esfahlani, ed. Women in Muslim Societies: Diversity within Unity. Lynne Rienner Publishers, 1998, p. 93.

yönelik eğitim fırsatları sınırlı olup, bazen ise tamamen engelleniyordu. Ancak kadın hakları mücadelesinin ivme kazanmasıyla birlikte, kız çocuklarının eğitimine olan farkındalık artmış ve kadınlar eşit eğitim fırsatları talep etmeye başlamışlardır. Bu dönemde, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri de kız çocuklarının eğitimine yönelik desteklerini artırarak bu alanda önemli projeler yürütmüşlerdir⁷⁹.

Üniversite Eğitimi: 19. yüzyıl, kadınların üniversite eğitimine erişimi konusunda önemli gelişmelerin kaydedildiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde birçok ülkede kadınlar, yükseköğretimde eşit fırsatlar elde etmek amacıyla üniversitelere kabul edilmek için mücadele etmişlerdir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzyılın sonlarına doğru kadınların üniversite kabulleri artış göstermiştir. Mesleki Eğitim ve İstihdam: 19. yüzyılda kadınlar, mesleki eğitim alanında da önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında, daha geniş bir meslek yelpazesine katılmak amacıyla çaba sarf etmişlerdir. Geleneksel olarak erkek egemen olan mesleklerde yer almak isteyen kadınlar, eğitim ve yeteneklerini geliştirerek bu alanlarda başarılı olmuşlardır. Örneğin, mühendislik, tıp ve hukuk gibi mesleklerde kadınların sayısı artmış, bu da kadınların daha önce erkeklere ayrılmış olan alanlarda kendilerine yer bulmalarını sağlamıştır⁸⁰.

Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi: 19. yüzyılda, kadınların eğitimine yönelik mücadele, şehir merkezlerinin ötesinde kırsal kesimlerde de büyük bir önem taşımıştır. Kırsal bölgelerde, genellikle erkek çocuklarının eğitimi kadınlarınkiyle kıyaslandığında öncelikli tutulmuş ve bu durum kadınların eğitimini ihmal etmeye yol açmıştır. Ancak, bu dönemde kadınlar, kırsal kesimdeki eğitim olanaklarının iyileştirilmesi yönünde önemli çalışmalar yapmışlardır. Kadınlar, köy okullarının kurulmasını, öğretmen atamalarını ve kırsal alanlarda eğitim programlarının geliştirilmesini teşvik ederek bu konularda etkili olmuşlardır. Bu çabalar, kırsal kesimdeki kadınların eğitime erişim ve fırsat eşitliği konularında önemli ilerlemeler sağlanmasına katkıda bulunmuştur⁸¹.

Uluslararası Alanda Kadın Eğitimi: 20. yüzyılda, kadınların eğitimi, uluslararası platformlarda önemli bir gündem maddesi olarak öne çıkmıştır. Birleşmiş Milletler gibi

⁷⁹ Conway, J.K., Perspectives on the History of Women's Education in the United States. History of Education Quarterly, 1974. 14(1): p. 1-12.

⁸⁰ Harwarth, I., M. Maline, and E. DeBra, Women's Colleges in the United States: History, Issues And, Challenges. 1997: Diane Publishing.

⁸¹ Pini, Barbara, Relebohile Moletsane, and Martin Mills. Education and the global rural: Feminist perspectives. 2014, Taylor & Francis. p. 453-464.

uluslararası kuruluşlar, kadınların eğitimi ve fırsat eşitliği konularına özel bir önem atfetmiş ve üye ülkeleri bu konularda teşvik etmiştir. Ayrıca, kadınların eğitim hakkını desteklemeyi ve korumayı amaçlayan çeşitli uluslararası anlaşmalar ve programlar geliştirilmiştir. Bu girişimler, dünya genelinde kadınların eğitime erişimini artırmak adına önemli bir zemin oluşturmuş ve bu konudaki ilerlemeleri hızlandırmıştır⁸².

19. yüzyıl, kadın hakları örgütlerinin ve feminist hareketlerin yükselişine tanıklık etmiştir. Bu dönemde birçok ülkede kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitliği taleplerini dile getirmek için örgütlenmiş ve seslerini duyurmayı başarmışlardır. Feministler, kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde yoğun çaba sarf etmişlerdir. Bu mücadeleler, özellikle marjinalleşmiş ve ayrımcılığa uğramış kadınların haklarını güçlendirme konusunda değişim taleplerini pekiştirmiştir. Feminist hareket, 19. yüzyılda kadınların eşitlik mücadelesinde önemli bir rol oynamış ve birçok ülkede toplumsal değişimin öncüsü olmuştur⁸³.

19. yüzyıl, kadınların üreme sağlığı ve hakları konusunda dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde, kadınlar doğum kontrolüne erişim, aile planlaması ve kürtaj gibi konularda önemli mücadeleler vermişlerdir. Kadınlar, kendi bedenleri üzerindeki kararları kontrol etmek ve üreme sağlığı hizmetlerine erişmek amacıyla örgütlenmiştir. Bu mücadeleler, yasal reformları tetikleyerek kadınların beden ve cinsellik üzerindeki özerkliklerini güvence altına alacak adımların atılmasına zemin hazırlamıştır.

Bu süreç, 19. yüzyılda kadınların sosyal haklar mücadelesi açısından temel bir çerçeve sunarken, her ülkede ve dönemde farklı dinamikler ve detaylar gözlemlenmiştir. Ülkelerin toplumsal, kültürel ve hukuki yapılarına bağlı olarak kadınların üreme sağlığı ve haklarına yönelik mücadeleleri çeşitlilik göstermiştir⁸⁴.

19. yüzyılda, kadınlar eğitim hakkı konusunda önemli mücadeleler vermiştir. Birçok ülkede kadınlar, erkeklerle eşit eğitim imkanlarına sahip olabilmek için aktif olarak çaba göstermişlerdir. Eğitim hakkını savunan hareketler, kadınların toplumdaki rollerini genişletmek ve daha fazla fırsata erişebilmek için önemli adımlar atmıştır. Bu

⁸² True, Jacqui. The political economy of violence against women: A feminist international relations perspective. *Australian Feminist Law Journal*, 2010. 32(1): p. 39-59.

⁸³ Grewal, Inderpal. 'Women's rights as human rights': Feminist practices, global feminism, and human rights regimes in transnationality. *Citizenship studies*, 1999. 3(3): p. 337-354.

⁸⁴ Cook, Rebecca J. International human rights and women's reproductive health. *Women, Medicine, Ethics and the Law*, 2020: p. 37-50.

süreçte elde edilen kazanımlar, kadınların bilgi ve beceri düzeylerini artırarak iş gücüne katılımlarını teşvik etmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli ilerlemeler sağlamıştır. Özetle, 19. yüzyılda kadınların eğitimde eşitlik ve fırsat eşitliği için verdikleri mücadele, sosyal değişim ve cinsiyet eşitliği açısından dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur⁸⁵.

1.2.2. 20. Yüzyılda Kadınların Sosyal Hakları ile İlgili Gelişmeler

Küreselleşme, tam anlamıyla devrimsel bir süreçtir; kaçınılmaz ve geri dönüşü olmayan bir dönüşümü ifade eder. Bu süreç, beşerî coğrafyayı derinden dönüştürmüş, yenilikçi ve yaratıcı kapılar açarak insan düşünce ve davranışlarını zenginleştirmiştir. Küreselleşmenin tarihsel soykütüğü ve kelimenin anlamının yansımaları üzerinden kavramsal bir çerçeve oluşturulmaktadır. Küreselleşme, çok boyutlu bir fenomen olup, ekonomi, politika, kültür ve hukuk gibi insan yaşamının birçok alanını etkilemektedir. Küreselleşmenin, kadınların siyasi ve ekonomik işlere katılım düzeyleri üzerindeki doğrudan etkisi, bu süreçle olan etkileşimleri ve eğitim düzeylerinin bu yüzleşmedeki rolü, kapsamlı bir analiz gerektirmektedir. Toplumsal küreselleşme, sivil özgürlükler, ifade özgürlüğü ve eşitsiz fırsatlara yönelik protestoları artırarak toplumsal reformlara katkıda bulunmuş ve kadın haklarının iyileştirilmesine imkân tanımıştır. Öte yandan, ekonomik küreselleşmenin, ücret düzeyleri, istihdam ve finansal bağımsızlık gibi ekonomik faaliyetler üzerinde olumlu bir etkisi olmasına rağmen, kadınların sivil özgürlükleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı görülmektedir⁸⁶.

Küreselleşme, çok boyutlu bir süreç olarak tanımlanabilir ve insan yaşamının çeşitli yönlerine etki etmiştir. Bu süreçte kültür, ekonomi, siyaset ve haklar gibi alanlar küreselleşmeden etkilenmiş, özellikle kadınlar bu sürece hem müdahil olmuş hem de etkilenmişlerdir. Küreselleşmenin kadın hakları üzerindeki etkileri inkâr edilemez bir gerçek olarak ele alınmalıdır. Modern çağda kadınların geleneksel rolleri ve konumları değişmiş, bu değişim kadınların karşılaştığı çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların, tüm toplumlarda ortak bir gerçek olarak sınırları göz önünde bulundurularak incelenmesi gerekmektedir. Modern çağda kadınlar, entelektüel

⁸⁵ Utas, Bo. Women in Islamic societies. Routledge, 2016, p. 16.

⁸⁶ Bkz: Hawkesworth, Mary. Political Worlds of Women, Student Economy Edition: Activism, Advocacy, and Governance in the Twenty-First Century. 2018: Routledge.

gelişmeler, artan farkındalık, toplumsal katılım, istihdam ve eğitim gibi faktörlerin etkisiyle toplum içinde daha etkin ve görünür bir rol oynamak için çaba sarf etmişlerdir. Bu süreçte, birçok siyasi ve sosyal hak talep edilmiş ve elde edilmiştir. Bu talepler ve çabalar, zaman zaman geniş düşünsel, siyasal ve toplumsal hareketler şeklinde ortaya çıkarak küresel düzeyde önemli kazanımlar sağlamıştır⁸⁷.

Kadın hakları, çeşitli alanlarda düzenlenen sözleşmeler, konferanslar, bildirimler ve uluslararası belgeler aracılığıyla yasal ve küresel bir çerçeve kazanmıştır. Bu çabalar, küreselleşen dünyada kadın haklarını güvence altına almayı ve insan hakları standartlarıyla kabul edilebilir bir denge sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hareket, sosyal haklar kapsamında yorumlanan eğitim hakkı, siyasi katılım hakları ve adil çalışma koşulları gibi ekonomik hakların elde edilmesi çabalarıyla başlamıştır. Bu küresel endişe ve insan kaygısı, toplumsal cinsiyet adaletine ulaşılan kadar devam edecektir. Anthony Giddens, küreselleşmeyi “küresel toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak tanımlamaktadır; bu ilişkiler, bazen uzak yerleri birbirine bağlayarak yerel olayların kilometrelerce uzakta etkileşimde bulunmasına neden olur. Bu, diyalektik bir süreçtir ve günümüzde gelenek-sonrası bir toplumsal sistemin ortaya çıkışını da açıklar. Giddens’a göre, bu sistemde gelenekler, yeniden değerlendirilerek ve farklı biçimlerde ifade edilerek kendilerini gösterir. Modern toplumların evriminin ilk aşamalarında, geleneksel yapıya yeniden vurgu yapmak, toplumsal düzeni istikrara kavuşturmak için önemli olmuş ve özellikle din gibi büyük gelenekler, sosyal yaşamın çeşitli alanlarını, özellikle aile, cinsiyet ve cinsellik gibi kavramları ele alarak restore edilmiştir. Bu gelenekler, kadınları evde daha sıkı bir şekilde tutacak ve cinsler arası ayrımları daha istikrarlı hale getirecek şekilde değiştirilmiştir. Giddens, aile kurumunun küreselleşme sürecinde köklü değişimlere uğradığını ve geleneksel ailede kadın ve erkeğe atfedilen sabit rollerin, artık birçok kültürde değiştiğini, kadınların iş ve ev işleri arasında daha fazla rol alarak çalışma yaşamında daha aktif hale geldiğini vurgular⁸⁸.

İkincisi, geleneksel aile yapıları başlangıçta, çocuk sahibi olmanın ekonomik bir birim olarak çoğunlukla bir ayrıcalık olduğu bir döneme işaret eder. Bu durum, özellikle tarımsal üretim dönemlerinde daha belirgindir, zira çocuklar çiftlik işlerinde yaşlılara yardımcı olabilmekteydi. Ancak, günümüzde Batı ülkelerinde çocuk sahibi olmanın

⁸⁷ Howard-Hassmann, Rhoda E. Universal women’s rights since 1970: The centrality of autonomy and agency. *Journal of Human Rights*, 2011. 10(4): p. 433-449.

⁸⁸ Giddens, Anthony, and Simon Griffiths. *Sociology*. 2006: Polity, p. 212.

ekonomik bir faydası görülmemekte ve aile yapısı, ekonomik bir birim olarak değil, ancak ekonomik iş birliği yapan bir kooperatif birimi olarak ele alınmaktadır; bu durum tüm çiftler için geçerli olmayabilir. Günümüzde çocuk sahibi olma kararı, geçmişe kıyasla çok daha duygusal ve karmaşık bir sürece işaret etmektedir. Geleneksel kültürlerde sıklıkla spontane bir biçimde gerçekleşen çocuk sahibi olma süreci, modern çağda daha bilinçli ve duygusal bir karara dönüşmüştür. “Çocukları onurlandırma” olarak adlandırılan bu yeni dönemde, çocuk sayısı azalmış, ancak yasal hakları ve toplumda savunmasız bireyler olarak algılanışları geçmişten farklılık göstermektedir. Üçüncü olarak, geleneksel aile yapısında, kadınlar neredeyse tüm kültürlerde eşlerinin mülkü olarak görülmekteydi. Bu yapı, erkek egemen güç ve ataerkil tahakküm üzerine kurulmuştur ve aile içindeki güç dengesizlikleri, ebeveynler ve çocuklar arasında da kendini göstermiştir. Dördüncü olarak, geleneksel ailelerde cinsel arzunun özel bir biçimi bulunmaktadır; bu, erkek cinselliği üzerinde katı bir hakimiyet kurulmasını ifade eder. Geleneksel evlilikler, kadınları ya saf ya da bozuk olarak kategorize eden ikili bir bakış açısını barındırır. Çoğu geleneksel kültürde cinsellik, esas olarak erkeklerin ihtiyaçları üzerinden tanımlanır ve bir erkeğin ekonomik, duygusal ve cinsel hakimiyeti üzerine inşa edilir. Şimdi ise, kadınlar hakkındaki ikili bakış açısının (iffetli kadın ve kötü kadın) sorgulandığı, derin değişimlerin yaşandığı bir dünyada bulunmaktayız. Ancak, cinsel şiddet hala birçok kültürde yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır⁸⁹.

Bu değişiklikler, geleneksel aile yapısına geri dönüşün artık mümkün olmadığını göstermektedir. Geleneksel aile, çağdaş dünyadan temelde farklı bir yapıya sahiptir ve böyle bir dönüş, demokrasi ile çelişen güç dengesizlikleri nedeniyle tavsiye edilmemektedir. Seçim özgürlüğünün kısıtlanması, demokratik ilkelerle uyumsuzdur. Kadın haklarının incelenmesi ve toplumdaki yerinin belirlenmesi, bu hakların tüm bireyler için geçerli olduğunun kabul edilmesiyle mümkündür. Kadınlar, anne, çocuk ve eş rollerinin yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer uzmanlık gerektiren alanlarda da toplumun diğer kesimleriyle ilişkilidir. Kadın hakları, toplumu etkileyen ve aynı zamanda toplumun etkileşimlerinden etkilenen bir dinamiktir. Hükümet türü ve toplum yönetim sistemleri, insan hakları ve özellikle kadın hakları ve statüsü ile doğrudan ilişkilidir. Geniş bir bakış açısından, teşkilat ve aile sistemi, devlet sistemi tarafından

⁸⁹ Giddens, Anthony. Social theory and modern sociology. 1987: Stanford University Press, p. 187.

şekillendirilmekte ve aslında tüm toplumda hâkim olan değerleri ve yönetim biçimlerini yansıtmaktadır. Tarih boyunca, ataerkil kültür, toplumsal yaşamın farklı alanlarında eğitsel ve değer sistemlerini şekillendirmiştir. Bu durum, tüm toplumsal alanlarda cinsiyet eşitsizliklerine yol açmış ve sürekli olarak gücün erkeklerin tekelinde kalmasına ve kadınların erkeklerden aşağı görülmesine neden olmuştur. Dünya genelindeki gelişmelerin incelenmesi, kadın haklarının siyasi durumunu iyileştirme çabalarının yapısal ve yapısal olmayan engellerle karşılaştığını göstermektedir⁹⁰.

Her ne kadar tarih boyunca kadınlar yeteneklerini ifade etme fırsatı bulmuş olsalar da bu fırsatlar genellikle geçici ve tesadüfi olmuş, hiçbir zaman ciddi, sürekli ve sistemli bir yapıya kavuşmamıştır. Dolayısıyla, kadınların yeteneklerini sürekli ve sistemli bir biçimde ifade edebilmeleri için, ülkelerdeki eğitim sistemlerinin evrimleşmesi ve siyasi, yasal ve değer yapılarının kademeli olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte, aşırılıklardan kaçınılarak her bölgenin özgün koşullarına ve kadınların yerel durumlarına uygun programlar formüle edilmelidir. Bu çerçevede, Doğu, Batı, Kuzey ve Güney'deki tüm ülkelerden ve uzmanlardan gelen ortak ve faydalı deneyimlerden yararlanmak, bu küresel girişim için faydalı olacaktır⁹¹.

1.3. Uluslararası Kadın Hakları Sözleşmeleri ve Anlaşmalar

Kadınlar için dünya çapında birçok sözleşme ve anlaşma mevcuttur. Bu sözleşmeler, kadınların insan hakları, eşitlik, şiddetle mücadele, sağlık gibi alanlardaki haklarını korumayı hedefler. İşte bazı önemli sözleşmeler⁹²:

- CEDAW (Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi): Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bu sözleşme, kadınlara insan hakları ve temel özgürlükler konusunda eşit haklar tanınmasını amaçlar.
- İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi): Kadına yönelik şiddet

⁹⁰ Joly, Danièle, and Khursheed Wadia. "Muslim women and power." *Political and Civic Engagement in West European Societies*. London (2017), p. 16.

⁹¹ Weiss, Anita M. "Challenges for Muslim women in a postmodern world." In *Islam, globalization and postmodernity*, pp. 135-148. Routledge, 2003, p. 125.

⁹² Zwingel, Susanne, and Zwingel. *Translating International Women's Rights*. Vol. 300. London: Palgrave Macmillan UK, 2016, p. 126.

ve ev içi şiddetin önlenmesi ve mağdurların korunması için önemli bir uluslararası sözleşmedir.

- BM Kadının Statüsü Komisyonu: Bu komisyon, kadınların eşitlik, gelişim ve barış için yürütülen çalışmalarda liderlik yapmakta ve politika geliştirmektedir.
- Beijing Bildirgesi ve Eylem Platformu: 1995'te Pekin'de düzenlenen Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen bu belge, kadınların haklarını güçlendirmeyi ve eşitliği sağlamayı hedeflemektedir.
- CEDAW İzleme Komitesi (CEDAW Komitesi): CEDAW'ı uygulayan devletleri izler ve raporlarını inceler.
- Kadına Karşı Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Ulusal ve Uluslararası Kanunlar: Birçok ülkenin iç hukukunda, kadına yönelik şiddeti önlemeye ve mağdurları korumaya yönelik yasal düzenlemeler bulunmaktadır.
- Kadın ve Çocuk Haklarına İlişkin Kairouan İlkeleri: Bu prensipler, kadın ve çocuk haklarını korumak için 2004 yılında Tunus'ta kabul edilmiştir. Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesini ve cinsel sömürüyle mücadeleyi amaçlar.
- Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Sözleşmesi (1952): Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu sözleşme, kadınların seçme ve seçilme haklarını güvence altına alır.
- CEDAW'ın İkinci Opsiyonel Protokolü: CEDAW'a ek olarak, bu protokol kadınları ayrımcılığa karşı korur ve kadınların haklarını savunma mekanizmalarını güçlendirir.
- Afrika Birliği Kadın Hakları Sözleşmesi (Maputo Protokolü): Afrika Birliği tarafından kabul edilen bu sözleşme, kadınların insan haklarını ve eşitliklerini güvence altına alır ve kadınlara yönelik şiddetin önlenmesini amaçlar.
- Kadın Haklarına Dair Arap Antlaşması (CEDAW-Arap Antlaşması): Arap Birliği ülkeleri tarafından kabul edilen bu antlaşma, kadınların haklarını korumak ve geliştirmek için bölgesel bir çerçeve oluşturur. Bu sözleşmeler ve anlaşmalar, kadınların haklarını korumak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için uluslararası toplumun çabalarını yansıtır. Ancak, her birinin etkinliği ve uygulanabilirliği, üye devletlerin bu sözleşmelere ne

derecede bağı oldukları ve sözleşmelerin izlenmesi ve uygulanmasında ne kadar etkili olduklarıyla belirlenir.

2. İSLAM DEVRİMİ ÖNCESİ VE SONRASINDA KADINLARIN SOSYAL HAKLARI

2.1. Devrim Öncesinde İran'da Kadınların Sosyal Hakları

Pehlevi Hanedanlığı döneminde İranlı kadınlar, ülke tarihinde ilk kez birçok reformla karşılaştılar. Rıza Şah dönemi, bu dönüşümlerin en önemli ve ilk evresi olarak öne çıkıyor. Bu dönemde, İran'ın modernleşme çabaları kapsamında kadınlar, medeni ve vatandaşlık haklarını kazandılar. Ayrıca, İran'ın geleneksel toplum yapısında ilk kez kadınlar, evlerinin dışına çıkarak sosyal hayata aktif bir şekilde katılma imkânı buldular. Eğitimin hem kız hem de erkek çocuklar için zorunlu hale getirilmesi ve okuryazarlık oranının artırılması, bu dönemin diğer önemli yönlerindedir. Bu dönemde yaşanan diğer değişiklikler arasında, kadınların geleneksel örtünme ve yabancılarla konuşmama gibi sosyal kısıtlamaları terk etmelerinin zorunlu hale gelmesi yer alıyor. Bu kısıtlamaların kaldırılması, kadınların öğretmenlik, hemşirelik, doktorluk gibi meslekleri üstlenmelerini mümkün kıldı. Bu süreci kolaylaştırmak amacıyla hükümet tarafından başörtüsü uygulaması getirildi⁹³.

Rıza Şah'ın politikaları, bazı çevrelerce İslam'a karşı bir çıkış olarak değerlendirilmiştir. Özellikle başörtüsünün kaldırılması, bu yorumlara neden olmuştur. Rıza Şah döneminde, İranlı kızların Tahran Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumlarında eğitim görmeleri, kadın meslek odalarının açılması ve başörtüsünden kurtulma ideallerinin ortaya çıkması gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Muhammed Rıza Pehlevi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, "Tesettür Keşif Yasası" iptal edilmiş ve başörtüsü kullanımı isteğe bağlı hale gelmiştir. Ayrıca, "Beyaz Devrim" adı verilen referandumda kadınlar, İran'ın çağdaş tarihinde ilk kez oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır. 1978 Devrimi'nden hemen önce, ulusal düzeyde üst düzey yönetici pozisyonlarında 1.500 kadın bulunuyordu; Ulusal Konsey'de 22 kadın, belediye başkanlıklarında ise 5 kadın görev yapıyordu ve ülkedeki yükseköğretimdeki tüm işlerin %33'ü kadınlar tarafından yerine getiriliyordu. Pehlevi hanedanı 1925'ten 1979'a kadar İran'ı yönetti ve bu süre zarfında kadın hakları alanında birçok reform gerçekleştirdi⁹⁴.

⁹³ Vatandoust, Gholam-Reza. The status of Iranian women during the Pahlavi regime. *Women and the Family in Iran*, 1985: p. 107-130.

⁹⁴ Mahdavi, Shirren. Reza Shah Pahlavi and women: a re-evaluation, in *The Making of Modern Iran*. 2012, Routledge. p. 181-192.

İranlı kadınların hakları, farklı siyasi ve tarihi dönemlerde önemli değişiklikler göstermiştir. Özellikle Pehlevi dönemi, evlenme, boşanma, eğitim, giyim, sağlık ve oy hakkı gibi alanlarda kadın haklarında büyük dönüşümlere şahit olmuştur. Bu dönem öncesi, 1922 yılında, Eskandari'nin öncülüğünde bir grup İranlı entellektüel kadın tarafından Jamiat Naswan Watankhah (Vatansever Kadın Cemiyetleri) adında bir kadın örgütü kurulmuştur. Bu örgütün amacı, kadın haklarını geliştirmek ve kız çocuklarının koşullarını iyileştirmektir. Örgüt, "Vatansever Kadın Cemiyetleri" adlı dergiyi yayımlamanın yanı sıra, kız çocukları için eğitim kursları düzenlemek, yoksul kadınlar için hastane kurmak, toplantı ve konferanslar organize etmek ve kadın hakları konusunda rehberlik yapmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak Rıza Şah'ın emriyle bu örgüt kapatılmış ve yerine daha ılımlı ve hayırsever bir kadın merkezi açılmıştır. 1935 yılında açılan bu merkez, devlet tarafından desteklenen ilk kadın meslek odası olmuştur. 1930-1934 yılları arasında derlenen "İran Medeni Kanunu", bazı küçük değişikliklerle günümüze kadar uygulamada kalmış ve kadınların hukuki statüsü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur⁹⁵.

Muhammed Rıza Pehlevi döneminde, İran'da kadın hakları alanında çeşitli önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle 1963 yılında Şah, kadınların oy hakkını onaylamıştır ve aynı yıl içerisinde ilk kadın avukatlar İran Ulusal Meclisi'ne seçilmiş, yargıç ve kabine bakanı olarak atanmışlardır. 1967'de ise İran Aile Kanunu, kadının toplumdaki konumunu iyileştirecek şekilde değiştirilmiştir. Bu kanun, Medeni Kanun'a entegre edilerek eşler, çocuklar ve boşanmış kadınların korunması amacıyla tasarlanmıştır. Bu reformların temel amacı, toplumda kadın ve erkek eşitliğini sağlamaktır.

Ayrıca, İran Kadın Örgütü kurulmuş ve Pehlevi döneminin sonlarına doğru, 1975 tarihli Ailenin Korunması Kanunu'nun önemli bölümleri onaylanmıştır. 1967 ve 1973'te kabul edilen Aileyi Koruma Kanunları çerçevesinde, bir koca artık İslami kurallara göre "seni boşuyorum" diyerek üç talak ilan etmek yerine, boşanma sürecini başlatmak için mahkemeye başvurmak zorunda bırakılmıştır. İkinci bir eş alabilmek için ilk eşin rızası zorunlu kılınmıştır. Çocukların velayeti otomatik olarak babaya verilmek yerine, yeni kurulan aile destek mahkemelerine devredilmiştir. Kadınlar için asgari evlenme yaşı,

⁹⁵ Koyagi, Mikiya. Modern education in Iran during the Qajar and Pahlavi periods. History compass, 2009.7(1): p. 107-118.

1967'de 13'ten 15'e, 1975'te ise 18'e yükseltilmiştir. Eğitim ve iş hayatındaki ilerlemeler de Pehlevi döneminde önemli bir gelişme göstermiştir. 1965'ten 1966'ya kadar okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %11 azalmıştır. Ayrıca, Tahran ve Abadan gibi büyük İran şehirlerinde eğitim merkezleri ve üniversitelerin artması nedeniyle, kentsel alanlarda okuma yazma bilmeyen kadınların oranı ortalama %20, kırsal alanlarda ise %3 azalmıştır ⁹⁶.

1956-1966 döneminde İran'da kadınlar arasında eğitim seviyesinin artması, onların biyoloji, tarım çalışmaları, tıp, öğretmenlik, hukuk ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda çalışma oranlarının artmasına olanak sağlamıştır. Bu durum, kadınlara önemli siyasi güç kazandırmıştır. Özellikle Abadan, Tebriz ve İsfahan gibi kent merkezlerinde kadın istihdamı ve iş gücüne katılımında önemli artışlar gözlemlenmiştir. Ancak, ilginç bir şekilde aynı dönemde Tahran'da kadın istihdamı bir miktar gerilemiştir. 1971 yılında, yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin %25'inden fazlası kadinken, bu oran 1975'te %29'a, 1978'de ise %38'e yükselmiştir. Araştırmalar, kadınların okuryazarlık oranlarında yaşanan artışa rağmen, geleneksel rollerine ve toplumdaki aşağı konumlarına yönelik tutumların büyük ölçüde değişmediğini göstermektedir. 1975 devriminden hemen önce, İran'da üst düzey yönetici pozisyonlarında 1.500 kadın görev yapmakta, Ulusal Meclis'te 22 kadın yer almakta ve 5 kadın belediye başkanı olarak görev yapmaktaydı. Ayrıca, yükseköğretimdeki tüm işlerin %33'ü kadınlar tarafından yürütülmekteydi. Bu dönemde iki kadın bakan olarak atanmış ve ayrıca Eşref Dehghani gibi öne çıkan isimler siyasi gruplarda aktif roller üstlenmişlerdir ⁹⁷.

Şubat 1934'te, Tahran Üniversitesi'nin açılış töreninde, kız öğrencilere geleneksel başörtüsü takmadan üniversiteye gitmeleri talimatı verilmiştir. Nisan 1935'te, Şiraz'daki Şapur Mektebi'nde düzenlenen bir kutlamada, geleneksel başörtüsü takmayan İranlı kızlar, dönemin Maarif Nazırı ve siyasetçilerinden Ali Asghar Hikmet'in huzurunda spor ve dans gösterileri yapmışlardır. Bu olaylar, İranlı din alimlerinin Rıza Şah'a memnuniyetsizliklerini dile getirdikleri bir telgraf göndermelerine sebep olmuştur; ancak Rıza Şah bu telgrafa yanıt vermemiştir. Haziran 1934'te, Rıza Şah, toplumun kadın ve erkek karışıklığına alışması amacıyla, bakanlar,

⁹⁶ Yeganeh, Nahid. Women, nationalism and Islam in contemporary political discourse in Iran. *Feminist Review*, 1993. 44(1): p. 3-18.

⁹⁷ Chehabi, Houchang E. The pahlavi period. *Iranian Studies*, 1998. 31(3-4): p. 495-502.

yöneticiler, şefler ve memurlara eşleriyle birlikte haftada bir İran Kulübü'ne gitmeleri talimatını vermiştir. Bu ve benzeri önlemler, İran toplumunda kadınların daha görünür ve aktif bir rol almasını teşvik eden bir dizi reformun parçası olarak değerlendirilmiştir. İran'ın din adamları ve din alimleri, bu tür politikalardan rahatsızlık duymuş ve zaman zaman protesto etmişlerdir. Bu protestolardan biri Meşhed şehrinde gerçekleşmiştir, burada şehrin din adamları ve bir grup insan, erkek şapkalarının dönüşümü ve kadınların başörtüsünün kaldırılmasına yönelik politikaları protesto etmek amacıyla Goharshad Camii'ne oturmuş ve hükümet aleyhine sloganlar atmışlardır. Bu protestolar genellikle bastırılmıştır⁹⁸. 17 Ocak 1934 tarihinde Rıza Şah, eşi ve kızları ile birlikte geleneksel İslami başörtüsü takmadan Kız Hazırlık Okulu'nun mezuniyet törenine katılmış, bu olay İran'da başörtüsünün kaldırılmasına dair resmi bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu tarih, Pehlevi tarihinde “Kadınların Kurtuluş Günü” olarak anılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, Pehlevi hükümetinin resmi kaynakları, eğitim, sosyal ve ekonomik alanlarda kadınların artan varlığı ve katılımına dair çarpıcı istatistikler sunmuştur, bu veriler dönemin toplumsal dönüşümlerini belgelemektedir⁹⁹.

1933 yılında Rıza Şah Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyaret ederek Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmesi sonrasında, İran'da kadının statüsünü iyileştirmek için önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu ziyaretin ardından, Rıza Şah, başta Tahran Üniversitesi olmak üzere, eğitim kurumlarında kız çocuklarının da kabul edilmesi yönünde talimatlar vermiştir. Bu dönemde, kadının statüsüne ilişkin tartışmaların merkezinde geleneksel başörtüsü meselesi yer almıştır. Hamidah Sedki'ye göre, Rıza Şah'ın “batılılaşma politikası” Türkiye ziyaretinden önce, 1926 yılında başlamıştı. Örneğin, Rıza Şah bu yıl, İran polisini, halka açık yerlerde geleneksel başörtüsü takmak istemeyen kadınlara destek vermekle görevlendirmiştir¹⁰⁰.

Dönemin başbakanı Mahmoud Jam, anılarında Rıza Şah'ın İran'da başörtüsünü kaldırma arzusuna değinir. Jam, Şah'ın Türkiye ziyareti sonrasında kendisine şunları söylediğini aktarır: “Yaklaşık iki yıldır bu konu zihnimi meşgul ediyor. Özellikle Türkiye ziyaretim sırasında, peçelerini ve başörtülerini çıkarıp, ülke işlerinde

⁹⁸ Paidar, Parvin. *Women and the political process in twentieth-century Iran*. Vol. 1. Cambridge University Press, 1997, p. 111.

⁹⁹ Shilandari, Farah. *Iranian Woman: Veil and Identity*. in *Gozaar Forum on Human Rights and Democracy in Iran*. 2010, p. 36.

¹⁰⁰ Afary, Janet. *Sexual politics in modern Iran*. Cambridge University Press, 2009, p. 19.

erkeklerine yardımcı olan kadınları gördükten sonra daha da kararlı hale geldim. Çarşaf ve örtüler, insanların ilerlemesinin ve gelişmesinin düşmanıdır”¹⁰¹.

Mahmoud Jam, anılarında 17. günle ilgili olarak şunları kaydetmiştir: “Rıza Şah, kadınların kıyafetlerine ve makyajlarına büyük bir hayranlık duydu ve herhangi bir kusurun varsa, bu durumun kadınlar tarafından düzeltilmesi gerektiğini ifade etti.” Ayrıca, Rıza Şah başbakanı, hanımların sosyal örf ve adetlere daha fazla alışmaları ve sosyalleşmeleri için bu tür toplantıların sayısını artırmasını ve hanımların da düzenli olarak katılmalarını talep etti. Hazırlık yaptığı bir konuşmada, Rıza Şah “Bugüne kadar ülke nüfusunun yarısı sayılmadı ve kadınlar her türlü haktan mahrum bırakıldı. Analık görevleri ne olursa olsun, erkeklerle yan yana hizmet ifa etmeleri onların hakkıdır” demiştir. Bir grup uzman ve kadın hakları aktivisti, İran’daki Başörtüsü Kaldırma Yasasını ülkede kadınların sosyal arenalarda görünürlüğünün artmasının başlangıcı, eğitilmiş bir neslin ortaya çıkışı ve yönetim pozisyonlarında yer almaları açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirmiştir¹⁰².

Kehan gazetesinin Londra’dan bildirdiğine göre, “kadınların giyim özgürlüğünün gerçek tarihi, Rıza Şah Pehlevi döneminde resmi olarak ilan edilmesinin ötesinde, kız okullarının kurulması, modern kadınların sosyal faaliyetlerine katılımı, modern giyimle toplum içindeki varlığı, modern dergilerde makaleler yayımlanması, merkezlerin oluşturulması ve kadın basınının etkin hale gelmesiyle başlamıştır.” Gazete, kadın giyim özgürlüğünün resmi beyanını, genellikle yanlış bir şekilde “tesettürün keşfi” olarak adlandırılan bir süreç olarak nitelendirirken, bu durumun İran’ın modernleşmesiyle birlikte modern İranlı kadın ve erkeklerin modern bir kimlik hakkı kazanmasının sonucu olduğunu vurgulamıştır. Haberde ayrıca, “Rıza Şah Pehlevi’nin, geleneksel başörtüsünden vazgeçilmesini teşvik ederken kadınların taleplerini teyit edip vurguladığı, sosyal ve manevi haklar talebinde bulunan kadınların önünde örtünme özgürlüğünü duyurduğu” belirtilmiştir. İlk Pehlevi hükümeti ve dönemin reformcularının programları, Batı toplumları modeline dayanan bir dizi toplumsal değişimi teşvik etme girişimi olarak görülmüştür. Bu önlemlerden biri, devletin

¹⁰¹ Nassaj, Hamid. Comparative Analysis of the Westernization in Iran and Turkey under Reza Shah and Ataturk. *Political Strategic Studies*, 2014. 2(5): p. 101-130.

¹⁰² Cronin, Stephanie, Riza Shah, the fall of Sardar Asad, and the “Bakhtiyari plot”. *Iranian Studies*, 2005. 38(2): p. 211-245.

modernleşmesini ve kadınların sosyal ve kültürel yaşam tarzlarının dönüştürülmesini hedefleyen politikaların uygulanmasıydı ¹⁰³.

Bu bağlamda, toplumun farklı katmanlarında kadının varlığına ve statüsüne yönelik tutumun değiştirilmesi amaçlanmıştır. Batı toplumlarının modeli temel alınarak ve İran toplumunun mevcut gerçekleri göz ardı edilerek, kadınların eğitimi ve sosyal alandaki katılımları konusunda sorunlar gündeme getirilmiş ve bu alanlarda hükümet tarafından reformlar yapılmıştır. Araştırmalar, toplumun eğitim alanındaki gelişmelere ve kadınların sosyalleşmesine yönelik tutumunun değişim olasılığının düşük olduğunu göstermektedir. Bu çabaların, kadınların toplumsal arenada varlıklarını kolaylaştıracak uygun koşullar sağlamada yetersiz kaldığı ve toplumun kadınlara karşı tutumunda ciddi değişiklikler yaratamadığı ortaya çıkmıştır. Pehlevi döneminden önceki İran'ın geleneksel toplumunda, kadınların medeni haklar da dahil olmak üzere pek çok hakları sınırlıydı. Ev ve aile içinde boyun eğdirme, itaat ve teslimiyet hakimdi. Ancak Meşrutiyet devrimi ve sonrasında, kadınların koşullarını ve statülerini değiştirmeye yönelik fikrîsel zeminler oluşturulmuştur. Rıza Şah döneminde, kadınların değişimi ve kültürel dönüşümüne yönelik politikalar modernleşme doğrultusunda uygulanmıştır. Bu dönemde, kadın meselesi, toplumun batılılaşması ve modernleşmesi yönünde iktidarın ideallerinin gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu çabalar sonucunda, eğitimi kadınlar arasında yaygınlaştırmak ve onların sosyal katılımını artırmak amacıyla kız okulları ve eğitim enstitüleri kurulmuştur ¹⁰⁴.

Kadınlara yönelik eğitim kurumlarının kurulmasıyla birlikte, kadınların topluma katılımlarının önü açılmıştır. Bu adımlar, geleneksel kadın rollerini modern kadın rollerine dönüştürmeyi amaçlayan politikaların bir parçasıydı. Kadınlara ilgili bu değişimler, sadece kadınlara özgü bir mesele olmaktan öte, tüm toplumu etkilemiş ve özellikle erkekler başta olmak üzere genel bir toplumsal tepki uyandırmıştır. Eğitim merkezleri ve kurumlarının kurulması, kadınların toplumsal alana girişlerini teşvik etse de toplumun kültürü ve sosyal zihniyeti yüksek öğrenim ve kadın emeğine karşı direnç göstermiştir. Bu direnç, toplumun kadınların toplumsal arenadaki varlığını kabul etmeye henüz hazır olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, toplumun kadınların toplumsal

¹⁰³ Katouzian, Homa. Riza Shah's Political Legitimacy and Social Base, 1921–1941, in *The Making of Modern Iran*. 2012, Routledge. p. 15-36.

¹⁰⁴ Kousha, Mahnaz. Women, history and the politics of gender in Iran. *Critique: Journal of Critical Studies of Iran & the Middle East*, 1992. 1(1): p. 25-37.

rollerini kabul etmekteki kültürel reddi ve kolektif zihniyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir ¹⁰⁵.

Rıza Şah dönemi, İran'da kadınların sosyal hayata katılımlarını artırmak ve eğitimlerini teşvik etmek yönünde önemli politika ve reformlara tanıklık etmiştir. Bu eğitimler, okuryazarlık kazandırma, kadınların toplum düzeyinde kültürel olarak tanıtılmaları, modernizm ve batılılaşma hedefleri doğrultusunda düzenlenmiştir. Değişiklikler, çoğunlukla Batılı modellere dayanarak yapılmış ve bu süreçte, "İran düşüncesinin Avrupalı düşünce biçimine geçişi" hedeflenmiştir. Resmi politika, kadınları yeni Pehlevi rejiminin beklentilerine uygun olarak hazırlamayı amaçlamıştır. Kadınların batılılaşması, eğitim, giyim ve sosyal faaliyetler açısından özellikle vurgulanmıştır. Bu süreç, kadınların çeşitli sosyal ve politik makamlarda pozisyon edinmelerini sağlayacak okuryazarlık ve eğitimi kapsamaktadır. Eğitim politikası, kadının sosyalleşmesini teşvik eden bir araç olarak düşünülmüştür. 1930'lu yıllarda kız çocuklarının eğitimi özellikle önem kazanmıştır. Ancak, bu süreçte cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla yapılan girişimler, toplumsal ve kültürel dirençlerle karşılaşmıştır ve bu durum, eğitim alanında cinsiyet eşitliğini sağlama çabalarını zorlaştırmıştır ¹⁰⁶.

Kadınların eğitimi konusunun önemi vurgulanmış, bir ulusun kadınlarına eğitim imkânı tanımamasının, ülke nüfusunun yarısını insanlık alanından dışlamak anlamına geleceği ifade edilmiştir. Mısır, Japonya, Hindistan, Amerika, Çin ve Türkiye'de kadınların kaydettiği ilerlemeler, pek çok alanda örnek olarak gösterilmiş; bu ülkelerdeki eğitim yöntemleri ve hak mücadeleleri, İranlı kadınlar için bir model oluşturmuştur. İran'daki kadınların eğitime teşvik edilmesi amacıyla, diğer ülkelerdeki kadınların durumlarıyla karşılaştırmalar yapılmış, bu kadınların bilim ve bilgiye olan bağlılıkları ve gösterdikleri çabalar sayesinde entellektüel işlerde erkeklerle eşit konuma ulaştıkları öne sürülmüştür. İranlı kadınların entellektüel görevleri, pratik sanatlar ve sosyal konularda kararlılıkla başarıya ulaşabilecekleri bilinmektedir. Yeni eğitim olanaklarının önüne çıkan toplumsal engeller ve itirazlar olmuştur. Bu muhalefetin nedenleri arasında sosyal güvencenin eksikliği, ekonomik zorluklar, halk kültürünün

¹⁰⁵ Nashat, Guity., Women in pre-revolutionary Iran: A historical overview, in Women and revolution in Iran. 2021, Routledge. p. 5-35.

¹⁰⁶ Chehabi, Houchang E. Staging the emperor's new clothes: dress codes and nation-building under Reza Shah. Iranian Studies, 1993. 26(3-4): p. 209-233.

yetersizliği ve en önemlisi, mevcut düzenin bozulmasından duyulan endişe ile kadınların iktidara ulaşma ihtimaline karşı yerleşik erkek egemen düşüncesi yer almaktadır ¹⁰⁷.

2.1.1. Kadınların Eğitim Alanına Giriş

Rıza Şah döneminde İranlı kadınların kamusal yaşamda aldıkları rol, bir ölçüde dönüşüm göstermiştir. Bu dönemdeki değişimler, Batı toplumlarındaki kadın statüsünün modellenmesi sürecinde yüzeysel algılar ve homojenleşme etkileri altında kalmış, modernite kavramının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devlet tarafından uygulanan politikalar, kadınların eğitim almasını teşvik etmiş, ancak uygun kültürel zeminin olmaması, köklü ataerkil yapıların toplumun çeşitli katmanlarında sürdürülmesi ve eğitilmiş kadınların aktif sosyal ve ekonomik ağlara entegrasyonunu sağlayamama gibi faktörler, bu dönemde kadınlar için önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmıştır. Bununla birlikte, toplumun genel atmosferinde, özellikle kadınlar açısından belirgin bir değişim meydana gelmiştir. Kısa vadede planlanan bu değişiklikler, kadınları eğitimle tanıştırmış ve onları evlerinden çıkararak toplumun sosyal ve kamusal alanlarına adım atmaya teşvik etmiştir. Bu süreç hem bu dönemde hem de sonrasında toplumun kadına bakış açısında kısmi değişikliklere yol açmıştır ¹⁰⁸.

Kadınların statüsüne ilişkin birçok konu, tarih boyunca önemli olmuştur. Özellikle kadınların eğitimi, istihdamı, toplumsal katılımı, toplumdaki konumu ve cinsiyet değerleri gibi alanlar, kadınların toplum içindeki etkin rolünü pekiştirmektedir. Okur-yazar, bilgili ve aktif kadınların siyaset, ekonomi ve kültür alanlarında varlığı, toplumsal katılım düzeylerini arttırarak, kadın merkezleri, dernekler, siyasi partiler ve gazeteler aracılığıyla içeriklerinin etkinliğini güçlendirmiştir. Bununla birlikte, bu tür bileşenler kadınlar için kimlik ağları olarak geliştirilmediği takdirde, kadınların sosyalleşmesi yalnızca sembolik bir nitelik taşır. Rıza Şah dönemi hükümeti altında kadınlarla ilgili politikalarda birkaç ana eksen izlenmiştir: Birinci madde, kadınların toplumsal alanda daha fazla yer almasını teşvik ederek ülkenin ilerlemesine katkıda bulunmaktır. İkinci madde, gelecek nesillerin refahını iyileştirmek amacıyla kadınların eğitime erişimini kolaylaştıracak imkânların yaratılmasını içermektedir. Üçüncü madde

¹⁰⁷ Abadian, Hossein, and Zohreh Safari. Women Social and Cultural Demands from Constitution Period to Reza Shah Reign. *Historical Studies*, 2015. 5(2): p. 1-19.

¹⁰⁸ Shojaei, Seyedeh Nosrat, Ku Hasnita Ku Samsu, and Hossien Asayeseh. Women in politics: A case study of Iran. *J. Pol. & L.*, 2010. 3: p. 257.

ise, bu iki eksenle çelişmesine rağmen, aile ve toplumdaki ataerkil statünün devamını ve yeniden üretilmesini kapsamaktadır ¹⁰⁹.

Rıza Şah'ın saltanatının ilk yıllarında, düşünürler tarafından yayınlarda ayrıntılı bir şekilde ele alınan entelektüel meydan okumalar, kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik çabalar ve kadınların toplumun farklı alanlarına daha aktif katılımlarını teşvik etme gayretlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Dini güçlerin dünyevi alanlara müdahalesini sınırlayan geleneksel yönetim tarzı, kadınların topluma entegrasyon sürecinde de belirgin bir etki göstermiştir. Ancak, kadınların toplumdaki varlıkları ve sosyal, kültürel faaliyetleri, Batı düşüncelerini reddetmeleri ve başörtüsü takmamaları, geleneksel ideolojilerin birer simgesi olarak kabul edilmiştir. Bunlara rağmen, birçok faktör kadınların toplumsal arenada etkili bir güç olmalarını engellemektedir. Bunlar arasında toplumsal zihniyetin kadın varlığına hazırlıksız olması, siyasi, ekonomik ve kültürel yapıların yetersizliği, kadın eğitimindeki tabakalaşma, ekonomik alanda gerekli gelişmelerin sağlanamaması ve geleneksel ile dini güçlerin otoriter yapısı sayılabilir. Toplumun genel yapılarında gerçekleşen modernleşme, yapısal bir dönüşüme yol açmadığında, kadının toplumsal gücünün etkili olması beklenemez ¹¹⁰.

2.1.2. Kadınların Siyasi Alana Girişi

Kadının toplumda etkili bir güç olarak varlığını sağlamak ve toplumsal tutumları dönüştürmek adına, olumlu bir toplumsal zihniyetin teşvik edilmesinde etkili olacak birçok alanda ve programda ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda, kadınlar için pratik ve zihinsel önlemler alınmış, bu önlemlerden bazıları önemli örnekler olarak değerlendirilebilir.

- Öncelikle, kadınları bilgilendirmek amacıyla kurulan organizasyonlar, dernekler ve yayınlara, kadınların toplumdaki varlığını güçlendirmek için önemli adımlar olarak kabul edilmiştir. Bu yapılar, kadınlara modern yaşamı ve Batılı modelleri öğretmek, stil konusunda bilgi vermek ve kadınların aile içi ve toplumdaki

¹⁰⁹ Paidar, Parvin. Women and the political process in twentieth-century Iran. Vol. 1. Cambridge University Press, 1997.

¹¹⁰ Talebi, Nahid. Shah Mohammad Reza Pahlavi of Iran: A psychohistorical analysis focused on his interest in women's rights. 1994: United States International University.

haklarını tanımalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca, bu girişimler, kadınların saygınlık, statü ve saygı kazanmalarına yardımcı olmayı hedeflemiştir. Devlet tarafından desteklenen bazı eylemler, kadınların toplumdaki varlığını kolaylaştırmıştır. Örneğin, kadınların eğitiminin genişletilmesi, bilimsel, eğitsel ve kültürel toplantılara katılımın artırılması ve başörtüsünün kaldırılması, kadınların resmi toplantılarda yer almasını sağlamış ve kadınların toplumsal varlığını genişletmiştir. Başörtüsü kullanımı konusunda ise, 1928 yılından itibaren *Alam Nasvan* dergisinde başörtüsünün kaldırılması yönünde yazılar yayımlanmaya başlanmıştır. Bu yazılarda, başörtüsünün kaldırılmasının kadınların ilerlemesi ve sosyal işlere daha fazla katılımlarını sağlayacağı ifade edilmiştir. Ancak, dönemin dergi ve gazetelerindeki yazılara bakıldığında, başörtüsü ve kültürel değişimi destekleme konusunda ana motivasyon kaynağının modernist erkekler olduğu görülmüştür. Modernist erkekler ve yeni entelejansiya, dönemin okuryazar ve entelektüel kadınlarından bile daha ısrarlı bir şekilde başörtüsünün terk edilmesini talep etmişlerdir ¹¹¹.

- Toplumsal zihniyetin değişimi, kadınların topluma entegrasyonuna olanak tanımak için gereklidir. Kadınların sosyal alana katılımları, zihinsel ve entelektüel olarak desteklenmelidir. Modern erkeğin yanında yer alabilme amacıyla kadınların eğitimleri ve güçlü ahlaki değerlerle donatılmaları önem taşımaktadır. Dinsel engellere takılmaksızın, kadınların zihinsel ve fiziksel olarak güçlenmeleri esastır. Ayrıca, toplumda erkeklerle bir arada olmanın amacı, sorunlardan uzak durmaktır. Okullarda kadın öğretmenlere, öğrencileri gevşeklik ve bunalımlardan koruma sorumluluğu yüklenmiştir; çünkü kadınların ve toplumun refahı ile gelecekteki gelişimi bu öğretmenlere emanettir. Ailelerin bu konularda ilgisiz kalması nedeniyle, kız çocuklarının eğitimi okul aracılığıyla sağlanmalıdır ¹¹².

Pehlevi döneminde, toplumda kadının eğitim, istihdam ve var olma alanlarında hem teorik hem de pratik boyutta sosyalleşmesine yönelik bir ret durumu mevcuttu. Bu ret, toplumun bu planlara karşı gösterdiği olumsuz tepkilerin bir yansımasıydı.

¹¹¹ Dahlerup, Drude. "Women's Entry into Politics: The Experience of the Danish Local and General Elections 1908-20." *Scandinavian Political Studies* 1, no. 2-3 (1978): 139-162.

¹¹² Koyagi, Mikiya. *Moulding Future Soldiers and Mothers of the Iranian Nation: Gender and Physical Education under Reza Shah, 1921-41*. *The International Journal of the History of Sport*, 2009. 26(11): p. 1668-1696.

Modernistler ve kadınlar, konumlarını değiştirmek ve geliştirmek amacıyla eylemlerde bulundular. Nitekim, Pehlevi döneminde gelenekten modernliğe geçiş sürecinde yaşanan bu değişimler, toplumun düşüncelerinde hâkim olan geleneksel yaklaşımlarla uyumlu kalmış ve kadının toplumdaki varlığı ve tabii kılınması değişmemiştir¹¹³.

2.1.3. Muhammed Rıza Şah Döneminde İran Kadınları

Muhammed Rıza Pehlevi döneminde, eyalet ve taşra dernekleri ile ilgili bir kanun tasarısı onaylandı ve bu, kadınlara ilk kez seçme ve seçilme hakkı tanıdı. 1963 yılında, İran Ulusal Konseyi'nde görev alan ilk kadın avukatlar, ulusal seçimlerde oy kullanarak parlamentoya giriş yaptılar. Aynı dönemde İran Kadın Örgütü kuruldu ve Pehlevi döneminin sonlarına doğru, 1975 tarihli Ailenin Korunması Kanunu'nun bazı bölümleri yasalaştı. 1949 yılında kadınların yaklaşık %8'i okuryazardı; bu oran 1966'da %18'e, 1971'de ise %26'ya yükseldi. Ancak bu oranlar, şehirlerde ve kırsal kesimlerde farklılık gösteriyordu; kırsal kesimde sadece %9 kadın okuryazar iken, şehirlerde bu oran yaklaşık %50 idi. 1971'de yüksek öğretim kurumlarındaki öğrencilerin %25'i kadinken, bu oran 1975'te %29'a ve 1978'de yaklaşık %38'e yükseldi. Araştırmalar, kadınların okuryazarlık oranlarındaki artışa rağmen, geleneksel roller ve toplumdaki aşağı konumlarının büyük ölçüde değişmediğini ortaya koymaktadır. 1978 devriminden hemen önce, ülkede 1.500 kadın üst düzey yönetici pozisyonlarında görev yapmakta, Ulusal Meclis'te 22 kadın milletvekili bulunmakta, 5 kadın belediye başkanlığı yapmakta ve İran'daki yüksek öğretimdeki tüm işlerin %33'ü kadınlar tarafından icra edilmekteydi. Bu dönemde ayrıca, iki kadın bakanlık görevlerinde bulunmuş, Eşref Dehghani gibi önde gelen siyasi aktivistler de siyasi gruplarda aktif roller üstlenmiştir¹¹⁴.

1935 yılına kadar yürürlükte olan İran Medeni Kanunu, İmami fıkıhından esinlenilerek hazırlanmış ve kadın haklarını erkeklerinkinden daha aşağıda tutan, miras, evlenme, boşanma ve evlilik ilişkileri ile ilgili düzenlemeleri içeren bir yasal çerçeveydi. Genel olarak, boşanma hakkı erkeklere özel bir ayrıcalık olarak tanınmıştı. Bir erkeğin miras hakkı, bir kadıncından iki kat fazla olup, ölen eşin geride bıraktığı topraklar eş

¹¹³ Moghissi, Haideh, and Haideh Moghissi. *Women and Social Reforms. Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, 1996: p. 37-53.

¹¹⁴ Mahdavi, Shireen. "Reza Shah Pahlavi and women: a reevaluation." In *The Making of Modern Iran*, pp. 181-192. Routledge, 2012.

tarafından miras alınamazdı. Çok eşlilik de sınırlama olmaksızın uygulanabiliyor ve bir erkek, herhangi bir resmi engel ya da izin olmaksızın aynı anda dört kalıcı eşe sahip olabiliyordu. Çocukların velayeti erkek çocuklar için iki yaşına, kız çocuklar için ise yedi yaşına kadar annede bulunuyordu; ancak annenin yeniden evlenmesi durumunda velayet hakkı anneden alınıyordu. Muhammed Rıza Pehlevi döneminde, bu eşitsizlikleri giderme yönünde önemli adımlar atılmış ve Aileyi Koruma Yasası'nın kabulü bu çabaların bir sonucu olmuştur. Bu yasa ile yeniden evlenme süreci zorlaştırılmış, erkeğin eşi ya da mahkemeden izin alması gereklilik haline getirilmiş ve mahkeme izni olmaksızın yeniden evlenmek suç olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Medeni Kanun ile erkeklere tanınan koşulsuz boşanma hakkı, Aile Koruma Kanunu ile sınırlanmış ve kadınların boşanma talepleri üzerine gerçekleşebilen durumlar artırılmıştır ¹¹⁵.

17 Ocak 1935 tarihinde Rıza Şah'ın emriyle İran'da başörtüsü yasağı uygulamaya konuldu. Rıza Şah, Pehlevi Kraliçesi ve iki kızı Shams ve Ashraf ile birlikte başörtüsüz olarak bir öğretmen yetiştirme enstitüsünü ziyaret etmiştir. Daneshara salonunda gerçekleştirdiği konuşmada, "Ülkenin mutluluğu ve ulusun geleceği sizin elinizde, İran kadınları, çünkü sizler bu toprağın ve suyun gelecek neslinin eğitimcilerisiniz," demiştir. Bu tarihten itibaren 1978 yılına kadar 17 Ocak, İran'da kadınların kurtuluş günü olarak anılmaktadır. 6 Ocak 1963 tarihinde, Beyaz Devrim'in bir parçası olarak seçim kanunu değiştirilmiş ve bu değişiklik, kadınların erkeklerle eşit yasal koşullar altında seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarını sağlamıştır. Böylece kadınlar da erkekler gibi, kendi kaderlerini belirleme sürecinde önemli bir rol oynama fırsatını elde etmişlerdir. 27 Nisan 1963'te onaylanan Ailenin Korunması Kanunu ile tek taraflı boşanma uygulamasına son verilmiş, çok eşlilik zorlaştırılmış, kadınlara boşanma başvurusu yapma hakkı tanınmış ve anne, çocuğun velisi olarak kabul edilerek, boşanma veya babanın ölümü sonrasında çocukların annelerine bırakılması sağlanmıştır. Halk devriminin beşinci ilkesi çerçevesinde yapılan diğer reformlar arasında, seçimlere katılımı artırmak, il ve ilçe derneklerinin, şehir ve köy derneklerinin kurulması, sendika yasasının oluşturulması ve eğitim ile sağlık şuralarının hem doğrudan hem de dolaylı yollarla gerçekleştirilmesi yer almaktadır ¹¹⁶.

¹¹⁵ Kar, Mehrangiz. Iranian law and women's rights. *Muslim World Journal of Human Rights*, 2007. 4(1).

¹¹⁶ Amin, Camron Michael. *The making of the modern Iranian woman: gender, state policy, and popular culture, 1865-1946*. 2002: University Press of Florida Gainesville.

Pehlevi dönemi başlangıcından itibaren, kadınların eğitim ve toplumsal durumlarının iyileştirilmesi amacıyla başlatılan hareket, devlet desteğiyle hız kazanmıştır. Ancak bu hareket, tamamen bağımsız bir girişim olmaktan ziyade, devletin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte, siyasi ve toplumsal alanda aile içindeki bazı hukuki ideallerden ödün verilmiştir. Hükümet tarafından desteklenen sosyal önlemler, kadınların bilgilendirilmesi amacıyla kurulan organizasyonlar ve yayınlar, sosyal alanlara girişlerinin kolaylaştırılması ve toplumsal zihniyetin kadınların topluma entegrasyonunu destekleyecek şekilde değiştirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Devletin mali ve promosyonel desteğiyle kadın ve kız çocuklarının eğitimi önceki dönemlere kıyasla önemli ölçüde artmıştır. Bununla birlikte, hâlâ farklı sosyal katmanlardan, sınıflardan veya kırsal bölgelerden gelen tüm kız çocuklarını kapsayacak şekilde genişlememiştir. Ayrıca, ailede kız çocuklarına eğitim verilmesinin gerekliliğini görmeyen kültürel tutumlar ve devlet kaynaklarının yetersizliği, tüm kız çocuklarının eğitim alma fırsatından yararlanmasını engellemiştir¹¹⁷.

Toplumun zihinsel olarak hazırlanması amacıyla gazeteler ve dergiler kullanılmış, çeşitli vesilelerle düzenlenen konferanslar aracılığıyla kadınların onuru yükseltilmiştir. Ancak bu eğitim faaliyetleri şehirler ve köyler arasında eşit bir biçimde yaygınlaştırılmamıştır. Rıza Şah, başörtüsünü kaldırarak, kadınlar için eğitim merkezleri kurmuş ve onları okuryazarlık öğrenmeye, uzmanlık kazanmaya ve istihdam elde etmeye teşvik etmiştir. Bu adımlar, ülkedeki kadın nüfusunun bir bölümünü sosyal arenada aktif hale getirmiştir, ancak genellikle kadınların sosyal varlığı modern kadınların sembolik temsili ile sınırlı kalmıştır. Başörtüsünün kaldırılması, kadınların eğitim ve sosyal alanlara erişimini kolaylaştırmış gibi görünse de, tesettürün varlığına bağlı olarak bu erişim engellenmiştir. Bu durum, başörtüsü takmayan kadınların eğitimden ve toplumdan geri çekilmesine yol açmış ve sosyalleşmelerini engellemiştir. Ayrıca, başörtüsü kadınların eğitim almasını istemeleri, ailevi ve dini engellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğitimli kadınlar ise, eğitimlerinin ardından iş imkanları aramışlardır; ancak toplum, kadınların çalışmasını genellikle kabul etmemiştir¹¹⁸.

¹¹⁷ Mahdi, Ali Akbar. The Iranian women's movement: A century long struggle. The Muslim World, 2004. 94(4): p. 427-448.

¹¹⁸ Ettehadieh, Mansoureh, and Kaveh Bayat. The Reza Shah period: document collections recently published in Iran. Iranian Studies, 1993. 26(3-4): p. 419-428.

Toplumsal ve manevi güvenlik eksikliği nedeniyle, kadınların toplumsal alanlardaki varlığı genellikle reddedilmiştir. Kadınların eğitim ve istihdama erişimi sınırlı kalmış ve siyasi, sosyal, ailevi açılardan erkeklerle hak eşitliğine ulaşamamışlardır. Kadınların sosyalleşmeyi reddetmelerinin bir nedeni, toplumun sunduğu sınırlı olanaklardır. İlk Pehlevi döneminde kurulan kadın kültürel ve sosyal örgütler ve kurumlar ya devlete ait ya devletin amaçları doğrultusunda hareket ediyor ya da devletin denetimi altındaydı. Bu bağlamda, hükümet tarafından organize edilen programlara eğitilmiş kadınların dahil edilmesi amaçlanmıştır. Ancak, eğitilmiş kadınlar ev ve toplum içinde genellikle itaatkâr kalmışlardır. Hükümet, aslında kadınların kapsamlı sosyal ve politik haklara sahip olmalarını istememiştir. Özetle, toplum zihniyetinin kadının toplumsal arenalardaki varlığı ile uyumsuzluğu, kadın özgürlüğü ve modernitenin yanlış anlaşılması, toplumun modernleşmesinin yol açtığı sosyal sorunlar, kadınlar hakkında yüzeysel düşünceler ve kültürel cehalet, bazı dini görüşler, toplumda kadınlara uygun istihdam alanlarının yetersizliği, ekonomik ve endüstriyel merkezlerin iş arayan kadınları yeterince kapsamamış olması gibi faktörler, kadınların toplumsallaşmasının önündeki engeller arasında yer almıştır¹¹⁹.

2.2. İslam Devriminden Sonra İran’da Kadınların Sosyal Hakları

2.2.1. Devrim Sonrası Dönüşüm ve Değişimler

1979’da İran’da gerçekleşen devrim, sosyal, ekonomik ve politik çeşitli nedenlerin birleşimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturan alt sınıfların toplumsal adaletsizlik, yolsuzluk ve ekonomik eşitsizlik gibi konularda hükümete yönelik eleştirileri önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Şah Muhammed Rıza Pehlevi’nin otoriter yönetim biçimi ve Batı yanlısı politikaları, halk arasında ciddi hoşnutsuzluk yaratmıştır. Humeyni’nin liderlik ettiği İslamcı muhalefet, halk arasında büyük bir popülerlik kazanarak, İslamcı prensiplere dayalı bir devlet kurma hedefiyle ilerlemiştir. Bu devrimci hareket, özellikle gençler ve orta sınıf gibi farklı toplumsal kesimlerden destek görmüştür. Son olarak, ABD’nin İran politikaları ve

¹¹⁹ Amirmijani, Khadejeh, and Ali Rahimi Sadegh. “A historical study of the trend of changing the dress and hijab of women in Iranian society during the transition from the Pahlavi period to the Islamic Republic.” *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 12, no. 8 (2021).

Şah'a olan desteği, İran halkı arasında anti-Amerikan duygularını güçlendirmiş ve devrimci hareketin daha da radikalleşmesine neden olmuştur ¹²⁰.

İran İslam Devrimi, ülkeyi otokratik bir monarşiden İslam Cumhuriyeti şeklinde yönetilen bir rejime dönüştürmüştür. Bu geçiş, siyasi ve idari yapıda köklü değişikliklere yol açmıştır. Ancak, yeni rejim demokratik olmayan ve otoriter nitelikler taşımaktadır. Bu durum, bazıları için politik katılımın ve insan haklarının kısıtlanmasına yol açan negatif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. 1979'da gerçekleşen bu devrim, Şah yönetimini devirerek İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanmış, Ayetullah Humeyni ülkenin en üst lideri olarak konumlanmıştır. Bu devrim, modern İran tarihinde derin izler bırakmış ve Orta Doğu'nun siyasi ve dini dengelerini önemli ölçüde etkilemiştir. İran'daki 1979 devriminin etkileri karmaşık olup, farklı bakış açılarına göre değerlendirilebilir ¹²¹:

Politik Değişimler: İran Devrimi, ülkeyi otokratik bir monarşiden İslam Cumhuriyeti olarak yönetilen bir rejime dönüştürmüştür. Bu temel değişiklik, İran'ın siyasi ve idari yapısında önemli dönüşümlere neden olmuştur. Yeni rejim, dini liderlik altında yönetilmekte ve İslam'ın prensiplerine dayalı bir devlet modelini benimsemiştir. Ancak, bu rejim demokratik olmayan ve otoriter bir yapıya sahiptir, bu da eleştirilere konu olmuştur. İran'da bu siyasi dönüşüm, politik katılımı ve insan haklarını kısıtlayıcı etkiler doğurmuştur. Vatandaşların siyasi süreçlere katılımı sınırlıdır ve siyasi muhalefetin ifade özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Ayrıca, rejim tarafından belirlenen dini normlar ve yasalar, bireylerin ve toplumun yaşam tarzları üzerinde geniş bir kontrol sağlamaktadır. Bu durum, İran'daki siyasi değişimlerin politik katılım ve insan hakları açısından olumsuz etkiler yarattığı ve bu sürecin hem İran içinde hem de uluslararası alanda çeşitli tartışmalara ve değerlendirmelere yol açtığı akademik çevrelerce geniş çapta tartışılmaktadır ¹²².

Dini Dönüşüm: Devrim, İran'ı İslamcı prensiplere dayalı bir yönetim modeline taşıyarak dini bir temele oturtmuştur. Bu durum, dini liderlerin siyasi gücünü artırmış

¹²⁰ Paidar, Parvin. *Women and the political process in twentieth-century Iran*. Vol. 1. Cambridge University Press, 1997.

¹²¹ Seeberg, Peter. "The Iranian revolution, 1977–79: Interaction and transformation." *British Journal of Middle Eastern Studies* 41, no. 4 (2014): 483-497.

¹²² Downes, Mark. *Iran's unresolved revolution*. Routledge, 2018.

ve İslam'ın toplumdaki rolünü güçlendirmiştir. Ancak, bu dönüşüm ülkedeki dini azınlıklar ve seküler kesimler arasında endişelere neden olmuştur.

Dış İlişkiler: Devrim, İran'ın dış ilişkilerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Özellikle ABD ile ilişkilerin gerginleşmesi ve 1980'lerde İran-İrak Savaşı gibi bölgesel çatışmalar yaşanması, devrimin dış politika üzerindeki etkilerini göstermektedir. Devrim sonrası İran'ın uluslararası toplumdan izole edilmesi, ülkenin dış ilişkilerini daha da karmaşık hale getirmiştir ¹²³.

Toplumsal ve Ekonomik Etkiler: Devrim, İran'ın toplumsal ve ekonomik yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Ancak, bu değişiklikler bazı istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, birçok analiste göre, artan ekonomik yaptırımlar ve İran'ın uluslararası izolasyonu, ülkenin ekonomisine olumsuz etkilerde bulunmuş ve halkın genel refah düzeyini düşürmüştür. Bu nedenle, İran'daki devrimin "iyi" ya da "kötü" olduğuna dair kesin bir yanıt vermek mümkün değildir; çünkü bu, değerlendirmeyi yapan kişinin bakış açısına ve önceliklerine bağlıdır. Bazıları için devrim, demokratik olmayan bir rejimin yerini alarak sosyal ve dini adaleti artırmış olabilirken, diğerleri için ise politik istikrarsızlık, dini baskı ve ekonomik zorluklar gibi olumsuz sonuçlar doğurmuş olabilir. "İslam Devrimi" terimi genellikle İran'da 1979 yılında gerçekleşen ve Şah Reza Pehlevi'nin iktidarından Ayetullah Ruhullah Humeyni liderliğindeki İslamcı bir hükümetin iktidara gelmesine yol açan olayları ifade eder. Bu dönemde İran'da toplum, kültür, politika ve sosyal yaşam büyük ölçüde değişmiştir. Bu tarihi olay, ülkenin sosyal ve politik yapısını temelden sarsmış ve uluslararası alanda yeni dinamiklerin şekillenmesine sebep olmuştur ¹²⁴.

İslam Devrimi'nin İran'daki kadınlar üzerindeki etkileri oldukça tartışmalı bir konudur. Önceki Pehlevi yönetimi altında kadınlar, hukuki ve sosyal alanda belirli haklara sahipti; ancak İslam Devrimi'nin ardından bu haklar önemli ölçüde kısıtlandı. Devrimle birlikte getirilen giyim ve sosyal davranış kuralları, kadınların daha önce sahip oldukları özgürlükleri sınırlandırdı. Ayrıca, devrimin ardından kadınların siyasi katılımında önemli bir düşüş yaşandı. Devrim sonrası dönemde kadınlar, resmi olarak belirlenen ve sınırlı sayıda rollere mahkûm edildi ve toplumda daha kısıtlı bir alanda

¹²³ Razavi, Reza. "The road to party politics in Iran (1979–2009)." *Middle Eastern Studies* 46, no. 1 (2010): 79-96.

¹²⁴ Razavi, Reza. "The road to party politics in Iran (1979–2009)." *Middle Eastern Studies* 46, no. 1 (2010): 79-96.

faaliyet göstermeye başladılar. Zaman içinde, özellikle eğitim ve kültür alanlarında, bazı kadınlar toplumsal değişim talepleriyle mücadele etmeye devam etti. Bu süreçte, İran'daki kadın hakları mücadelesi devam etmiş ve zamanla bazı iyileştirmeler sağlanmış olsa da kadınlar hâlâ çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. İran'daki kadınların karşılaştığı bu kısıtlamalar hem toplumsal normlar hem de hükümet politikaları nedeniyle yaşanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, toplumda ve dünyada farklı kesimlerin bu konular hakkında farklı görüşleri bulunabilir ve kadınların konumu, genel olarak sosyo-politik ve kültürel dinamiklere bağlı olarak değişkenlik gösterebilir¹²⁵.

2.2.2. Devrim Yapılanması Sürecinde Kadın Haklarıyla İlgili Devlet Politikaları (1978-1981)

İran'daki kadınlar hakkında resmi söylem ile kadın yayınları ve sivil toplum kuruluşlarının söylemleri karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur. İslam kanunlarının uygulanması ve İslami bir hükümetin kurulması, devrimin zaferinin başlangıcından itibaren devrimcilerin temel hedefleri arasında yer almış ve Ayetullah Humeyni tarafından desteklenmiştir. 1978 ile 1981 yılları arasında alınan önemli tedbirler, aile nafakası kanununun kaldırılması, zorunlu başörtüsü uygulamasının getirilmesi, kız çocuklarının hizmet sisteminden çıkarılması ve erkek çocukların okula gitmelerinin teşvik edilmesi gibi adımları içermektedir. Ayrıca, bu dönemde devlet kurumlarına başörtüsüz girişin yasaklanması gibi politika değişiklikleri de gerçekleştirilmiştir¹²⁶.

1980 yılından itibaren İran'da gerçekleştirilen kültürel devrim çerçevesinde, üniversitelerin kapatılması ve ardından yeniden açılması sırasında akademik programlarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler arasında, müzik ve rehberlik gibi bazı programların kaldırılması ve kadınların üniversite eğitimine erişiminde kısıtlamaların getirilmesi yer almaktadır. Bu dönemde kadınların üniversiteye katılım oranları düşmüş ve işgücü piyasasında yüksek öğrenim gören kadınların istihdam oranları azalmıştır. Bu süreç, İran'daki kadınlar üzerindeki politika ve sosyal normlarda yaşanan değişikliklere dair önemli göstergeler sunmaktadır.

¹²⁵ Abbasi, Mohammad Jalal, Amir Mehryar, Gavin Jones, and Peter McDonald. "Revolution, war and modernization: Population policy and fertility change in Iran." *Journal of population research* 19, no. 1 (2002): 25-46.

¹²⁶ Kian, Azadeh. "Women and politics in post-islamist Iran: the gender conscious drive to change." *British Journal of Middle Eastern Studies* 24, no. 1 (1997): 75-96.

Kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda karşılaştığı zorluklar, dönemin politik ve ideolojik değişimleriyle yakından ilişkilendirilmekte olup, İran'daki kadın hareketi üzerinde uzun vadeli etkiler bırakmıştır ¹²⁷.

İran İslam Devrimi'nden sonraki dönemde, çocukların velayeti ile ilgili olarak eşi şehit olanlara velayetin verilmesi gibi yasalar, İran İslam Cumhuriyeti'nin Şeriat'a dayalı yönetim anlayışının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte, küçük ve yetim çocukların velayetinin annelerine verilmesini içeren kanunlar da dahil, eşi şehit olan kadınları destekleyen bir dizi yasa çıkarılmıştır. Bu yasalar, Ocak 2006'da ilk parlamento tarafından onaylanmıştır. Devrimden sonraki ilk yıllarda İran toplumunda, kadınlara yönelik önemli değişiklikler ve kısıtlamalar yaşanmıştır. Yeni hükümet yetkilileri, "İslam'ın İlkeleri"ne sıkı sıkıya bağlı kalmak ve Pehlevi dönemi yasalarını etkisiz hale getirmek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapmışlardır. İslam Konseyi'nin birinci ila üçüncü dönemlerinde, medeni kanunlarda genel değişiklikler yapılmış ve özellikle kadınları hedef alan "İslami Ceza Kanunu" gibi yeni yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar, hükümetin yeni ihtiyaçlarına ve radikal din adamlarının görüşlerine göre şekillendirilmiştir. Toplumu "İslamlaştırma" görevi, İslam Şurası üyelerine emanet edilmiştir. Ancak, yasaların mecliste onaylanma süreci uzadığında, İslam İnkılâbı Şûrası devreye girmiş veya devrimin kurucusu Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin emirleri uygulanmıştır. Şûra-i Şeriat'ın dönemleri, temsilcilerin yaklaşımına ve toplumun şartlarına göre üçe ayrılmıştır ¹²⁸.

Devrim sonrası koşullar altında, İran İslam Cumhuriyeti Meclisi'nin en aktif yasama faaliyetleri, kadınlarla ilgili konularda birinci ve üçüncü dönemlerde gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde, kadınlara yönelik en fazla yasa çıkarılmıştır. Dördüncü, beşinci, altıncı ve onuncu dönemlerde ise, bazı kadın karşıtı yasaların değiştirilmesi çabaları görülmesine rağmen, bu dönemler aynı zamanda yeni kadın karşıtı yasaların da onaylandığı dönemler olmuştur. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu dönemlerde ise, kadınlarla ilgili daha radikal yaklaşımlara geri dönmüştür. İran İslam Cumhuriyeti Meclisi'nin ilk döneminde 18, ikinci döneminde 23, üçüncü döneminde ise kadın, aile

¹²⁷ Moghbeli, Anahita, Efatosadat Afzal Toosi, and Bita Samiei. The Role Check & Iranian Identity of Women in the Images of Women Portrayed during the 80s, 90s & 2000s in Keyhan Bacheha Magazine. *Glory of Art (Jelve-y Honar) Alzahra Scientific Quarterly Journal*, 2019. 10(3): p. 29-46.

¹²⁸ Mahdavi, Shireen. *Iran, Revolution, Intellectuals and Women*. 2007, Taylor & Francis.

ve çocuklarla ilgili 22 yasa kabul edilmiştir. Ayrıca, İslam Ceza Kanunu gibi önemli kanunların bir kısmı da kadınlara yönelik düzenlemeler içermektedir¹²⁹.

24 Aralık 1982’de İran Meclisi, İslami cezaların yargılanmasına ilişkin bir kanunu kabul etmiştir. Bu yasanın 63’ten 107’ye kadar olan maddeleri “zina tanımı ve nedenleri”ne ayrılmıştır. Aynı yıl, temsilciler recm cezasını “taşlama” başlığı altında kanunlara dahil etmişlerdir. Zamaşımı ve İntikal Kanunu ve Yönetmeliği’nin 100. maddesi, zina suçundan kaynaklanan recm cezasını ele almaktadır. Ayrıca, bu kanunun 6. maddesi, bir Müslüman kadının öldürülmesi durumunda uygulanacak cezanın yarı yarıya azaltılması hakkında hükümler içermektedir. 7. maddede ise yaralama durumlarında benzer bir yaklaşım benimsenmiştir: Bir kadının yaralanması halinde, tazminat miktarı, bir erkeğin zararının yarısı olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kanunun 189. maddesi, insan vücuduna zarar veren yaralanmaların tazminatını düzenlemektedir. Bu maddeye göre, ele veya ayağa mızrak veya benzeri bir cisim saplanması durumunda, mağdur erkek ise tazminat olarak yüz dinar ödenir; eğer mağdur kadın ise, tazminatın değeri hükümdarın görüşüne göre belirlenir¹³⁰.

İslam Şûrası, 1983’te “hicabı zorunlu kılan kanun”u çıkarmadan önce, Ayetullah Humeyni 15 Mart 1978’de şu uyarıda bulunmuştu: “İslam Bakanlığı’na karşı günah işlenemez. Kadınlar, İslami bakanlıklara çıplak gelmemelidir. Kadınlar çalışabilirler, ancak başörtüsü takmaları gerekir. İşe gitmelerinde bir engel yoktur, fakat başörtüsü takmaları zorunludur.”1982’de onaylanan İslam Ceza Kanunu’nda tesettürden söz edilmemekle birlikte, 1983’te onaylanan kanunun 102. maddesinin notunda şu ifade yer almaktadır: “Sokağa ve halka açık olarak çıkan kadınlar, 74 kırbaçla cezalandırılır.” Şeriat’ın birinci ila üçüncü dönemlerinde kabul edilen “örtünme talimatları” ile ilgili bazı genel kanunlar da daha çok kadınlar için geçerlidir. 1986 yılında, İslam Konseyi’nin İkinci Meclisi, “İhlallerle nasıl başa çıkılacağına ve toplum içinde kullanımı şeriata aykırı olan veya kamu alçakgönüllülüğünü zedeleyen giysi satıcılarının cezalandırılmasına ilişkin Kanun”u kabul etti. Bu kanunun 4. maddesinde şu hüküm bulunmaktadır: “Şeriata aykırı kıyafet ve makyaj yapanlar, yolsuzluğu teşvik edenler veya kamunun haysiyetini ihlal edenler, sırasıyla tutuklanacak ve yetkili mahkemede

¹²⁹ Rezai-Rashti, Goli M. Transcending the limitations: women and the post-revolutionary Iranian cinema. Critique: Critical Middle Eastern Studies, 2007. 16(2): p. 191-206.

¹³⁰ Mir-Hosseini, Ziba. The politics and hermeneutics of hijab in Iran: From confinement to choice. Muslim World Journal of Human Rights, 2007. 4(1).

yargılanacaklardır. 2. maddede belirtilen cezalardan birine mahkûm edileceklerdir.” Bu kanunun 2. maddesinde belirtilen ta’ziri cezalar; uyarma ve yönlendirme, kınama ve kınama, 10’dan 20’ye kadar kırbaç veya para cezasıdır. Üçüncü meclis de tartışmalı “pasaport” kanununu 6 Eylül 1991’de onayladı. Buna göre, 10 Mart 1972’de onaylanan eski kanun şu şekilde değiştirilmiştir: “18 yaşından küçükler ile vesayet veya vesayet altında bulunanlara ancak veli veya vasisinin yazılı izni ile pasaport verilebilir.”¹³¹.

2.2.3. Kadınlar ve Aile

8 Ocak 1982’de İran’da, Medeni Kanun’un bazı maddelerinde önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler, İranlı bir kadının yabancı bir erkekle evlendiğinde vatandaşlığa alınmasını (Madde 987), buluş çağına gelmeden evlenme yaşını ve kız çocuklarının izinle evlendirilmesini içeriyordu. Ayrıca, velinin kusuru, kadın için nikahı bozma hakkını doğuran kusurlar, kadının zorluk ve mahcubiyeti, buluş çağı, velayet gibi konular da düzenlendi. Bu yeni düzenlemelere göre, kadın ve erkek, evliliğin bozulmasına neden olan kusurlar konusunda eşit kabul edilmemiştir. Medeni Kanun’un 1123. maddesi, kadının erkek için fesih hakkı doğuracak kusurlarını belirtir. Buna göre, her iki gözden cezalı ve körlük, erkek için fesih hakkı doğurur, ancak aynı kusurlar kadın için dikkate alınmamaktadır. İslam Devrimi’nden sonra aile kurma kanunlarında iki temel değişiklik olmuştur.¹³².

- Kız çocuklarında evlenme yaşının 9’a düşürülmesi
- Boşanma ve çok eşlilik konusunda erkeklere daha fazla imtiyaz tanınması.

İran’da kız çocuklarının evlenme yaşı 9 değildir. Ancak İran İslam Cumhuriyeti’nin yasalarına göre, kız çocuklarının evlilik yaşı resmi olarak 13’tür. Ancak, bu yaş sınırı, 2019 yılında İran parlamentosunda yapılan bir değişiklikle, mahkeme izniyle 9 yaşa kadar düşürülebilir hale getirildi. Bu karar, ülkede büyük bir tartışma yarattı ve uluslararası toplumda tepkilere neden oldu. İran hükümeti, bu düzenlemenin çocukların korunması amacıyla yapıldığını belirtirken, kadın hakları savunucuları ve bazı milletvekilleri bu kararın çocuk istismarına yol açabileceğini ve

¹³¹ Analytica, Oxford. Maintaining Iran’s hijab law will prove divisive. Emerald Expert Briefings, 2023(oxan-es).

¹³² Rostam-Kolayi, Jasamin. Expanding Agendas for the ‘New’Iranian Woman: Family law, work, and unveiling, in The Making of Modern Iran. 2012, Routledge. p. 157-180.

çocukların haklarını ihlal edebileceğini savunuyorlar. İran'da kız çocuklarına erken yaşta evlilik yapmaları konusunda baskı yapabilen kültürel faktörler de bulunmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde, kız çocuklarının eğitimi ve iş hayatına atılması yerine, evlendirilmesi daha yaygın bir uygulamadır. İran'da boşanma ve çok eşlilik konularında erkeklere ayrıcalık tanınması, İslam hukukunun kadın ve erkek rollerini ve haklarını farklı şekillerde tanımlamasından kaynaklanmaktadır. İslam hukukuna göre, erkekler ailede liderlik rolünü üstlenir ve kadınlar, erkeklerin himayesi altında korunması gereken zayıf bir cinsiyet olarak kabul edilir. Bu nedenle, İslam hukuku, erkeklerin boşanma ve çok eşlilik konularında daha fazla hakka sahip olmasını öngörmektedir. İran'da boşanma konusunda, kadınların boşanma davalarını açabilmeleri için, kanıtlayabilecekleri ciddi bir sebep sunmaları gerekmektedir. Bu sebepler arasında, erkeğin aileye karşı görevlerini yerine getirmemesi, eşini kötü muamelede bulunması veya zina yapması gibi nedenler sayılabilir. Ancak, erkeklerin boşanma davalarında, bu koşullar daha esnek kabul edilir ve erkekler, karılarının boşanma taleplerine itiraz etmeleri durumunda, mahkemede daha fazla hakka sahiptirler. İran'da çok eşlilik konusunda da erkeklerin birden fazla eşe sahip olmalarına izin verilirken, kadınların birden fazla eşe sahip olmalarına izin verilmez. Ancak, İran'da son yıllarda, kadın hakları savunucuları ve sivil toplum örgütleri, kadınların boşanma hakkı ve çok eşliliğin sınırlandırılması gibi konularda değişiklikler yapılması için çalışmalarını sürdürmektedirler¹³³.

İran'da boşanma kanunları İslami kanunlardan ve şeriat yorumlarından etkilenmiştir, bu nedenle birçok kadın eş olarak haklarından yararlanamamaktadır. İnsan hakları belgesinde çiftlerin özgürce ve karşılıklı anlaşma ile evlenme hakları vardır, ancak İran yasalarında erkeklerle hak ve görevlerde eşitlik olmaması nedeniyle bazı durumlarda kadınlar eş olarak haklarından mahrum bırakılmıştır. Örneğin, İran yasalarında kadının kendi başına boşanma hakkı yoktur ve bunun için evlilikte sadakatsizlik veya şiddet eylemleri gibi belirli yasal nedenlerle erkekten izin alması gerekir. Ancak erkek herhangi bir özel sebep göstermeden de boşanabilir. Bu nedenle birçok durumda kadınlar boşanmak için bu hukuki davaları ispatlamaya çalışırken, erkekler herhangi bir özel sebep göstermeden boşanabilmektedir. Dolayısıyla İran'da

¹³³ Hoodfar, Homa. Family law and family planning policy in pre-and post-revolutionary Iran. 2008: Routledge: New York.

boşanma yasalarının bir şekilde kadın haklarına aykırı olduğu ve birçok kadının eş olarak haklarından mahrum bırakıldığı söylenebilir ¹³⁴.

2.2.4. Eğitim

Kadınları aileden uzak tutmak ve “kadın hastalıkları ve doğum” gibi bazı akademik alanları erkeklerden ayırmak amacıyla eğitim yasaları da değiştirildi. 2 Eylül 1982’de birinci meclis, tıp mezunlarının askerlik ve diğer hukuk hizmetlerini yapmadan önce ihtisas kursuna girmelerine ilişkin bir yasa çıkardı. Bu yasaya göre, tıp alanından mezun olan kadınlar, merkez dışında hizmet vermeden önce, jinekoloji ve ebelik alanında uzmanlık kursu için ülkenin tıp merkezlerine girmelerine izin verildi. İkinci Meclis, 5 Mayıs 1985’te “Yurtdışına Talebe Gönderme Kanunu”nu kadınların erkeğe olan bağımlılığını artıracak şekilde onayladı. Bu yasa, “Lisans ve üstü eğitim alan kadınlar, ancak bu kanundaki diğer kriterlere göre evli olmaları halinde kocalarının yanında gönüllü olabilirler,” şeklindedir. Ekim 1985 tarihinde kabul edilen “Sağlık, Tedavi ve Tıp Eğitimi Bakanlığının Kurulması Hakkında Kanun” da bu bakanlığın, jinekoloji, ebelik ve klinik tıp alanlarındaki uzmanlık alanlarındaki kadınların kendi kendine yeterlilik aşamasına gelmesi için planlama yapmasını zorunlu kıldı. ¹³⁵.

İslam devriminden sonra eğitim sistemine yaptırımlar getirilen kısıtlamalar kadınlar için sorun yarattı. Kadınları zorlayabilecek konulardan biri de tesettür meselesidir. Birçok İran üniversitesindeki kız öğrenciler için uygun örtünme ve başörtüsü kurallarına uygunluk zorunludur. Kadınların giyim kuşamları tesettür kurallarına uygun olmadığı takdirde sınıflara ve sınavlara girmelerine kısıtlama getirilebilir. Bazı çalışma alanlarında kadınlar için kısıtlamalar vardır. Ayrıca bazı tıp dallarında bazı cerrahi operasyonların kadınlara yaptırılmasının yasak olması bu alanda eğitim almak ve çalışmak isteyen kadınlar için sorun teşkil edebilmektedir. Genel olarak İran’da bazı durumlarda eğitim yasalarının kadınlar için kısıtlamalar getirebildiği söylenebilir¹³⁶.

¹³⁴ Aghajanian, Akbar. Some notes on divorce in Iran. *Journal of Marriage and the Family*, 1986: p. 749-755.

¹³⁵ Bagheri, Azam, Negin Masoudi Alavi, and Fatemeh Abbaszadeh. Iranian obstetricians’ views about the factors that influence pregnant women’s choice of delivery method: A qualitative study. *Women and Birth*, 2013. 26(1): p. e45-e49.

¹³⁶ Kian, Azadeh. Gendered occupation and women’s status in post-revolutionary Iran. *Middle Eastern Studies*, 1995. 31(3): p. 407-421.

1985 yılının Nisan ayında, ülkenin ihtiyaç duyduğu kararlı uzman işgücünü sağlamak için yurt dışına öğrenci gönderme kanunu onaylandı. Bu kanunun 3 maddesinde, bu kanunda yer alan diğer kriterlere göre lisans ve üstü eğitime sahip kadınların ancak evli olmaları halinde gönüllü olarak gönderilebileceği belirtilmiştir. Evli olmayan kadınların yabancı toplum tarafından yozlaştırılacağı korkusuyla, yurtdışında okumak için devlet bursları da onlar için sınırlandırıldı ve sadece erkek öğrencilere ve evli kadınlara verildi. Ayrıca yabancı uyruklu öğrenci koruma kanunu burslu evli kadınları ve eşlerini de zorunlu tutmaktadır.

2.2.5. Kadınların Medeni Hakları

Devrimi'nden sonra, İran'da kadınların sivil haklarına ilişkin birçok kısıtlama getirilmiştir. İslam Devrimi sonrası İran İslam Cumhuriyeti yönetimi, kadınların toplumda erkeklerle eşit haklara sahip olmasını engelleyen yasal düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'na göre, kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da kadınlar için ayrımcılık yapılabilecek özel yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, İran'da kadınlar, boşanma, evlilik ve çocuk hakları gibi alanlarda erkeklerden daha az haklara sahiptirler. Ayrıca, kadınlar şahitlik konusunda sınırlamalarla karşılaşabilirler. İran Anayasası, kadınların siyasi ve sosyal haklarına dair bazı hükümler içermektedir. Ancak bazı yasal kısıtlamalar hala varlığını sürdürmektedir. Örneğin, İran'da kadınlar, erkeklere göre daha az miras payına sahiptirler ve bazı işlerde erkeklerle eşit haklara sahip değildirler. İran'da kadınların sivil haklarına dair bazı iyileştirmeler yapılmış olsa da kadınlar hala birçok alanda eşit haklara sahip değildirler. Özellikle son yıllarda, İranlı kadınlar, giyim tarzı ve toplumsal cinsiyet rolleri konularında ülkede yürütülen sıkı yasal düzenlemeleri protesto etmek için çeşitli eylemler gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, "Beyaz Çarşaf" hareketi olarak adlandırılan bir protesto eylemiyle kadınlar, örtünme zorunluluğuna karşı çıkmış ve örtünme yasasını protesto etmişlerdir ¹³⁷.

İran'da kadınların giyim tarzları da yasal olarak kısıtlanmaktadır. İslam Cumhuriyeti'nin kurallarına göre, kadınlar örtünmek zorundadırlar. Başlarını örten bir türban takmaları ve bedenlerini örten uzun kıyafetler giymeleri gerekmektedir. Ayrıca,

¹³⁷ Atai, Mohammad Farhad. The sending of Iranian students to Europe, 1811--1906. 1992: University of California, Berkeley.

kadınlar erkeklerle aynı spor etkinliklerine katılamazlar ve bazı konserlere erkeklerle aynı alanda oturamazlar. İran’da kadınların sivil haklarına dair bir diğer önemli konu, kadınların siyasi katılımı ve temsiliyetidir. İran’da kadınlar, yasal olarak seçme ve seçilme haklarına sahiptirler ve yasalar tarafından korunmaktadırlar. Ancak, kadınların siyasi alanda temsili düşük düzeydedir. İran’da kadınlar, meclis, yerel yönetimler ve hükümette düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Bunun bir nedeni, kadınların siyasi liderlik konumuna seçilmesinde engeller olmasıdır. Örneğin, İran’da cumhurbaşkanlığına aday olmak için, bir adayın “reşit ve erkek” olması gerektiği yasal olarak belirtilmiştir. Bu, kadınların cumhurbaşkanlığına aday olmalarını engellemektedir. Ancak, son yıllarda İran’da kadınların siyasi katılımı artmaya başlamıştır. Özellikle 2010’larda, İranlı kadınlar, kadın hakları için mücadele eden aktivistler ve siyasi liderler olarak yükselmeye başlamışlardır. Kadınlar, ülkedeki siyasi atmosferde daha fazla yer almaya başlamışlar ve İran’daki siyasi partilerde ve hareketlerde daha aktif hale gelmişlerdir. Bunun yanı sıra, kadınların siyasi katılımını artırmak için çeşitli sivil toplum örgütleri, kadın hakları savunucuları ve aktivistler çalışmalar yürütmektedirler. Bu çalışmalar arasında, kadınların siyasi liderlik konumuna getirilmesi için yasal reformlar yapılması, kadınların siyasi partilerde ve hareketlerde daha fazla yer alması için desteklenmesi ve kadınların siyasi alanda daha fazla eğitim almaları için programlar düzenlenmesi yer almaktadır ¹³⁸.

İran’da kadınların sivil haklarına dair bir diğer önemli konu, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıktır. İran’da kadınlar, ev içi şiddet, cinsel saldırı, tecavüz ve kadın düşmanı davranışlar gibi çeşitli şiddet türleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu tür şiddetlerin önlenmesi ve kadınların korunması için yasal düzenlemeler ve programlar mevcuttur. Ancak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, İran’da kadınlar, yasal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmalarına rağmen, uygulamada bazı ayrımcılık örnekleri görülmektedir. Örneğin, kadınların şahitlik yapma hakkı sınırlıdır ve mahkemelerde erkeklerin şahitliği kadınların şahitliğinden daha ağırlıkta kabul edilmektedir. Ayrıca, miras hukuku konusunda da kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmamaktadırlar. Bunun yanı sıra, İran’da kadınların çalışma hayatındaki durumu da önemli bir konudur. İran’da kadınlar, yasal olarak erkeklerle eşit haklara sahip olsalar da kadınların iş hayatında karşılaştığı engeller nedeniyle, iş

¹³⁸ Mohammadi, Majid. Iranian women and the civil rights movement in Iran: Feminism interacted. *Journal of International Women’s Studies*, 2007. 9(1): p. 1-21.

hayatında erkeklerle aynı düzeyde temsil edilmemektedirler. Özellikle evli kadınlar, iş hayatına atılmaları durumunda ev işlerine ve çocuk bakımına yönelik sorumluluklarını yerine getirememesi nedeniyle kariyerlerinde geri kalmaktadırlar. Onu olarak, İan’da kadınların sivil hakları konusunda birçok kısıtlama ve ayrımcılık mevcuttur. Ancak, son yıllarda kadın hakları savunucularının çalışmalarıyla kadınların siyasi katılımı ve toplumsal rolü artmaya başlamıştır. Kadınların eşit haklara sahip olması için daha fazla adım atılması gerekmektedir. Bu adımlar arasında, kadınların iş hayatında karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için daha etkili yasal düzenlemeler ve kadınların siyasi alanda daha fazla temsil edilmeleri yer almaktadır ¹³⁹.

İslam devriminden sonraki ilk yıllarda, evli kadınlara kolaylıklar sağlamak amacıyla kanunlar değiştirilmiştir. Ancak, bu değişiklikler işyerindeki konumlarını fiilen zayıflatmıştır. Aşırı dincilere göre, bu tür yasaların onaylanması o kadar gerekliydi ki, parlamentoyu beklemeden Devrim Konseyi’nde bazı yasaları onaylamışlardır. Örneğin, şubat 1980’de onaylanan bir yasa ile tüm evli kadın doktor, diş hekimisi ve eczacıların daimî ruhsat almak için merkez dışına çıkma şartından muaf tutulmaları sağlanmıştır. Bu bakış açısı, erkekleri ailenin geçimini sağlayan kişiler olarak görerek, kadınların istihdamı ve çalışma koşulları ile ilgili birçok kanunu değiştirmiştir. Kadın mesleklerinin değişen doğasına paralel olarak, kadın subayları sivil memura dönüştürmek için bir yasa çıkarılmıştır. 7 Ekim 1987’de İkinci Meclis’te kabul edilen “İan İslam Cumhuriyeti Orduları Kanunu”nda kadınların sağlık işlerinde istihdamı vurgulanmıştır. Ayrıca, bu kanunun 169. maddesi, çalışan asker kadınların eşdeğer işçiye dönüştürölmesini onaylamıştır ¹⁴⁰. 1980’lerde, kadınların istihdamına yönelik diğer bazı kısıtlamalar da uygulanmıştır:

- Bazı meslek dallarında alıştırma yasağı: Kadınların yargıçlık, polislik, itfaiyecilik, marangozluk gibi bazı mesleklerde çalışması yasal olarak yasaklanmıştır.

¹³⁹ Aghtaie, Nadia. Men as women’s guardians: Domestic violence in Iran, in Understanding Gender Based Violence. 2014, Routledge. p. 165-182.

¹⁴⁰ Afary, Janet. Sexual politics in modern Iran. Cambridge University Press, 2009.

- Kadın haklarının ihlali: Bazı durumlarda yasal olarak kadın hakları kısıtlanmıştır. Örneğin, iş kanunu kadınlara erkeklerden daha az ücret ödenmesine izin vermiştir.
- Çalışma saatlerine ilişkin kısıtlamalar: Bazı durumlarda, kadınların çalışma saatlerine kısıtlamalar getirilmiş ve çocuklarına bakmak için çalışma saatlerini ertelemek zorunda kalmışlardır.

Bu düzenlemeler, kadınların iş gücüne katılımını sınırlamış ve onları ekonomik olarak bağımlı hale getirmiştir. Ayrıca, kadınların sosyal ve profesyonel yaşamda karşılaştığı engelleri artırmıştır.

2.2.6. Kadınlar İçin İslam Cumhuriyeti'nin İkinci Meclis Oyları

İran İslam Cumhuriyeti'nin ikinci parlamentosu 1979-1983 dönemindeydi ve bu dönemde kadın haklarıyla ilgili bir dizi parlamento kararı onaylandı. İran İslam Cumhuriyeti'nin 1979 yılındaki kuruluşundan önce, İran'da kadınlar, Batı standartlarına göre oldukça ileri seviyede haklara sahiptiler. Ancak İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, kadın hakları kısıtlanmış ve bazı haklar geri alınmıştır. Örneğin, kadınların boşanma hakları ve evlilik öncesi sözleşme yapabilme hakları kısıtlanmıştır. Ayrıca, kadınların giyim ve davranış biçimleri de İslami kurallara uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. İran İslam Cumhuriyeti'nin ikinci parlamentosu döneminde, kadınların sosyal ve siyasi hakları oldukça sınırlıydı. Parlamentoda, kadın haklarına dair pek çok tartışma yapılmış ve kadınların toplumsal konumunu güçlendirme yönünde bazı adımlar atılmış olsa da genel olarak kadın hakları kısıtlanmıştır. Bu dönemde, kadınlar yasama organında neredeyse hiç temsil edilmezken, kadınların siyasi ve sosyal haklarının güçlendirilmesi yönündeki girişimler de sınırlı kalmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nin ikinci parlamentosu dönemi, kadın hakları açısından oldukça zorlu geçmiştir ve İran'da kadınların toplumsal konumu üzerinde hala etkisini sürdüren bazı yasal ve sosyal engeller bulunmaktadır ¹⁴¹. Bu onaylardan bazıları şunlardır:

- İnsan Ticaretiyle Mücadele Yasası (1980): Bu yasa, insan kaçakçılığıyla mücadele etmek ve kadın ve çocukların haklarını korumak için onaylanmıştır.

¹⁴¹ Vakıl, Sanam. Women and politics in the Islamic republic of Iran: Action and reaction. 2011: Bloomsbury Publishing USA.

- Sosyal Güvenlik Sigortası Kanunu (1980): Bu kanunda kadınların sosyal güvenlik sigortası primi bağımsız olarak onaylanmıştır.
- Çocuk ve Ergenleri Koruma Kanunu (1982): Bu kanun, çocuk ve ergenlerin haklarını korumak ve onlara yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla çıkarılmıştır.
- Aile Bakım Yasası (1982): Bu yasa, sağlıklı bir aile ortamı sağlamak, kadın ve çocukların haklarını korumak amacıyla çıkarılmıştır.
- Aile Bakım Yasası (11982): Bu yasa, sağlıklı bir aile ortamı sağlamak, kadın ve çocukların haklarını korumak amacıyla çıkarılmıştır.
- Buluş Yaşının Belirlenmesine Dair Kanun (1983): Bu kanunda kızlar için 9, erkekler için 15 yaş buluş çağıdır. İran İslam Cumhuriyeti'nin ikinci meclisi döneminde kadın haklarına ilişkin olumlu kararlar alınmış, ancak bazı yürütme politikalarıyla çeliştiği için bu haklar kadınlara gerektiği gibi uygulanamamıştır.

Öte yandan bu dönemde kadınların stadyumlara girmesinin yasaklanması, hatta bazı iş haklarının kısıtlanması gibi kadınlara yönelik yaptırımlar da vardı.

- Gayrimüslim ile evlenme yasağı: Gayrimüslim ile evlilik resmen yasaklanmıştır. İran'da, İslam'ın klasik yorumlarına göre, bir Müslüman kadının bir gayrimüslim erkekle evlenmesine izin verilmemektedir. Ancak bir Müslüman erkeğin bir gayrimüslim kadınla evlenmesine izin verilmektedir. İran'da resmi olarak gayrimüslimlerle evlenme yasağı yoktur, ancak uygulamada bu durum bazı engellerle karşılaşabilir. Örneğin, bir gayrimüslim kadınla evlenmek isteyen bir Müslüman erkeğin, bir dizi zorlu formaliteyi yerine getirmesi gerekebilir ve aynı zamanda gayrimüslim kadının İslam'ı kabul etmesi gerekebilir. İran'da, çoğunlukla Şii İslam'a dayalı olan bir dini rejim yönetimindedir ve bu rejim, yasa ve uygulamalarında İslam'ın klasik yorumlarına dayanır ¹⁴².
- Başörtüsü takma yasağı: Kadınlar halka açık yerlerde tam tesettüre (tam ve gizli başörtüsü) uymak zorundaydı. İran'da kadınların halka açık yerlerde başörtüsü takması zorunludur. Ancak tam tesettür zorunlu değildir ve kadınlar, başlarını tamamen kapatan bir şal veya türban takabilirler. İran'da 1983'te yürürlüğe giren

¹⁴² Nashat, Guity. "Women in the Ideology of the Islamic Republic." In *Women and Revolution in Iran*, pp. 195-216. Routledge, 2021.

“Aile Koruma Kanunu” uyarınca, kadınların kamusal alanda başlarını örtmeleri gerekmektedir. Bu kanun, başörtüsü zorunluluğunun yanı sıra, kadınların giyim tarzları ve sosyal davranışları gibi diğer konuları da düzenler. Son yıllarda, İran’da başörtüsü zorunluluğuna karşı protestolar ve kampanyalar yapılmıştır. Bazı kadınlar, kamusal alanda başörtüsü takmayarak bu yasaya karşı çıkmışlardır. Ancak bu eylemler, genellikle tutuklama ve cezalarla sonuçlanmıştır. Bu nedenle, İran’da başörtüsü takma yasağı yoktur, ancak başörtüsü takmak kadınlar için zorunludur ve bu konuda yasal yaptırımlar uygulanabilir ¹⁴³.

- Kadınların spor müsabakalarına katılma yasağı: Kadınların uluslararası düzeyde spor müsabakalarına katılmalarına izin verilmedi. İran’da kadınlar spor müsabakalarına katılabilirler. Ancak İran’da kadınların spor yaparken giyimleriyle ilgili bazı kısıtlamalar vardır ve bu kısıtlamalar, bazen uluslararası spor müsabakalarına katılmalarını zorlaştırabilir. Özellikle, İran’da kadınlar spor yaparken İslami kurallara uygun giyinmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, kadın sporcular örtülü formalar giymek zorundadırlar. Ayrıca, kadınların bazı spor müsabakalarına katılırken erkek antrenörler tarafından eğitilmelerine veya maçlarını izlemelerine izin verilmeyebilir. Ancak, son yıllarda İran hükümeti, kadınların spor yapma hakkını savunan bazı reformları hayata geçirmiş ve kadınların uluslararası spor müsabakalarına katılma hakkını iyileştirmeye çalışmıştır. Örneğin, 2019 FIFA Kadınlar Dünya Kupası’nda İranlı kadın futbol taraftarlarına stadyumlara giriş izni verilmiş ve İranlı kadın sporcular, uluslararası yarışmalara katılmak için daha kolay prosedürlerle karşı karşıya kalmışlardır ¹⁴⁴.
- Kültürel faaliyetlerin yasaklanması: Dans etmek, her türlü dans ve benzeri kültürel faaliyetleri izlemek resmen yasaklandı. İran’da dans etmek ve benzeri kültürel faaliyetler resmi olarak yasaklanmamıştır. Ancak İran’da İslam’ın klasik yorumlarına uygun olmayan bazı dans türleri veya müzik tarzları hoş karşılanmayabilir veya eleştirilebilir. İran’da kültürel faaliyetler, devlet tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. İran’da müzik, tiyatro, sinema,

¹⁴³ Nashat, Guity. “Women in the Ideology of the Islamic Republic.” In *Women and Revolution in Iran*, pp. 195-216. Routledge, 2021.

¹⁴⁴ Lemmon, Marlaina. “Evening the playing field: Women’s sport as a vehicle for human rights.” *The International Sports Law Journal* 19, no. 3 (2019): 238-257.

edebiyat ve diğer kültürel faaliyetler oldukça yaygındır ve hatta ülkenin dünya çapında ünlü sanatçıları bulunmaktadır. Ancak İslami kurallara uygunluğu kontrol edilerek yapılması gerekmektedir. Örneğin, İran’da kadınlar, halka açık yerlerde İslam’a uygun şekilde giyinmek zorundadırlar. Ayrıca, kadınların bazı müzik konserlerine veya diğer kültürel etkinliklere katılırken erkek izleyicilerin yanında oturmalarına veya aynı salonda bulunmalarına izin verilmeyebilir. Bunun nedeni, İslami kurallara göre kadın ve erkeklerin bir arada olması veya kadınların erkeklerle karışık ortamlarda bulunması hoş karşılanmamasıdır ¹⁴⁵.

- Bazı işlere erişimin yasaklanması: Kadınların bazı işlerde, örneğin yargı ve güvenlik alanlarında çalışmasına izin verilmedi. İran’da kadınların iş hayatında karşılaştığı sınırlamalar yalnızca yargı ve güvenlik alanlarıyla sınırlı değildir. Kadınların özellikle yüksek pozisyonlarda yer almasına yönelik ciddi engeller bulunmaktadır. İran’da kadınlar, erkeklerle aynı işleri yapabilmelerine rağmen, genellikle daha düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Ayrıca İran’da kadınların çalışma saatleri de sınırlıdır. Evli kadınlar, çocuklarına bakmakla yükümlü oldukları için, özellikle kamuda çalışan kadınlar genellikle yarım gün çalışmak zorundadır. Kadınların çalışma saatlerinin sınırlı olması, kariyerlerinde ilerlemelerini zorlaştırmaktadır.

Son yıllarda, İran’da kadınların iş hayatında daha fazla yer almaları için çeşitli teşvikler ve programlar başlatılmıştır. Özellikle kadınların işletme sahibi olmaları ve girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaları teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, kadınların iş hayatında daha fazla yer alabilmeleri için hala daha fazla çaba gerekmektedir. İran’da kadın hakları konusunda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, kadınların iş hayatında daha fazla yer alabilmeleri için hükümete baskı yapmaktadır. Kadın hakları savunucuları, İran’da kadınların iş hayatında karşılaştığı sınırlamaların kaldırılması ve kadınların erkeklerle eşit fırsatlarla iş hayatına katılabilmeleri için mücadele etmektedir. İslam Cumhuriyeti’nin ikinci parlamentosunun yaptırımlarının genel olarak kadınların hak ve özgürlüklerini sınırladığı ve bazı durumlarda bu yaptırımların İran toplumunda hala tartışıldığı ve tartışıldığı söylenebilir

¹⁴⁵ Ferracioli, Luara. “Challenging the burqa ban.” *Journal of Intercultural Studies* 34, no. 1 (2013): 89-101.

2.2.7. Devrimden Sonra İran’da Kadının Statüsü İçin Verilen Mücadele

Belki de 1957 devrimine katılan ve devrimin zaferinde önemli rol oynayan birçok kadın için devrim sonrası bazı eğilimler inandırıcı değildi. İçlerinden devrime aktif olarak katılan ve halen en önemli kadın hakları aktivistlerinden biri şöyle diyor:” Kadınların bir gün aile mahkemelerinin koridorlarında bu kadar aşağılayıcı bir şekilde temel haklarını arayacakları aklımın ucundan bile geçmezdi.” Farklı bir fikri olduğunu ve devrimle birlikte kadınların daha fazla hakka sahip olacağını düşündüğünü söyledi. İslami düzenin kurulmasıyla ve yeni kurulan rejimin ilk tedbirlerinden biri olan Pehlevi hükümetinin aile hukuku ile kadınlardan alınan ayrıcalıkların iptaline atıfta bulunuyordu. Bu yasa esas olarak yasa koyucuların çabalarının bir sonucuydu, ancak en azından yıllarca bekledikten sonra erkeklerin birden fazla evlilik hakkını sınırladı. Ayetullah Humeyni’nin, bu yasanın şeriata aykırı olduğu düşünülen gazeteye bir protesto notu ekleyerek bile, basitçe iptal etmesi, Sadece tehlikeli bir prosedürün oluştuğuna işaret etmekle kalmadı, aynı zamanda şüpheliydi ¹⁴⁶.

Tüm hikâye hala gizemle örtülüyor ve bu mektubun gerçek mi yoksa sahte mi olduğu belli değil; Ve bu süreç önceden planlanmış mıydı yoksa planlanmamış mıydı? Görünüşe göre olay resmi raporlardaki kadar basit değildir. Sonuç olarak, aile yasasının kaldırılması, dindar muhafazakarların yönetimlerini genişletme iradeleri hakkında her şeyden çok şey söylüyordu. Aile hukukunun kaldırılması, kadınların tüm haklarının ellerinden ancak iki erkeğin kararıyla ve en azından nüfusu oluşturan kadınlara fikir beyan etme hakkı verilmeden alınabileceği anlamına geliyordu. Bunlar, Ayetullah Humeyni’nin, onların varlığı olmadan devrimin zaferinin imkânsız olduğunu düşündüğü kadınlardı. Aile hukukunun kaldırılması, zorunlu başörtüsü ile oluşan prosedür, kadınların mahkemelerde yargıçlık yapma konusundaki yetersizlikleri, kadınların bazı eğitim alanlarına erişiminin kısıtlanması, “erkek” sayılan birçok işe girememesi, Stadyumlara giriş kısıtlamaları, şarkı söyleme yasağı, birçok siyasi pozisyona giriş yasağı ve diğer yasal ve hukuk dışı kısıtlamalar devam etti ve hem dini hem de dini olmayan kadın eylemleri çoğu kez göz ardı edildi. Ancak, bu sürecin özgüllüğü abartılmamalıdır. Çünkü aslında yeni değildi. Anayasa devrimi sırasında da aynı şey oldu. Kadınların anayasal devrimdeki rolü öne çıktı; Sadece devrime giden süreçlerde

¹⁴⁶ Moghissi, Haideh. Populism and feminism in Iran: Women’s struggle in a male-defined revolutionary movement. 2016: Springer.

değil, oluşumunda da. Necmabadi efsane gösterdiği gibi, Quchan'ın kızlarının Türkmenlere satılması hikayesi, anayasa devriminin ateşini yakan kıvılcımdı. Ancak devrimden sonra kadınlar, anayasada reşit olmayanların altına yerleştirildi ve terk edildi ve yeni haklara sahip olmadı. Öte yandan erkek tarihçiler, anayasal devrim tarihini kadınlara yer vermeyecek şekilde yazmışlardır ¹⁴⁷.

İlk Pehlevi'nin iktidara gelmesiyle birlikte kadınların anayasa öncesi başlayan perde arkası mücadelesi Pehlevi hükümeti tarafından önce bastırılmış, ardından da müsadere edilmiştir. Bu müsaderelelerin en önemlisi, hükümetin son yıllarında azalan meşruiyetini yeniden tesis etmeye çalışan başörtüsünü ortaya çıkarmaya yönelik saldırgan kampanyaydı. Bu kampanya kadınların yaşamlarını güçlü bir şekilde etkiledi. Kadınların eğitimi, istihdamı, kadınların Pesto'dan çıkışı için her türlü çabayı batılılaşma ve disiplinsizlik olarak yorumlamak, sonraki İslamcıların elinde bir koz haline geldi. Bazı kadınlar, hükümetin ilk Pehlevi başörtüsünü keşfetme kampanyasının onları uzun süredir devam eden baskıdan kurtaracağını düşünerek başlangıçta bunu desteklese de. Ancak pek çoğu, kadının statüsünden memnun olmamalarına rağmen zorunlu başörtüsüne karşıydı. Bu nedenle, birkaç ay sonra ve tesettürün keşfedilmesi için yapılan yoğun tanıtıma rağmen, Hükümetin kadınları, taleplerini ve mücadelelerini gasp ederek ve onları perde arkasından çıkarıyormuş gibi yaparak, şiddet politikalarının oyuncağına ve piyonuna dönüştürmek istediği kadınların çoğu için açıktı. Kadınların bu prosedüre karşı direnişi, hükümetin başörtüsünü ortaya çıkarma kampanyasının başarısız olmasına ve sonunda kaldırılmasına neden olan faktörlerden biriydi ¹⁴⁸.

Elbette öyle görünüyor ki, başörtüsü keşfi olmasaydı, muhtemelen kadınları baskı altına almak için başka bir sebep bulunacaktı. 1957 devrimine katılan kadınların çoğu, başörtüsüne karşı olmalarına rağmen sırf dindarlarla kaynaşmak için başörtüsü taktılar. Ancak bu tür eşlikler görülmemekle kalmayıp, kadınların perde arkasına dönüp gerici usullere razı olma genel isteği olarak yorumlandı. 1957 devriminden sonra kadınları reddetme ve dışlama pratiği başka şekillerde de devam etti. İranlı kadınlar, İran ve Irak arasındaki sekiz yıllık savaşta önemli bir rol oynadı. Ancak bu belirleyici katılım pek dikkate alınmadı. Aksine hem savaş sırasında hem de sonrasında onlara daha da

¹⁴⁷ Nashat, Guity. "Women in the Ideology of the Islamic Republic." In *Women and Revolution in Iran*, pp. 195-216. Routledge, 2021

¹⁴⁸ Keddie, Nikki R. Iranian women's status and struggles since 1979. *Journal of International Affairs*, 2007: p. 17-33.

fazla kısıtlama getirildi. Savaş, erkek konuşmasıyla beslendi ve onu körükledi. Bu konuşma, erkeğin işinin İslam uğrunda savaşmak ve namusu savunmak, kadının işinin ise ev idaresi yapmak, doğurmak ve çocuk yetiştirmek olduğu anlayışına dayanıyordu. Bu zihniyet, toplumun bazı kesimleri tarafından onaylanan çok eşlilik ve çok eşlilik gibi uygulamaların yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Pek çok dindar onları eleştiriyordu ama o yıllarda bu işlemler artık erkeklerin cepheye gidip şehit olması ve kadınlarının da kocasız kalması hilesiyle meşrulaştırılıyordu. Kadınların vatanseverlik görevi, fedakârlık yapmalarını ve kocalarının “denetimsiz” kadınları desteklemesine izin vermelerini gerektirir. On yıl sonra, kadınların “vasisiz kalma” krizi büyük ölçüde çözüldüğünde ve erkek nüfusu kadınları geçtiğinde, formülün başka şekillerde haklı çıkarıldığını söylemeye gerek yok. Erkeklerin kadınları görerek “tetiklendiği” ve geçici olarak içgüdülerinin üstesinden gelmeleri gerektiği bu numara dahil ¹⁴⁹.

Aynı benzetmede, 23 Mayıs 1997'nin oluşumunda kadınların belirleyici katılımına ve Muhammed Hatemi'nin zaferine rağmen, iki cumhurbaşkanı yardımcısının genel politikanın belirlenmesinde önemli bir rol oynamayan üç avantajı özetlendi. Reform döneminin son yıllarında, resmi politikada fazla bir açılım olmayacağı zaten belliyken, Kadın alanındaki en ilerici aktivistler, daha önce bir hareketsizlik statüsüne sahip olan ve bir tür yavaş ilerleme olarak görülen “kadın toplumsal hareketi”ni, kadınların taleplerini kamuoyuna duyurarak resmileştirmeye çalıştılar. 2005 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde kadınların Tahran Üniversitesi önünde toplanması, kadının durumunu etkileyen bu hareketin çıkış noktası oldu. Bu dönemde kadınların toplumsal seferberliği, ağırlıklı olarak ikinci ve üçüncü kuşak kadınların faaliyetlerinin bir sonucuydu. Dergi ve gazetelerin yayınlanması, kadınların seçimlerde taleplerini dile getirmeleri, bir milyon imza kampanyası başlatmaları, eşit aile hukuku kampanyası, recme karşı yasa kampanyası ve ayrıca toplantılar. Çeşitli vesilelerle ve diğer sivil kampanyalara ve hareketlere dahil edildi. Bu dönemde kadın hareketi, resmi politikadan hayal kırıklığına uğrayan, reform döneminin görece daha özgür atmosferinden yararlanmaya ve örgütlenmeye çalışan yeni nesil kadın aktivistlerin faaliyetleri temelinde şekillendi. Bu sayede kadınların talepleri kamusallaşıyor ve sivil toplum platformunda onlara ulaşılabilir. Ancak muhafazakarların hakimiyeti ile bu faaliyetlerin birçoğu suç sayıldı ve kovuşturulmaya başlandı. Reformların başarısız olması

¹⁴⁹ Ferdows, Adele K., Women and the Islamic revolution. International Journal of Middle East Studies, 1983. 15(2): p. 283-298.

ve 9. ve 10. hükümetlerin liderliğindeki muhafazakarların iktidarı ele geçirmesiyle, kadınları eskisinden daha aşağı hale getirmek için büyük bir kampanya başlatıldı. Dolayısıyla bu dönemde, kadınların yasal hakları, sivil mücadeleleri, eğitimleri, istihdamları, yaşamaları ve örtünmeleri dahil olmak üzere hayatlarının tüm yönleri, iktidar ve diğer güçlerdeki yoldaşları tarafından hedef alınmıştır ¹⁵⁰.

9 ve 10. hükümetlerin (2005-2013) sekiz yıllık dönemi, farklı sosyal gruplardan tüm kadınlar için talihsiz sonuçlar doğurdu. Zararın çoğu, birçoğu dokuzuncu hükümetin kendilerinin temsilcisi ve sözcüsü olduğunu düşünen yoksul ve muhtaç kadınlara verildi. 2005 yılında yaygınlaşan toplumsal seferberlik ile iktidara gelmek için çok çaba harcadılar. Ancak o hükümetin ömrünün sona ermesi, yoksullar ve yoksunlar için bir açılım getirmedi. Aksine, o sekiz yılın sonucu, Farudistan'da giderek daha fazla fakirleşmek ve daha fazla mahrum kalmak bir yana, güven eksikliği ve derin ve yaygın bir sosyal ve siyasi umutsuzluktu. 11. ve 12. hükümetlerde kadınların statüsünün iyileştirilmesi için birçok vaatte bulunuldu. Özellikle 11. Hükümette Kadından Sorumlu Rektör Yardımcısı kadınların mahrumiyetini gidermek için çaba sarf etmiştir. Ancak kurumsal destek mekanizmalarının yokluğunda, özellikle yasal yapılardan destek eksikliğinde ve diğer bakanlıkların ve hükümet organlarının kökleşmiş ve mantık dışı uygulamalarına rağmen, doğal olarak bu çabalar olması gerektiği gibi gerçekleştirilemedi. Sonuç olarak, bu sürenin sonunda kadınların yaşam koşulları iyileşmediği gibi, istatistikler de kötüleştiğini gösteriyor. Diğer şeylerin yanı sıra, bugün İran'da kadınların resmi istihdam oranı Pehlevi döneminin sonundan bile daha düşük; Kadın nüfusu ise bu sürenin iki katından fazladır. Ayrıca günümüzde önemli siyasi mevkilerin çoğu erkeklere aittir ve kadınlara hiçbir yolu yoktur ¹⁵¹.

Aynı şekilde, uzun mücadelelere ve birçok iniş ve çıkışa rağmen, bugün İranlı kadınlar sadece kanunlarda erkeklerle eşit değil, aksine, devrimin başlangıcına ve 1979'da onaylanan İslam Cumhuriyeti anayasasına kıyasla bile daha fazla hak kaybetmişler ve bazı durumlarda kanun kapsamı dışında bırakılmışlardır. Son durum İslam Ceza Kanunu'nda açıkça görülmektedir. Bu yasa 2009 yılında değiştirildi ve yıllarca süren deneysel uygulamanın ardından nihayet 2013 yılında yürürlüğe girdi. Yeni İslam Ceza Kanunu'nun 550. maddesine göre, kadın cinayetinde çeyiz, erkek

¹⁵⁰ Talattof, Kamran. Iranian Women's Literature: From Pre-Revolutionary Social Discourse to Post-Revolutionary Feminism. *International Journal of Middle East Studies*, 1997. 29(4): p. 531-558.

¹⁵¹ Bayat, Asef. Islamism and social movement theory. *Third World Quarterly*, 2005. 26(6): p. 891-908.

cinayetinde çeyizin yarısı kadardır, ancak 551. madde notunda kadın ve erkek çeyizi arasındaki farkın olduğu belirtilmiştir. Bedensel yaralanma sigortası fonundan ödenir.” Böylece, yeni İslam Ceza Kanunu’nda, hakkında pek çok ihtilafın yaşandığı kadın-erkek eşitsizliği halen devam etmektedir ¹⁵².

Ama pratik bir şekilde başka bir kurum tarafından tazmin edilerek çözüme kavuşturuldu. Bu maddeyi bir ilerleme olarak görsek bile diğer maddelerini dikkate almak ciddi bir engel olacaktır. Bunlardan en kötüsü, bu kanunun 302. maddesidir. Buna göre, bir erkek karısını başka bir erkekle zina ederken görür ve onu öldürürse fidyeye ve intikam cezasına çarptırılmaz. “Faraş Kuralı” olarak adlandırılan bu madde, İslam Ceza Kanunu’nun eski versiyonundaki 630. maddenin başka bir versiyonudur. Buna göre “bir erkek, karısının yabancı bir erkekle zina ettiğini görür ve kadının kendisine boyun eğdirildiğini bilirse, aynı anda onları da öldürebilir”. Daha da önemlisi anılan maddede sanık ile suçlu arasındaki, yani bir suçun isnadı ile kesinliği arasındaki mesafe kaldırılmıştır. Yani kadının kocanın “yasadışı ilişki” olarak kabul ettiği bir durumda olması Suçlu olması ve kocası tarafından derhal cezalandırılması yeterlidir. Bu, kadınların kendilerini savunma hakları olmadığı ve yasadışı cinsel ilişkiye zorlansalar bile yine de suçlu oldukları anlamına gelir. Ayrıca bu kanunda, suçun oluşması kocanın şahsi ve derhal vereceği kararla durdurulmakta ve sanık, tecavüz dahil yetkili mahkemede kendini savunma hakkından tamamen mahrum bırakılmaktadır ¹⁵³.

Başka bir deyişle, bu madde her türlü taciz için kocanın elini serbest bırakmaktadır. Hukukun suiistimali teşvik ettiği yerde sadece ailenin temeli değil, tüm toplum risk altındadır. Son olarak, İslam Ceza Kanunu’nun bu maddesinin Anayasa’nın 21. maddesi ile karşılaştırılması, iki yasa arasındaki çelişkiyi ortaya koymaktadır. Çünkü Anayasa’nın 21. maddesi, “ailenin varlığını ve bekasını korumaya yetkili mahkemenin oluşturulması” vurgusu yapmaktadır. Tüm kadınlar yasaların ayrıntılarını ve ekonomiden, siyasetten ve toplumdan nasıl dışlandıklarını anlamayabilir, ancak çoğu durumlarının kötüleştiğini hissetmektedir. Bu, özellikle alt sınıflardan kadınlar için geçerlidir. Yukarıdaki tüm eğilimlere rağmen, İslam Cumhuriyeti’nin oluşumu, kadınların yaşamlarının her yönünün kötüleşmesi anlamına gelmemiştir. Kadınların

¹⁵² Aghajanian, Akbar, and Vaida Thompson. Female headed households in Iran (1976–2006). *Marriage & Family Review*, 2013. 49(2): p. 115-134.

¹⁵³ Mahdavi, Pardis. But what if someone sees me? Women, risk, and the aftershocks of Iran’s sexual revolution. *Journal of Middle East Women’s Studies*, 2009. 5(2): p. 1-22.

başta giyim özgürlüğü olmak üzere kişisel ve toplumsal özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı, ekonomik ve hukuki statülerinin geçmişe göre kötüleştiği doğrudur, ancak bazı alanlarda büyük başarılar da elde etmişlerdir. Eğitim ve sağlık, İran'daki kadınların devrimden sonra önemli başarılar elde ettiği iki alandır. Bu dönemde eğitilmiş kadın sayısı 1970'li yıllara göre 23 kat artmıştır. 2011 genel nüfus sayımına göre üniversite eğitimi almış kadın sayısı 1.466.156 olup, bu rakam 1.255.020 olan erkek sayısından fazladır. Aynı dönemde annelerin ölüm oranı da büyük ölçüde azalmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün değerlendirmesine göre, 1979-1987 yılları arasında anne ölüm oranı 100.000'de 120 iken, 2014 yılında bu rakam 100.000'de 25'e düşmüştür.¹⁵⁴

Ancak belki de devrim sonrası deneyimlerin kadınlar açısından en önemli kazanımı, sivil ve toplumsal eğilimlerin makro politik eğilimlerle karşılaştırıldığında öneminin ve önceliğinin farkında olmalarıdır. Devrimden önce, birçok siyasi grup için yalnızca makro siyaset önemliydi ve devrimci bir fırtına aracılığıyla siyasi gücün sütunlarını ellerinde tutarak, vaat edilen cennetin ve herkesin kurtuluşunun mümkün olacağına inanılıyordu. Bugün, böyle bir görüntü büyük ölçüde soldu. Devrimden sonraki deneyimler, yukarıdan devrimin ve ani değişimlerin, derin toplumsal değişimler olmaksızın pek bir işe yaramayacağını gösterdi. Bazı kültürel ve sosyal özellikler, özellikle kadın ve erkeklerle ilgili inançlar o kadar tarihsel, köklü ve yerleşiktir ki, sadece siyasi iktidar değişikliği ile bunların değiştirilmesi mümkün değildir. Bunun yerine, zaman alıcı ve kademeli çalışmalara ve zihniyet değişikliğine ihtiyaçları var. Muhtemelen İranlı kadınlar bu anlayışa diğer gruplardan daha erken ulaşmışlardır. En önemli sebep, tesadüfen, kadınların zaman içinde kazandığı çok basit ayrıcalıkları kaybetmesiydi. Bu onları hayal kırıklığına uğratmak için çok yardımcı oldu¹⁵⁵.

Sonuç olarak, devrimden sonra pek çok kadın, tepeden tırnağa gelişmelerden hayal kırıklığına uğrayarak, makro politikalara ya da "manevra savaşına" bel bağlamak yerine, değişim için kendi stratejilerini geliştirmeleri gerektiğini yavaş yavaş anladılar. Esas olarak dünyanın devrimcilerinin ve yöneticilerinin stratejisi olan bu strateji, bugün farklı siyasi hiziplerde yerlerini topluma vermeleri gerekiyor. Gramsci'den ilham alarak

¹⁵⁴ Villar, José, Hany Abdel-Aleem, Mario Merialdi, Matthews Mathai, Mohamed M Ali, Nelly Zavaleta, Manorama Purwar, *et al.* World Health Organization randomized trial of calcium supplementation among low calcium intake pregnant women. *American journal of obstetrics and gynecology*, 2006. 194(3): p. 639-649.

¹⁵⁵ Esmati YahyaAbadi, Abdollah, and Sayed Mohammad Hasan Mousavi Mehr. The Principle of the Authenticity of Linking a Child to Lawful Sexual Intercourse. *Islamic Law, Jurisprudence and Methodology*, 2021. 7(3): p. 71-102.

bu çabayı “mevzi savaşı” olarak adlandırdım; Yaklaşık bir asır önce boyun eğdirilmiş devletten çıkıp siyasi özne haline gelmenin en önemli yollarından biri olarak gördüğü bir kavram. Manevra savaşı, hükümet gücünü ele geçirmek ve yukarıdan değişiklikler yaratmakla ilgilidir ve bu nedenle, sadık olanlar ve destekçiler arasında sınırlı ve dikkatli bir güç dağılımı gerektirir. Statü savaşı toplumu esas alır ve ani ve ani değişimler yerine sabır ve tedriciliği benimseyerek yavaş ama geri dönüşü olmayan değişimleri hedefler. Aynı şekilde, mevzi savaşı, manevra savaşından farklı olarak, daha fazla aktivist ve taraftar çekmeyi ve sosyal ağlar oluşturmayı düşünür ¹⁵⁶.

Elbette bu, kadınların bu stratejiyi bilinçli olarak benimsediği anlamına gelmiyor ama bu kavram, çoğu dağınık, çoğu bireysel ve bazen kolektif ama uzun bir zaman dilimini kapsayan, birçok deneme yanılmanın sonucu olan bir dizi çabayı içeriyor. ve başarısızlıklar Ve sürekli yükselişler oldu. Bir zamanlar erkeklerle iş birliği yapmanın bazı avantajlarını elde etmeyi umarak siyaseti gündeme getirdi, başka bir zaman hayal kırıklığına uğradıktan sonra “yavaş ilerlemeye” yöneldi. Zaman zaman kadınların taleplerini toplumsal bir hareket bağlamında duyurmayı düşündü ve sonunda yine başarısız olduktan sonra daha erişilebilir bir yönde ilerlemeye yöneldi. Statü savaşı, belki de yasaları kadınlar lehine değiştiremeyen, kadınların istihdam oranını artıramayan, kadınların sosyal statüsünü iyileştiremeyen kadınların bireysel ve kolektif deneyimlerinin uzun bir zaman diliminde birikmesinin bir sonucudur. Kadınların özgürlüklerini artırmak. Ancak bu başarısızlıklar iflas anlamına gelmez; Çaresizlik ve mücadele eksikliği değil. Bu başarısızlıklar, her şeyden çok, binlerce yıllık tarih nedeniyle bir anda değişmesi doğal olarak beklenemeyecek olan toplumsal cinsiyet tahakkümü yapılarının sertleşmesi anlamına gelmektedir. Statü savaşı sadece bir başarısızlık hikayesi değil, aynı zamanda bir başarı ve umut hikayesidir ¹⁵⁷.

Dindar kadınların toplumsal cinsiyetçi pratiklere meydan okumadaki rolünün gözden geçirilmesi, kadın haklarının yalnızca geleneksel batılı ve laik feminizm bağlamında gerçekleştirilebileceği düşüncesinin geçersiz kılınmasına yol açar. Bu inanca dayanarak, birçok kişi hala dini inançları olan kadınların kadın hakları aktivisti sayılamayacağına ve aktivist olsalar bile gerçek feminist olamayacaklarına inanıyor.

¹⁵⁶ Rezai-Rashti, Goli M. Iranian women’s increasing access to higher education but limited participation in the job market. *Middle East Critique*, 2011. 20(01): p. 81-96.

¹⁵⁷ Najmabadi, Afsaneh. *Women with mustaches and men without beards: Gender and sexual anxieties of Iranian modernity*. 2005: Univ of California Press.

Ancak devrimden sonraki deneyimler, bu görüşlerin tersini kanıtıyor. Devrimden sonra İran’da kadınlara yönelik ayrımcılığa karşı protesto edenler hem laik hem de dindar kadınlardı. Başörtüsünü savunanlar arasında da ona karşı çıkanlar arasında da dindar kadınlar bulunuyordu. Bu nedenle, bir feministi feminist olmayandan ayırmanın kriteri başörtüsü ya da din değildir. Kadın hakları için hareket etmek, başörtüsüne karşı çıkmak veya başörtüsünü savunmak, dindarlığa karşı dinsizliği savunmak demek değildir. Aksine, diğer insanlar gibi kadınların da hem laik hem de dini ataerkil sistemlerde kendilerine verilmeyen haklara sahip olduğu fikrini yerleştirmektir. Bazen bu mücadele başörtüsü takma hakkı için, bazen de zorunlu başörtüsüne karşı çıkmak şeklinde olabilir. Kadın haklarını savunmak, bir kutbu diğerine karşı savunmak anlamına gelmez; giyim ve inançlar da dahil olmak üzere kadınların seçme hakkını savunmak anlamına gelir.¹⁵⁸.

Parveen paydar, toplumsal cinsiyet araştırmalarında en önemli kaynaklar arasında sayılan *Women in the Political Processes of 20th Century Iran* adlı önemli kitabında, 20 yüzyıl İran’ında kadınların siyasal süreçlere geniş katılımını inceleyerek bu Oryantalist inancı çürütüyor. Ona göre Ortadoğu sadece İslam ile tanımlanmaz ve Müslüman kadın pasif ve ezilen bir varlık değildir. Bishdar, Azam Taleghani, Zahra Rahnavard, Farishte Hashemi, Gohar al-Shari’a Dastgheeb, Munira Gurji, Shahin Tabatabayi dahil olmak üzere İran’daki devrimci Müslüman kadınların faaliyetlerine atıfta bulunmak için “İslami feminizm” terimini kullanan ilk araştırmacılardan biridir Maryam Behrouzi, Marzieh Dabbagh, vb. Kullanılmış. “İslami feminizm” tabirine, feminizmin türdeşleştirici biçiminde Batı dışı alanlardaki kadınların tüm çabalarını ve görüşlerini tanımlamayı amaçladığı sürece katılmıyorum. İran’daki birçok aktif kadın kendilerini feminist olarak görmedi ve görmüyor. Onları feminizme mal etmek yerine, içinde buldukları aynı kimlik ve durumda tanımlanabilir ve kendilerini tanımlayabilirler. Benim tercihim, köklü ve tarihsel bir ifade olan politikalarını ve inançlarını tanımlamak için “eşitliği” kullanmaktır. Devrimin başlangıcındaki bir dizi gelişmeyi ortaya koyan Parvin Baysdar, “İslami feministlerin” kadınlara yönelik zorunlu başörtüsü, recm ve diğer işlemlere yönelik eleştirilerine ve faaliyetlerine dikkat çekiyor. Elbette bu, tüm devrimci kadınların ayrımcı eğilimlere duyarlı olduğu anlamına gelmiyor. Birçoğunun toplumsal cinsiyet farkındalığı düşüktü ve bu eğilimleri sorunlu bulmadılar. Kadınların toplumsal cinsiyet farkındalığının olmaması ya da olmaması, ayrımcı eğilimlerin

¹⁵⁸ Hoodfar, Homa, and Shadi Sadr. *Islamic politics and women’s quest for gender equality in Iran*. *Third world quarterly*, 2010. 31(6): p. 885-903.

etkisini artıran ve üstesinden gelmeyi kolaylaştıran faktörlerden biri olmuştur. Devrimden sonraki tüm yıllarda bu sorun, kadınların daha iyi konumlara gelmesinin önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Bu eksiklik, eleştiri ve egemen toplumsal denetim biçimini değiştirme ve etkileme çabalarının sınırlı kalmasına neden olmuştur

159

Bununla birlikte, bazı devrimci kadınlar için İslam Cumhuriyeti'nin yeni kurulan sisteminin kurulması, devrime katılmalarının kadınlara karşı tarihsel ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yol açmayacağı acı bir şekilde anlaşılmasını beraberinde getirdi. Devrim rejimi değiştirebildi ama görüşleri ve zihniyetleri değiştiremedi. Kadının konumunun savaşının oluşumu bu acı ama önemli anlayışta aranmalıdır. Artan cinsiyet ayrımcılığı eğilimiyle ilgili zorluk çok erken başladı. Yeni toplumsal cinsiyet pratiklerine karşı harekete geçen ilk grup kadınlar oldu. Şubat 1979'da zorunlu başörtüsüne karşı kadın gösterileri dizisi, devrimden sonra yeni ayrımcı eğilimlere karşı çıkan ilk büyük toplumsal hareketti. Bu gösteri, nihai olarak başörtüsü dayatmasını engelleyemese de en azından, İslamcıların kurumsallaştırmak için ayaklandığı başörtüsü dayatmasını ve kadınların tamamen evde oturmasını engelleyebildi. Birçok kadın devrimci ve devrime katılanlar bir yol ayrımındaydı. Bir yandan dine ve tesettüre inanıyorlar, diğer yandan dayatmalarını yanlış buluyorlardı. Birçoğu, kadınların siyasetten ve yargıdan dışlanmasına itiraz etti. Bunların arasında kadınların cumhurbaşkanlığından dışlanmasına karşı çıkan Azam Taleghani de var ve şöyle diyor: "Kadınların devrim ve sokaklarda olduğu günler için önemli olması mümkün değil ve devrim meyve verene kadar onları birçok haklarından mahrum bırakmalıyız" ¹⁶⁰.

Ancak bu tür kritik pozisyonlar çok azdı. Kadınların siyasi parti ve gruplarla ilişkilendirilmesi, cinsiyet kotalarının tartışılması gibi durumlarda etkili olmuş ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik adımların atılmasına yol açmıştır ancak çoğu zaman siyasi fraksiyonlara bağlı kadınlar fetihlere katılsalar da faydalı bir adım atamazlar. Hemcinslerinin durumunu iyileştirmek ve geri dönüşü olmayan prosedürlerin oluşmasına yardımcı olmak istiyorlardı. Çünkü sistemin ilkelerine ve hizipçi siyasete sadık olmaları bekleniyordu. Çoğu zaman bu konu, kadınların toplumsal bünyesi ile

¹⁵⁹ Nosrat Kharazmi, Zohreh, Fatemeh Ghasempour, and Hannaneh Nosrat Kharazmi. Women's Cultural Agency, Post Islamic Revolution: A discourse analysis on islamic feminists' demands in Iran. Quarterly of Social Studies and Research in Iran, 2020. 9(4): p. 931-966.

¹⁶⁰ Tajali, Mona. Women's Substantive Representation in the Islamic Republic of Iran: The Potential of Women Critical Actors. Politics & Gender, 2023. 19(1): p. 66-96.

aralarında derin bir ayrışmaya yol açmıştır. Bazı noktalarda bu ayrılık o kadar derindi ki, muhafazakâr iktidar yıllarında ve yapısal fırsatların olmaması nedeniyle, bazı muhafazakâr kadınlar açgözlülükle daha yüksek pozisyonlara ulaşmaya bile karar verdiler. Benzer düşünen erkekler, son derece ayrımcı yasa ve prosedürlerin çıkarılmasına özenle yardımcı olmalıdır. Erkekler için çok eşliliği kolaylaştıran tartışmalı aile yasası tasarısının 7. Meclis'te onaylanmasında yer almaları ve kadınların evde kalmasını yasallaştıran aile planının 8. Meclis'te onaylanmasına yardımcı olmaları bunlardan bazılarıdır. Hükümet kadınları ile diğer kadınlar ve dindar ve dindar olmayan kadınlar arasındaki uçurum, devrimden sonraki tüm yıllarda farklılıkları körükledi ve tüm kadınlar için talihsiz sonuçlara yol açan güvensizliğe yol açtı. Bu kopukluklar, kadınların ayrımcı eğilimlere karşı kolektif stratejilerinin oluşmasındaki en önemli engellerden biri olmuştur ¹⁶¹.

Devrim sonrası hükümetin temellerini sağlamlaştırdığı yıllarda toplum boş durmadı. Birçok sıradan kadın, cinsel farkındalıktan fayda görmeseler bile durumlarını iyileştirmek için çeşitli taktikler benimsedi. Devrimden sonra İran'da sıradan kadınların mücadele stratejileri ve yöntemleri sosyal bilimcilerin de ilgisini çekmiştir. Ancak bu çalışmalar daha çok şehirli orta sınıf kadınlara odaklanmıştır. Genç kadınlara odaklanan çoğu çalışma, onları İslamcı yöneticilerin eğilimlerine meydan okuyan “direniş özneleri” olarak tanımlamaktadır. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren bu çalışmaların yoğunluğu artmış ve 2009'da yeşil hareketin oluşumuna kadar devam etmiştir. Cihad Matik ve Şehvetli Devrimler gibi belirli kişi ve gruplar, özellikle Tahran ve diğer büyük şehirlerdeki orta ve üst sınıf kız ve erkek çocukları üzerinde saha araştırmaları yapan başlıklar, İran gençliğini, özellikle genç kadınları “direniş öznesi” olarak görmüştür. Bu literatür, bir dereceye kadar postkolonyal çalışmalar, sömürge sonrası çalışmalar ve alan çalışmalarından esinlenmiştir. Bununla birlikte, çoğu durumda, itaat, baskınlık ve direnişin net bir tanımını sağlamaz. Aynı zamanda, insanların zorunluluktan ya da sadece durumsal ve bireysel seçimlerden kaynaklanan eylemlerini romantikleştirir. Ancak bu “öznelerin” birçoğunun aklında böyle bir anlam yoktur. Birçoğu kendilerini feminist olarak görmüyor ve eylemlerini direniş olarak tanımlamıyor. Aslında, İran'da “feminist” kavramı sıradan insanlar için “erkek karşıtı” ile eşanlamlıdır ve birçok kadın, erkek karşıtı olarak görülmekten kaçınır. Örneğin, bir dizi röportajda, geleneksel

¹⁶¹ Alizadeh, Azam, and Parvaneh Danesh. Sociological analysis of gender quotas in higher education of Iran. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 2017. 15(1): p. 7-39.

olmayan giysilere sahip kadınlara “Toplumda ahlakın bozulmasının ve boşanma oranlarının artmasının sebebi sizce nedir?” diye sorduğumda, bu sorunun özünü ve içinde saklı varsayımları sorgulamadan “yolsuzluğun” ana nedeni olarak “kötü başörtüsü” ve uyduyu gördüler. Başka bir deyişle, onlar için kendileri gibi kadınlar suçlanabilir; erkekleri veya toplumun genel durumunu eleştirmeden. Ayrıca, çok eşliliğin erkeklerin mi yoksa kadınların mı suçu olduğunu düşündüklerini sorduğumda, çoğu kadın davranışlarından kendilerini sorumlu tuttular. Bu bağlamda, İran’daki kadınların durumunu değerlendirmek için sadece direniş ve uyum çerçevelerine odaklanmak yeterli değildir. Kadınların davranışları, toplumun ve bireylerin karmaşık dinamikleri tarafından şekillendirilmektedir ve bu davranışları anlamak için daha derin ve geniş bir perspektif gerekmektedir¹⁶².

Her türlü direniş eylemi, tahakküm yapılarına ve eğilimlerine yönelik asgari farkındalık ve eleştiri temelinde oluşturulur. Ancak söz konusu cevaplar, birçok kadının sadece cinsel farkındalıktan yoksun olmadığını, aynı zamanda “direnmeyi” de anlamadığını göstermektedir. Bu nedenle, “kötü başörtüsü” denilen şey, çoğu zaman bir direniş eylemi ya da feminist veya toplumsal cinsiyet farkındalığı değil, bireysel bir tercih ve görüş olarak değerlendirilmeli; aile terbiyesi, çekicilik arzusu ve sınıf ayrımına müdahale gibi faktörlerle ilişkilendirilmelidir. Ayrıca, bu literatürün bazı eleştirmenlerinin de belirttiği gibi, direniş bir kutbun diğerine karşı kaçınılmaz seçimi anlamına gelmez. Direniş, aşağılığı sorgulamak demektir. Örneğin, kadınlar resmi nikah yerine cariyeliğe başvurursa, bu durum yapıya cinsel özgürlük üzerinden direnmek değil, onları bir kutuptan başka bir kutba dönmeye zorlayan ikincil bir konuma sıkışıp kalmak anlamına gelir. İslami toplumlarda, özellikle İran’da, tâbi kadınlara cinsel erişimi garanti eden tarihi bir kurumsal formül olmuştur. Normalde üst sınıfa mensup kadınlar cariye olmaz, kalıcı olarak evlenirlerdi. Öte yandan, alt sınıflardan birçok kadın fuhuşa zorlanmış veya başvurmuştur. Bu nedenle, formül kadınların direnişini göstermez; aksine, İran gibi cinsiyet sınıflı bir toplumda, tâbi kadınların nispeten onurlu cinsel kullanımı için üst sınıfların ayrıcalıklarından biridir. Bu bağlamda, kadınların durumunu değerlendirmek için sadece direniş ve uyum çerçevelerine odaklanmak yeterli değildir. Kadınların davranışları, toplumun ve bireylerin karmaşık dinamikleri

¹⁶² Beyraghi, Narges, and Sophie Soklaridis. Toward an understanding of the gender gap in Iran: why health leaders should care and what they can do to close the gender gap? *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 2019. 13(1).

tarafından şekillendirilmektedir ve bu davranışları anlamak için daha derin ve geniş bir perspektif gerekmektedir ¹⁶³.

Alt tabakadan kadınların zaruretten sürekli evlilik veya bekârlık yerine cariyeliğe yönelmesi bir şeydir; Bunu direniş şeklinde kutlamak ise bambaşka bir şey. Aynı şekilde kalın makyaj, estetik cerrahi ve seks partileri de var olan ayrımcı yapılara meydan okumak yerine onların onayını alıyor. Ancak bunları doğrudan kabul ederek değil, karşı kutba dönerek cinselleştirme, cinsellikten arındırmanın tersidir; bunu sorgulamak değil. İranlı kadınların giyimi ve cinsel “direnişi” kutlanırken, farklı sosyal gruplardaki kadınlar aşağı konumlarına meydan okumaya çalışıyorlardı. Önde gelen kadınlar, kadın toplumsal hareketini şekillendirmek ve kadın taleplerini yaygınlaştırmak için mücadele ederken, özellikle orta sınıftaki birçok sıradan kadın, günlük hayatın her alanında “sessiz ilerleme” ile durumlarını iyileştirmeye çalışıyordu. Özellikle orta sınıftaki birçok sıradan kadın, günlük hayatın her alanında “yavaş ilerleme” ile durumlarını iyileştirmeye çalıştı. “Barışçıl ilerleme”nin anlamı, ezilen insanların yetkililerle karşı karşıya gelmekten kaçınırken durumlarını iyileştirmek için aldıkları bireysel ve esas olarak gayri resmi ve siyasi olmayan çözümlerdir. Yasadışı inşaatlar, izinsiz oda ilaveleri, mahallelerin, arazilerin ve evlerin işgali, su ve elektrik ile diğer kentsel hizmet ve tesislerin izinsiz ve ücretsiz kullanılması, kaldırımların ve sokakların işgal edilmesi ve izinsiz sınır geçişleri. Ortadoğu’da kentli yoksulların yavaş ilerleyişinin ve kayıt dışı yaşamının örnekleri va Politika olarak hayat ¹⁶⁴.

Sıradan kadınların yavaş ilerleyişi, eğitime, spora, müziğe, sinemaya, sanata, şiiire, kitap okumaya yönelmelerinde, erken evliliklerden kaçınmalarında ve ayrıca kamusal alanlarda bulunmalarında görüldü. Ancak alt sınıflardaki pek çok kadın bu tesislerin çoğuna erişemedi. Bu, aşağılık statüsüyle hesaplaştıkları anlamına mı geliyor? İnişli çıkışlı olmasına rağmen, tabi kadınların kayıt dışı hayattan çıkma çabalarının devrimden sonraki tüm yıllar boyunca kesintisiz devam ettiğini ve bu nedenle incelenmeyi ve tanınmayı hak ettiğini göstermeye çalışıyorum. Ancak son yıllarda ekonomik liberalleşme başta olmak üzere ekonomik altyapılarda yaşanan değişimler,

¹⁶³ Dehghan-Nayeri, Nahid, Zohreh Khakbazan, and Faezeh Ghafoori. “Life behind the mask”: sexual life of Iranian women with multiple sclerosis. *Disability and Health Journal*, 2018. 11(2): p. 274-280.

¹⁶⁴ Assoudeh, Eliot, and Debra J Salazar. *Movement Structure in an Authoritarian Regime: A Network Analysis of the Women’s and Student Movements in Iran*, in *Non-State Violent Actors and Social Movement Organizations: Influence, Adaptation, and Change*. 2017, Emerald Publishing Limited. p. 137-171.

İran’da tabi yapılarda ve kayıt dışı yaşamda büyük bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Kayıt dışı yaşamdaki benzeri görülmemiş artış ve kayıt dışılığın durumunun kötüleşmesi bu gelişmenin bir sonucu olmuştur. Doğal olarak, bu dönüşüm kadının statüsünü büyük ölçüde etkiledi. Bu gelişme iki tür kutup değişikliğini beraberinde getirdi: Bir yandan ikincil durumdaki kadınların sorunlarının derinleşmesine neden oldu. Öte yandan, bu değişimler kadınların daha fazla katılımını gerektirmekte ve buna bağlı olarak kadınların tabi yapılara meydan okuyan ve bu durumdan çıkma imkânı sağlayan birtakım eylemlerde bulunmalarına neden olmaktadır ¹⁶⁵.

İran’daki ortak kalkınma literatürü ve teknokratik resmi konuşma, ezilenlere ve onların sorunlarına atıfta bulunmak için özel ifadeler kullanır. “Sosyal zararlar”, “mağdurlar”, “zarar” ve diğerleri bu ifadeler arasındadır. “Yaralanma” patolojik bir temaya sahiptir ve akla bireysel bir mekanizmayı getirir; ortaya çıkmasında veya ortadan kaldırılmasında sosyal süreçlere ve makro politikaların rolüne atıfta bulunmadan Bu şekilde, “yaralı”, kendine zarar vermeye karışan, ancak kendine yardım edemeyen bir kişidir. Toplumsal hasarla baş etmek “güçlendirme” ile mümkün hale gelir. Tıpkı yaralanmanın ifadesi gibi, güçlendirmenin de belirli temaları vardır. Bu kavram her şeyden daha kişiseldir. Güçlendirme, kadınların boyun eğdirilmesiyle sonuçlanan yapılara ve uygulamalara meydan okumaz. Bunun yerine, en iyi ihtimalle, “hasar görmüş” bir kadına sorunlarıyla başa çıkabilmesi için yardım etmek istiyor. Kadınların güçlendirilmesi, refah görevlerini yerine getirmekte geri kalmış olan kalkınmacı hükümetin temel çözümüdür. Uygulamada, güçlendirme temel olarak kadınlara kendi harcamalarını ve bakmakla yükümlü oldukları kişileri karşılayabilmeleri için orta düzey beceri ve teknikleri öğretmekten oluşur. Ama doğal olarak bu çözüm, işsizlik, bağımlılık, AIDS, hepatit, yoksulluk, fuhuş, ruhsal çöküntü, evsizlik, aile parçalanması ve benzeri iç içe geçmiş sorunlara çözüm bulamıyor ¹⁶⁶.

Kadınlar bu günlük mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Benzin ve diğer sarf malzemeleri için uzun kuyruklarda bekleyerek, ailenin geçiminin bir kısmını sağlamaktan sorumluydular. Günümüzde bile halı dokuma, dikiş, örgü, nakış, çeyiz hazırlama, sebzeleri temizleme ve paketleme, ev yemeklerini pişirme ve satma, ev

¹⁶⁵ Ghvamshahidi, Zohreh. The linkage between Iranian patriarchy and the informal economy in maintaining women’s subordinate roles in home-based carpet production. in Women’s Studies International Forum. 1995. Elsevier.

¹⁶⁶ Shirazi, Farid. Information and communication technology and women empowerment in Iran. Telematics and Informatics, 2012. 29(1): p. 45-55.

temizliği ve daha birçok iş gibi kadınların yaptığı işler aile ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Aileler arasında dostane ve komşuluk ilişkilerinin oluşmasında da kadının rolü öne çıkmaktadır. Yiyecek ödünç vererek ve ödünç alarak, sadece maliyetleri azaltmakla kalmaz, aynı zamanda ihtiyaç sahibi aileler arasında dostluk ağları oluşturarak grup dayanışmasını da güçlendirirler. Son yıllarda ailelerin en önemli geçim kaynaklarından biri, birçok yoksul kadının aile ekonomisine katkıda bulunmalarını sağlayan faizsiz rotatif kredilerdir. Başta kadınlar olmak üzere birçok yoksulun banka kredisi alabilecek şartlara sahip olmadığı bir durumda. Ve faiz ödemekle yükümlü değiller, dönüşümlü faizsiz krediler ailenin büyük ihtiyaçlarını karşılamak için en önemli para kaynaklarından biri. Kadınların kayıt dışı işlere yönelmesi, özellikle seyyar satıcılık, hanehalkı gelirini sağlamamanın en önemli yollarından biri olmuştur. Ancak bu durum, aile içindeki saygınlıklarını iyileştirmelerine ve yasal statülerini iyileştirmelerine yardımcı olmadı. Aksine destek mekanizmalarının yokluğunda kadınlar çok daha fazla şiddete ve tacize maruz kalıyor. Diğer bir deyişle, kadınlar ailenin geçimini sağlamada önemli bir rol oynasalar da kayıt dışı olmaları onların ikincil konumda kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle birçok kadın resmi olarak ailenin geçimini sağlasa da. Ancak resmi olarak erkekler hala ailenin reisi olarak görölüyor ve hala ikinci sınıf. Bu durum, özellikle aşiret ve din yapılarının cinsiyet ayrımcılığını güçlendirmeye yol açtığı Sistan ve Belucistan gibi bölgelerde kadınlar için karmaşık bir durum yaratmıştır. Kadınların son yıllardaki en dikkat çekici eylemlerinden biri de taleplerini planlamak ve gerçekteştirmek için çözümler bulmaktır. Son yıllarda özellikle Nisan 2017’de yapılan beşinci dönem meclis seçimleri bu yeni kabulü gösteriyor. Bu seçimde önceki dönemlere göre kadın aday sayısının yüzde 2 artması kadınların resmi kurumlara girme isteğini gösteriyor ¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Tabari, Azar. The enigma of veiled Iranian women. *Feminist Review*, 1980. 5(1): p. 19-31.

SONUÇ

Geçmişteki dinler ve etnik gruplardan farklı olarak insan toplumlarında üzerinde durulan temel konulardan biri de “kadın hakları” meselesidir. Kadınların farklı insan toplumlarında çoğu zaman gerçek haysiyet ve haklarından uzak tutulmaları ve hatta bazı durumlarda insani karakter ve haysiyetlerinin tamamen ihlal edilmesi nedeniyle, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde buna dikkat çekilmiştir. Hükümet liderleri ve aydınları bu konuda her zaman önlem almış ve kanunlar çıkarmışlardır. Kadının herhangi bir toplumun kültüründeki konumu ve karakteri, o toplumdaki kadının önemini ve saygınlığını gösterir.

İran medeniyetindeki kadınların çok detaylı hikayeleri vardı. Sasani döneminde kadının ne toplumda ne de evde hakları vardı. Bu dönemde kadın genellikle bir insan olarak görülüyor, bir nesne olarak görülüyordu. Bu dönemde de diğer dönemler gibi erkeklerin ve yeni doğan erkek çocukların değeri kadınlardan ve yeni doğan kız çocuklarından çok daha fazlaydı. Tarihin bu döneminde kadın tamamen aile erkeğinin emrindeydi. Bu dönemde erkekler, kadınları birbirlerine ödünç vere biliyorlardı.

Sasani devrinde de diğer devirlerde olduğu gibi kadınlar ikinci sıradaydı ve başka bir deyişle ikinci cins olarak adlandırılıyordu. Ancak mevcut belge ve mühürlere göre kadının toplumsal statüsü karşılaştırıldığında arada farklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin kraliçe ve kralın annesi kararlarında daha özgürdü. Hatta bazı siyasi ve sosyal konularda kocalarına tavsiyelerde bulunabiliyorlardı. Sıradan kadınlar erkek malı sayılırdı. Bazı durumlarda çocuk ve köle olarak kabul edilirken, diğer durumlarda böyle değildi. Mesela bir kızın çeyizi, satın alma tutarı, 2.000 dirhemdi. Kadınlar köleydi ve o zaman köleler yasal şekilde korunmuyor, kanun onları savunmuyordu. Ancak bunun karşısında aynı dönemde kadınları taciz yasaktı. Bu dönemde kadınlar devrin geri kalanına göre imtiyazlı konumlara sahiplerdi. Öte yandan dönemin geri kalanında olduğu gibi erkek, karısını rızası olmasa dahi, ihtiyacı olan başka bir erkeğe verebilirdi. Genç kızların evlenmesi halinde onlara da mükafat veriliyordu.

İran devrimi, birçok kadında yüzyıllarca bekledikten sonra haklarına kavuşabileceklerine dair umut ve beklenti yarattı. Ancak devrimden sonraki deneyimler, bu hayalin kolay kolay gerçekleşmediğini gösterdi. Devrimci değişim, tarihsel ve uzun süredir devam eden görüşleri değiştiremedi. Aksine İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte kadınlar eski görelî hak ve özgürlüklerini bile kaybetmişlerdir. Bu

nedenle devrimin hemen ardından kadınların haklarının daha fazla zarar görmemesi için mücadelesi başladı. Kadınlar bu dolambaçlı yolda durumlarını iyileştirmek için pek çok çözüm denediler. Sadık ve sessiz protestodan açık protestoya, bireysel girişimlerden kolektif çözümlere ve talep önermekten bunları gerçekleştirmeye çalışmaya.

Her sınıftan ve toplumsal durumdan kadınların eylemlerini birleştiren şey, yukarıdan ani siyasi değişimler yerine aşağıdan yavaş yavaş değişiklikleri hedefleyen, sadece gelecek için değil bugün için de koordine olmayan bir tür durumsal savaştır. makro siyaset üzerine, sosyal bir platform üzerinden ilerliyor. Görünen o ki bu strateji tepeden inme politikaların hayal kırıklığıyla ortaya çıkmış ve birkaç aşamadan geçerek artık siyasete yönelmiştir. Bu çözümün başarısı veya başarısızlığı ancak gelecekte bilinecektir. Ancak bu deneyimin incelenmesi gösteriyor ki, tabii kadınlar ve birinci derecede astlar, sadece tabii pozisyonda kalmak istememekle kalmayıp, bir şans bulurlarsa, kaçınılmaz eylemleri terk edip, pozisyonlarını temelden değiştiriyorlar. Kadınların statüsüne yönelik savaş, hegemonik batılı feminist varsayımların çoğuna meydan okuyor. dini farklılıkların (dini-laik ve örtülü-örtülü olmayan) bireysel ve toplu çözümlerin benimsenmesinde önemli olabileceği gerçeği de dahil olmak üzere, Ancak İran'daki pratik deneyimler - diğer birçok durumda olduğu gibi - aşağı statüden çıkma mücadelesinin ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadelenin dini inançlara ve tesettür ve tesettürsüzlüğe dayanmadığını gösteriyor. Daha çok kadınların politik durumuna, toplumsal konumuna, nesnel sınıfsal durumuna ve toplumsal cinsiyet farkındalığına bağlıdır. İran'da devrim öncesi ve sonrası kadınlar için birçok önemli değişiklik yaşandı. İşte bu iki dönem arasındaki bazı temel farklar:

Devrim Öncesi:

Kadın Haklarına İlişkin İlerlemeler: Şah rejimi döneminde, kadınlar için bazı önemli haklar ve özgürlükler sağlanmıştı. Örneğin, kadınların eğitim alması teşvik edilmiş ve iş gücüne katılım oranları artmıştı.

Giyim ve Davranış Özgürlüğü: Devrim öncesi İran toplumunda, kadınlar kendi giyim tarzlarını seçme ve kamusal alanlarda daha serbestçe dolaşma konusunda daha fazla özgürlüğe sahipti. Batılı tarzda giyim yaygındı ve kadınlar daha açık bir şekilde kamusal alanda görünüyorlardı.

Kadın Katılımı: Devrim öncesi dönemde kadınlar, politika, iş dünyası ve diğer sosyal alanlarda daha fazla katılıma sahipti. Özellikle büyük şehirlerde, kadınlar çeşitli mesleklerde çalışıyor ve toplumsal yaşamın birçok alanında etkin roller üstleniyorlardı.

Devrim Sonrası:

Kadın Haklarının Kısıtlanması: İslam Devrimi sonrasında, kadınların hakları önemli ölçüde kısıtlandı. Kadınların giyim tarzı ve davranışlarına ilişkin katı kurallar getirildi. Örneğin, kadınlar artık İslam'a uygun giyinmek zorundaydılar ve başlarını örtmek zorundaydılar.

Kadınların Kamusal Alanlardaki Rolü: İslam Devrimi sonrasında, kadınların kamusal alandaki görünürlüğü azaldı. Kadınlar, erkeklerle aynı alanlarda bulunmaları veya iş yapmaları konusunda daha fazla kısıtlamaya maruz kaldılar. Bazı alanlarda, kadınların iş gücüne katılımı azaldı.

Eğitim ve İstihdam: İslam Devrimi sonrasında, kadınların eğitim ve istihdam olanakları da kısıtlandı. Bazı alanlarda kadınların erişimi azaldı ve kadınların belirli mesleklerde çalışması engellendi.

Kadın Eğitimi: Devrim öncesi dönemde kadınlar, eğitimde daha fazla ilerleme kaydetmişlerdi. Kadınların okula gitme ve üniversite eğitimi alma fırsatları artmıştı. Ancak, İslam Devrimi sonrasında, kadınların eğitime yönelik bazı kısıtlamalar getirildi. Özellikle belirli alanlarda kadınların eğitime erişimde kısıtlamalar yaşandı ve dini kurallara uygun olmayan eğitim programları engellendi.

Kadın Hakları ve Yasalar: Devrim öncesi dönemde, Şah rejimi bazı kadın haklarını desteklemiş ve yasalarda kadınların statülerini iyileştirmiştir. Ancak, İslam Devrimi sonrasında, İslam hukuku ve şeriat prensiplerine dayalı olarak kadınların hakları ve statüsü yeniden düzenlendi. Bazı yasal değişiklikler kadınların miras, boşanma ve velayet gibi konulardaki haklarını etkiledi.

Toplumsal Algı ve İtibar: İslam Devrimi sonrasında, toplumun kadınlara bakışı da değişti. Kadınlar daha fazla dini değerlere uygun davranmaları beklenir hale geldi ve geleneksel cinsiyet rolleri daha belirgin hale geldi. Toplumun kadınlara ilişkin beklentileri ve kabul edilen normlar önemli ölçüde değişti. **Kadınların Siyasi Katılımı:** Devrim öncesi dönemde, kadınlar siyasi arenada daha fazla yer alabiliyorlardı. Şah rejimi altında, kadınlar parlamentoda ve diğer kamu görevlerinde aktif olarak yer

alabiliyorlardı. Ancak, İslam Devrimi sonrasında, kadınların siyasi katılımı ciddi şekilde kısıtlandı. Kadınların politikacı olarak aktif rol alması ve kamu görevlerinde bulunması büyük ölçüde sınırlı hale geldi.

Kadın Sağlığı ve Refahı: İslam Devrimi sonrasında, kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde bazı değişiklikler yaşandı. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimi, dini değerlere ve geleneklere daha uygun olacak şekilde düzenlendi. Özellikle üreme sağlığı ve aile planlaması gibi konularda, kadınların karar alma süreçlerinde daha az söz sahibi olmaları söz konusu olabilir.

Kadın Hakları Aktivizmi: İslam Devrimi sonrasında, kadın hakları aktivizmi yeni bir boyut kazandı. Kadınlar, yeni düzenlemelere ve kısıtlamalara karşı çıkarak, kadın hakları ve eşitlik için mücadele ettiler. Ancak, bu mücadeleler sıklıkla devlet tarafından bastırıldı ve kadın hakları aktivistleri ciddi tehditlerle karşılaştı.

Kadınların Ekonomik Durumu: İslam Devrimi sonrasında, kadınların ekonomik durumu da etkilendi. Kadınların istihdam olanakları ve iş gücüne katılımı bazı alanlarda kısıtlandı. Ayrıca, kadınların iş yerinde maruz kaldıkları ayrımcılık ve cinsiyet temelli şiddet gibi sorunlar da arttı.

Genel olarak, İran'da devrim öncesi ve sonrası dönemler arasında kadınların yaşadığı deneyimlerde büyük farklılıklar vardır. Devrim öncesi dönemde, kadınlar için daha fazla özgürlük ve katılım fırsatları vardı, ancak İslam Devrimi sonrasında kadınların hakları ve statüsü önemli ölçüde kısıtlandı ve toplumdaki rolleri değişti. Bu değişiklikler, İran'daki kadınların yaşam deneyimlerini ve toplumdaki yerlerini derinden etkiledi. İran'daki kadınların çeşitli konularda muhalefet göstermesinin birçok nedeni olabilir:

Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yasal Kısıtlamalar: İran'da kadınlar, yasal kısıtlamalara ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalırlar. Kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip değillerdir ve yasaların birçoğu kadınları erkeklerden ayrıcalıklı bir konuma koymaktadır. Bu durum, kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasi katılımını kısıtlar.

Kadına Yönelik Şiddet ve Taciz: İran'da kadınlara yönelik şiddet ve taciz yaygın bir sorundur. Kadınlar, aile içinde, kamusal alanda ve çalışma ortamlarında şiddet ve tacize maruz kalabilirler. Bu durum, kadınların güvenliğini tehdit eder ve toplumda korku ve endişeye neden olur.

İran'daki İslam Devrimi Sonrası Değişimler: 1979 İslam Devrimi'nden sonra, İran'da kadınların hakları ve özgürlükleri ciddi şekilde kısıtlandı. Devrim sonrası oluşan muhafazakâr politikalar, kadınların sosyal, kültürel ve siyasi hayatta geri plana itilmesine neden oldu. Bu durum, birçok kadının muhalefet göstermesine yol açtı. Toplumsal Normlar ve Baskılar: İran'da kadınların yaşadığı baskılar ve toplumsal normlar da muhalefetin nedenlerinden biridir. Toplumun beklediği geleneksel cinsiyet rollerine uymak zorunda kalan kadınlar, özgürce yaşama ve karar alma hakkından mahrum bırakılır. Eğitim ve İstihdam Fırsatlarındaki Eşitsizlikler: İran'da kadınlar, eğitim ve istihdam fırsatları konusunda erkeklere kıyasla dezavantajlıdır. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlığını ve sosyal hareketliliğini sınırlar ve muhalefetin nedenlerinden biri haline gelir.

Siyasi Katılım ve Temsil: İran'da kadınların siyasi katılımı ve temsiliyeti sınırlıdır. Kadınların siyasi arenada daha fazla temsil edilmeleri ve karar alma süreçlerine katılmaları önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Bu durum, kadınların toplumsal ve siyasi hakları için mücadele etmelerine ve muhalefet göstermelerine neden olabilir. İfade Özgürlüğü ve İfade Hakları: İran'da kadınlar, ifade özgürlüğü ve temel insan hakları konusunda sıkı kısıtlamalarla karşılaşabilirler. Kadınların fikirlerini özgürce ifade etmeleri ve toplumsal değişim talep etmeleri zor olabilir. Bu durum, kadınların haklarını savunma ve muhalefet etme ihtiyacını artırabilir.

Kültürel ve Dinî Engeller: İran'da kadınlar, kültürel ve dini normlara uyum sağlamak zorunda kalabilirler. Bu normlar, kadınların özgürlüklerini ve haklarını kısıtlayabilir ve muhalefet etmelerini engelleyebilir. Ancak, bazı kadınlar bu normlara meydan okuyarak ve değişim talep ederek muhalefet gösterebilirler. İran'daki kadınların muhalefet göstermesinin nedenleri karmaşıktır ve çeşitli faktörlere bağlıdır. Ancak, genel olarak, kadınların haklarını savunma ve daha eşitlikçi bir toplum için mücadele etme istekleri bu muhalefetin arkasındaki ana güçlerden biridir.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği için mücadele etmek istiyorsanız, bir dizi farklı adım atabilirsiniz. İşte bazı öneriler:

Farkındalık Oluşturmak ve Eğitmek: Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularında farkındalık yaratmak için etkinlikler düzenleyebilir, sosyal medyada bilinçlendirici içerikler paylaşabilir ve çevrenizdekilerle bu konuları konuşabilirsiniz.

Toplumsal Destek ve Dayanışma: Kadınlar arasında dayanışma ve destek ağları oluşturabilirsiniz. Kadınları güçlendirmek ve birbirlerine destek olmalarını sağlamak önemlidir.

Eğitim ve Fırsat Eşitliği İçin Çalışmak: Eğitimde ve iş dünyasında kadınlara eşit fırsatlar sağlamak için çaba gösterebilirsiniz. Eğitim ve iş dünyasındaki cinsiyet ayrımcılığını azaltacak politikaların desteklenmesi önemlidir.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Kadına yönelik şiddetle mücadelede aktif rol alabilirsiniz. Şiddeti önlemek, mağdurlara destek olmak ve toplumu bu konuda bilinçlendirmek için yerel kuruluşlarla iş birliği yapabilirsiniz.

Siyasi Katılımı Desteklemek: Kadınların siyasi yaşama katılımını teşvik etmek ve desteklemek önemlidir. Kadınların siyasi liderlik rollerine gelmelerini teşvik etmek ve onlara destek vermek demokratik süreçlerin güçlenmesine yardımcı olabilir.

Lobi ve Kampanya Faaliyetleri: Kadın hakları için lobi yapabilir ve kampanyalara katılabilirsiniz. Toplumun dikkatini çekmek ve politika yapıcıların eyleme geçmelerini sağlamak için sesinizi duyurabilirsiniz.

Toplumda Cinsiyet Eşitliği İçin Çalışmak: Toplumunuzda cinsiyet eşitliği için çalışmak için çaba gösterebilirsiniz. Ayrımcılığı ve cinsiyetçiliği azaltmak için eğitim ve toplumsal değişim çalışmalarına katılabilirsiniz. Bu adımlar, kadın haklarını desteklemek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için atılabilecek bazı temel adımlardır. Her birimizin küçük veya büyük katkılarıyla, daha eşit ve adil bir dünya yaratmaya katkıda bulunabiliriz.

KAYNAKÇA

- Abadian, Hossein, and Zohreh Safari. "Women Social and Cultural Demands from Constitution Period to Reza Shah Reign." *Historical Studies* 5, no. 2 (2015): 1-19.
- Abbasi, Mohammad Jalal, Amir Mehryar, Gavin Jones, and Peter McDonald. "Revolution, war and modernization: Population policy and fertility change in Iran." *Journal of population research* 19, no. 1 (2002): 25-46.
- Abu-Zahra, Nadia M. "'On the Modesty of Women in Arab Muslim Villages': A Reply 1." *American Anthropologist* 72, no. 5 (1970): 1079-88.
- Afary, Janet. *Sexual politics in modern Iran*. Cambridge University Press, 2009.
- Aghajanian, Akbar. "Some Notes on Divorce in Iran." *Journal of Marriage and the Family* (1986): 749-55.
- Aghajanian, Akbar, and Vaida Thompson. "Female Headed Households in Iran (1976–2006)." *Marriage & Family Review* 49, no. 2 (2013): 115-34.
- Aghtaie, Nadia. "Men as Women's Guardians: Domestic Violence in Iran." In *Understanding Gender Based Violence*, 165-82: Routledge, 2014.
- Ahmed, Leila. "Women and Gender in Islam." In *Women and Gender in Islam*: Yale University Press, 2021.
- Alizadeh, Azam, and Parvaneh Danesh. "Sociological Analysis of Gender Quotas in Higher Education of Iran." *Women's Studies Sociological and Psychological* 15, no. 1 (2017): 7-39.
- Altekar, Anant Sadashiv. *The Position of Women in Hindu Civilization, from Prehistoric Times to the Present Day*. Motilal Banarsidass Publ., 1956.
- Amanat, Abbas. *Iran: A modern history*. Yale University Press, 2017.
- Amin, Camron Michael. *The Making of the Modern Iranian Woman: Gender, State Policy, and Popular Culture, 1865-1946*. University Press of Florida Gainesville, 2002.
- Amirmijani, Khadejeh, and Ali Rahimi Sadegh. "A historical study of the trend of changing the dress and hijab of women in Iranian society during the transition from the Pahlavi period to the Islamic Republic." *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 12, no. 8 (2021).

- Analytica, Oxford. "Maintaining Iran's Hijab Law Will Prove Divisive." *Emerald Expert Briefings*, no. oxa-es (2023).
- Arab-Moghaddam, Narges, Karla A Henderson, and Razieh Sheikholeslami. "Women's Leisure and Constraints to Participation: Iranian Perspectives." *Journal of leisure research* 39, no. 1 (2007): 109-26.
- Arat, Zehra F. "Kemalism and Turkish Women." *Women & Politics* 14, no. 4 (1994): 57-80.
- Assoudeh, Eliot, and Debra J Salazar. "Movement Structure in an Authoritarian Regime: A Network Analysis of the Women's and Student Movements in Iran." In *Non-State Violent Actors and Social Movement Organizations: Influence, Adaptation, and Change*, 137-71: Emerald Publishing Limited, 2017.
- Atai, Mohammad Farhad. *The Sending of Iranian Students to Europe, 1811--1906*. University of California, Berkeley, 1992.
- Bagheri, Azam, Negin Masoudi Alavi, and Fatemeh Abbaszadeh. "Iranian Obstetricians' Views About the Factors That Influence Pregnant Women's Choice of Delivery Method: A Qualitative Study." *Women and Birth* 26, no. 1 (2013): e45-e49.
- Bahramitash, Roksana. "Iranian Women During the Reform Era (1994–2004) a Focus on Employment." *Journal of Middle East Women's Studies* 3, no. 2 (2007): 86-109.
- Bamdad, BM. "Iranian Woman from Constitutional Revolution to White Revolution." *Tehran: Ibn Sina.[in persian]* (1969).
- Baron, Beth. *Egypt as a Woman: Nationalism, Gender, and Politics*. Univ of California Press, 2005.
- Baxi, Upendra. *The Future of Human Rights*. Oxford University Press, 2007.
- Bayat, Asef. "Islamism and Social Movement Theory." *Third World Quarterly* 26, no. 6 (2005): 891-908.
- Bebel, August. *Woman under Socialism*. New York: New York Labor News Company, 1904.
- Benson, Pamela Joseph. *Invention of the Renaissance Woman: The Challenge of Female Independence in the Literature and Thought of Italy and England*. Penn State Press, 2010.
- Berman, Saul J. "The Status of Women in Halakhic Judaism." *Tradition: A Journal of Orthodox Jewish Thought* 14, no. 2 (1973): 5-28.

- Bérubé, Allan. *Coming out under Fire: The History of Gay Men and Women in World War II*. Univ of North Carolina Press, 2010.
- Beyraghi, Narges, and Sophie Soklaridis. "Toward an Understanding of the Gender Gap in Iran: Why Health Leaders Should Care and What They Can Do to Close the Gender Gap?". *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences* 13, no. 1 (2019).
- Bloch, Jean. "Discourses of Female Education in the Writings of Eighteenth-Century French Women." In *Women, Gender and Enlightenment*, 243-58: Springer, 2005.
- Braybon, Gail, and Penny Summerfield. *Out of the Cage: Women's Experiences in Two World Wars*. Routledge, 2013.
- Bruhns, Karen Olsen, and Karen E Stothert. *Women in Ancient America*. University of Oklahoma Press, 1999.
- Camara, Fatou K. "Women and the Law: A Critique of Senegalese Family Law." *Social Identities* 13, no. 6 (2007): 787-800.
- Chara, Elija. "Place of Women in Bujuur Society: Before and after Christianity." (2021).
- Chaudhuri, Nupur, and Margaret Strobel. *Western Women and Imperialism: Complicity and Resistance*. Indiana University Press, 1992.
- Chehabi, Houchang E. "The Pahlavi Period." *Iranian Studies* 31, no. 3-4 (1998): 495-502.
- Chehabi, Houchang E. "Staging the Emperor's New Clothes: Dress Codes and Nation-Building under Reza Shah." *Iranian Studies* 26, no. 3-4 (1993): 209-33.
- Clark, Elizabeth A. "Ideology, History, and the Construction of" Woman" in Late Ancient Christianity." *Journal of Early Christian Studies* 2, no. 2 (1994): 155-84.
- Conway, Jill. "Women Reformers and American Culture, 1870-1930." *Journal of Social History* 5, no. 2 (1971): 164-77.
- Conway, Jill K. "Perspectives on the History of Women's Education in the United States." *History of Education Quarterly* 14, no. 1 (1974): 1-12.
- Cook, Rebecca J. "International Human Rights and Women's Reproductive Health." *Women, Medicine, Ethics and the Law* (2020): 37-50.
- Creevey, Lucy. "Islam, Women and the Role of the State in Senegal." *Journal of religion in Africa* (1996): 268-307.

- Crocco, Margaret S, Judith Cramer, and Ellen B Meier. "(Never) Mind the Gap! Gender Equity in Social Studies Research on Technology in the Twenty-First Century." *Multicultural Education & Technology Journal* 2, no. 1 (2008): 19-36.
- Cronin, Stephanie. "Riza Shah, the Fall of Sardar Asad, and the "Bakhtiyari Plot"." *Iranian Studies* 38, no. 2 (2005): 211-45.
- Dahlerup, Drude. "Women's Entry into Politics: The Experience of the Danish Local and General Elections 1908–20." *Scandinavian Political Studies* 1, no. 2-3 (1978): 139-162.
- Deere, Carmen Diana. "Women's Land Rights, Rural Social Movements, and the State in the 21st-Century Latin American Agrarian Reforms." *Journal of Agrarian Change* 17, no. 2 (2017): 258-78.
- Dehghan-Nayeri, Nahid, Zohreh Khakbazan, and Faezeh Ghafoori. "'Life Behind the Mask': Sexual Life of Iranian Women with Multiple Sclerosis." *Disability and Health Journal* 11, no. 2 (2018): 274-80.
- Douthwaite, Julia V. *Exotic Women: Literary Heroines and Cultural Strategies in Ancient Regime France*. University of Pennsylvania Press, 1992.
- Downes, Mark. *Iran's unresolved revolution*. Routledge, 2018.
- DuBois, Ellen Carol. *Feminism and Suffrage: The Emergence of an Independent Women's Movement in America, 1848-1869*. Cornell University Press, 1999.
- Durant, Will. *Caesar and Christ: The Story of Civilization, Volume Iii*. Vol. 3: Simon and Schuster, 2011.
- Durant, Will. *The Story of Civilization: Voll: Our Oriental Heritage*. Vol. 1: JA KUBU, 1942.
- Durant, Will. *Story of Philosophy*. Simon and Schuster, 1961.
- Echols, Alice. *Daring to Be Bad: Radical Feminism in America, 1967-1975*. Vol. 3: U of Minnesota Press, 1989.
- Engineer, Asgharali. *The Rights of Women in Islam*. Sterling Publishers Pvt. Ltd, 2008.
- Esmati YahyaAbadi, Abdollah, and Sayed Mohammad Hasan Mousavi Mehr. "The Principle of the Authenticity of Linking a Child to Lawful Sexual Intercourse." *Islamic Law, Jurisprudence and Methodology* 7, no. 3 (2021): 71-102.
- Ettehadieh, Mansoureh, and Kaveh Bayat. "The Reza Shah Period: Document Collections Recently Published in Iran." *Iranian Studies* 26, no. 3-4 (1993): 419-28.
- Evans, John. *War, Women and Children in Ancient Rome (Routledge Revivals)*.

Routledge, 2014.

- Fargues, Philippe. "Women in Arab Countries: Challenging the Patriarchal System?". *Reproductive Health Matters* 13, no. 25 (2005): 43-48.
- Fathi, Asghar. *Women and the Family in Iran*. Vol. 38: Brill, 1985.
- Ferdows, Adele K. "Women and the Islamic Revolution." *International Journal of Middle East Studies* 15, no. 2 (1983): 283-98.
- Ferracioli, Luara. "Challenging the burqa ban." *Journal of Intercultural Studies* 34, no. 1 (2013): 89-101.
- Freedman, Estelle B. "The New Woman: Changing Views of Women in the 1920s." *The Journal of American History* 61, no. 2 (1974): 372-93.
- Freeman, Michael. *Human Rights*. John Wiley & Sons, 2022.
- Ghosh, Rabindra Nath, and KC Roy. "The Changing Status of Women in India: Impact of Urbanization and Development." *International Journal of Social Economics* 24, no. 7/8/9 (1997): 902-17.
- Ghvamshahidi, Zohreh. "The Linkage between Iranian Patriarchy and the Informal Economy in Maintaining Women's Subordinate Roles in Home-Based Carpet Production." Paper presented at the Women's Studies International Forum, 1995.
- Giddens, Anthony. *Social Theory and Modern Sociology*. Stanford University Press, 1987.
- Giddens, Anthony, and Simon Griffiths. *Sociology*. Polity, 2006.
- Goldin, Claudia D. "The Role of World War II in the Rise of Women's Employment." *The American Economic Review* (1991): 741-56.
- Goldin, Paul R. *The Culture of Sex in Ancient China*. University of Hawaii Press, 2001.
- Golshani Rad, Karim. "Survey of Position of Woman in Family Institution of Sasanian Period." *Journal of History* 4, no. 16 (2009): 1-20.
- Goss, Kristin A, and Michael T Heaney. "Organizing Women as Women: Hybridity and Grassroots Collective Action in the 21st Century." *Perspectives on Politics* 8, no. 1 (2010): 27-52.
- Grayzel, Susan R. *Women and the First World War*. Routledge, 2013.
- Grewal, Inderpal. "'Women's Rights as Human Rights': Feminist Practices, Global Feminism, and Human Rights Regimes in Transnationality." *Citizenship studies* 3, no. 3 (1999): 337-54.

- Guy, Mary Ellen, and Meredith A Newman. "Women's Jobs, Men's Jobs: Sex Segregation and Emotional Labor." *Public administration review* 64, no. 3 (2004): 289-98.
- Haas, Peter J. "Women in Judaism: Reexamining an Historical Paradigm." *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies* 10, no. 2 (1992): 35-52.
- Halder, Debarati, and Karupannan Jaishankar. "Property Rights of Hindu Women: A Feminist Review of Succession Laws of Ancient, Medieval, and Modern India." *Journal of law and religion* 24, no. 2 (2008): 663-87.
- Harris, Anita. *Future Girl: Young Women in the Twenty-First Century*. Routledge, 2004.
- Harris, Craig. "Water of Life: Women and Water Sanitation." *IDRC reports*, v. 21, no. 1 (1993).
- Harrison, Cynthia. *On Account of Sex: The Politics of Women's Issues, 1945-1968*. Univ of California Press, 1989.
- Harwarth, Irene, Mindi Maline, and Elizabeth DeBra. *Women's Colleges in the United States: History, Issues and, Challenges*. Diane Publishing, 1997.
- Hawkesworth, Mary. *Political Worlds of Women, Student Economy Edition: Activism, Advocacy, and Governance in the Twenty-First Century*. Routledge, 2018.
- Heathcote, Gina. "Naming and Shaming: Human Rights Accountability in Security Council Resolution 1960 (2010) on Women, Peace and Security." *Journal of Human Rights Practice* 4, no. 1 (2012): 82-105.
- Hemelrijk, Emily A. "The Education of Women in Ancient Rome." *A companion to ancient education* (2015): 292-304.
- Hinsch, Bret. *Women in Ancient China*. Rowman & Littlefield, 2018.
- Honig, Emily, and Gail Hershatter. *Personal Voices: Chinese Women in the 1980's*. Stanford University Press, 1988.
- Holton, Sandra Stanley. "Women and the Vote." In *Women's History: Britain, 1850-1945*, pp. 244-269. Routledge, 2008.
- Hoodfar, Homa. *Family Law and Family Planning Policy in Pre-and Post-Revolutionary Iran*. Routledge: New York, 2008.
- Hoodfar, Homa, and Shadi Sadr. "Islamic Politics and Women's Quest for Gender Equality in Iran." *Third world quarterly* 31, no. 6 (2010): 885-903.
- Howard-Hassmann, Rhoda E. "Universal Women's Rights since 1970: The Centrality of Autonomy and Agency." *Journal of Human Rights* 10, no. 4 (2011): 433-49.

- Hunt, Lynn. *The French Revolution and Human Rights*. St. Martin's Press, 1996.
- Joly, Danièle, and Khursheed Wadia. "Muslim women and power." *Political and Civic Engagement in West European Societies*. London (2017).
- Kandiyoti, Deniz. "End of Empire: Islam, Nationalism and Women in Turkey." In *Women, Islam and the State*, 22-47: Springer, 1991.
- Kandiyoti, Deniz. "Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns." In *Woman-Nation-State*, 126-49: Springer, 1989.
- Kapur, Radhika. "Status of Women in Ancient India." Retrieved August 18 (2019): 2020.
- Kar, Mehrangiz. "Iranian Law and Women's Rights." *Muslim World Journal of Human Rights* 4, no. 1 (2007).
- Katouzian, Homa. "Riza Shah's Political Legitimacy and Social Base, 1921–1941." In *The Making of Modern Iran*, 15-36: Routledge, 2012.
- Katz, Marilyn. "Ideology and the Status of Women in Ancient Greece." *History and Theory* (1992): 70-97.
- Keddie, Nikki R. "Iranian Women's Status and Struggles since 1979." *Journal of International Affairs* (2007): 17-33.
- Kesselman, Amy. "The 'Freedom Suit': Feminism and Dress Reform in the United States, 1848-1875." *Gender & Society* 5, no. 4 (1991): 495-510.
- Kian, Azadeh. "Gendered Occupation and Women's Status in Post-Revolutionary Iran." *Middle Eastern Studies* 31, no. 3 (1995): 407-21.
- Kian, Azadeh. "Women and politics in post-islamist Iran: the gender conscious drive to change." *British Journal of Middle Eastern Studies* 24, no. 1 (1997): 75-96.
- Kossoudji, Sherrie A, and Laura J Dresser. "Working Class Rosies: Women Industrial Workers During World War II." *The Journal of Economic History* 52, no. 2 (1992): 431-46.
- Kousha, Mahnaz. "Women, History and the Politics of Gender in Iran." *Critique: Journal of Critical Studies of Iran & the Middle East* 1, no. 1 (1992): 25-37.
- Koyagi, Mikiya. "Modern Education in Iran During the Qajar and Pahlavi Periods." *History compass* 7, no. 1 (2009): 107-18.
- Koyagi, Mikiya. "Moulding Future Soldiers and Mothers of the Iranian Nation: Gender and Physical Education under Reza Shah, 1921–41." *The International Journal of the History of Sport* 26, no. 11 (2009): 1668-96.

- Lemmon, Marlaina. "Evening the playing field: Women's sport as a vehicle for human rights." *The International Sports Law Journal* 19, no. 3 (2019): 238-257.
- Lewis, Sian. *The Athenian Woman: An Iconographic Handbook*. Routledge, 2013.
- Liveris, Leonie B. *Ancient Taboos and Gender Prejudice: Challenges for Orthodox Women and the Church*. Routledge, 2017.
- MacKinnon, Catharine A. "Rape, Genocide, and Women's Human Rights." In *Genocide and Human Rights*, 133-44: Routledge, 2017.
- Mahdavi, Pardis. "But What If Someone Sees Me? Women, Risk, and the Aftershocks of Iran's Sexual Revolution." *Journal of Middle East Women's Studies* 5, no. 2 (2009): 1-22.
- Mahdavi, Shireen. "Iran, Revolution, Intellectuals and Women." Taylor & Francis, 2007.
- Mahdavi, Shireen. "Reza Shah Pahlavi and Women: A Re-Evaluation." In *The Making of Modern Iran*, 181-92: Routledge, 2012.
- Mahdi, Ali Akbar. "The Iranian Women's Movement: A Century Long Struggle." *The Muslim World* 94, no. 4 (2004): 427-48.
- Mahdi, Ali Akbar. "Iranian Women: Between Islamicization and Globalization." In *Iran Encountering Globalization*, 63-88: Routledge, 2003.
- Majumdar, Ramesh Chandra. *Ancient India*. Motilal Banarsidass, 2016.
- Malekān, Mohadese, and Yaghōb Mohammadifar. "A Study of the Imagery and Place of Women in the Sasanian Period: Sigillographic Evidence." *Sasanika Archiology* 14 (2013): 1-21.
- Mayhead, Molly A, and Brenda Devore Marshall. *Women's Political Discourse: A 21st-Century Perspective*. Rowman & Littlefield Publishers, 2005.
- Mertus, Julie A, and Julie Mertus. *The United Nations and Human Rights: A Guide for a New Era*. Routledge, 2010.
- Meyer, Susan. *Imperialism at Home: Race and Victorian Women's Fiction*. Cornell University Press, 1996.
- Meyerowitz, Joanne Jay. *Not June Cleaver: Women and Gender in Postwar America, 1945-1960*. Vol. 79: Temple University Press, 1994.
- Minces, Juliette. *The House of Obedience: Women in Arab Society*. Palgrave Macmillan, 1982.
- Mir-Hosseini, Ziba. "The Politics and Hermeneutics of Hijab in Iran: From Confinement

- to Choice.” *Muslim World Journal of Human Rights* 4, no. 1 (2007).
- Mirvahabi, Farin. “The Status of Women in Iran.” *J. Fam. L.* 14 (1975): 383.
- Moghbeli, Anahita, Efatosadat Afzal Toosi, and Bita Samiei. “The Role Check & Iranian Identity of Women in the Images of Women Portrayed During the 80s, 90s & 2000s in Keyhan Bacheha Magazine.” *Glory of Art (Jelve-y Honar) Alzahra Scientific Quarterly Journal* 10, no. 3 (2019): 29-46.
- Moghissi, Haideh. *Populism and Feminism in Iran: Women’s Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*. Springer, 2016.
- Moghissi, Haideh, and Haideh Moghissi. “Women and Social Reforms.” *Populism and Feminism in Iran: Women’s Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement* (1996): 37-53.
- Mohammadi, Majid. “Iranian Women and the Civil Rights Movement in Iran: Feminism Interacted.” *Journal of International Women’s Studies* 9, no. 1 (2007): 1-21.
- Muller, F Max. “Esoteric Buddhism: A Rejoinder.” *The Nineteenth century and after: a monthly review* 34, no. 198 (1893): 296-303.
- Murphy, Emma C. “Women in Tunisia: A Survey of Achievements and Challenges.” *The Journal of North African Studies* 1, no. 2 (1996): 138-56.
- Najmabadi, Afsaneh. *Women with Mustaches and Men without Beards: Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity*. Univ of California Press, 2005.
- Nashat, Guity. “Women in Pre-Revolutionary Iran: A Historical Overview.” In *Women and Revolution in Iran*, 5-35: Routledge, 2021.
- Nassaj, Hamid. “Comparative Analysis of the Westernzation in Iran and Turkey under Reza Shah and Ataturk.” *Political Strategic Studies* 2, no. 5 (2014): 101-30.
- Nosrat Kharazmi, Zohreh, Fatemeh Ghasempour, and Hannaneh Nosrat Kharazmi. “Women’s Cultural Agency, Post Islamic Revolution: A Discourse Analysis on Islamic Feminists’ Demands in Iran.” *Quarterly of Social Studies and Research in Iran* 9, no. 4 (2020): 931-66.
- Olmstead, Albert T. *History of the Persian empire*. University of Chicago Press, 2022.
- O’Neal, William J. “The Status of Women in Ancient Athens.” *International Social Science Review* (1993): 115-21.
- Onstine, Suzanne. “Gender and the Religion of Ancient Egypt.” *Religion Compass* 4, no. 1 (2010): 1-11.
- Paidar, Parvin. *Women and the political process in twentieth-century Iran*. Vol. 1. Cambridge University Press, 1997.

- Pini, Barbara, Relebohile Moletsane, and Martin Mills. "Education and the Global Rural: Feminist Perspectives." 453-64: Taylor & Francis, 2014.
- Rashad, Hoda, Magued Osman, and Farzaneh Roudi-Fahimi. *Marriage in the Arab World*. Population Reference Bureau Washington, DC, 2005.
- Razavi, Reza. "The road to party politics in Iran (1979–2009)." *Middle Eastern Studies* 46, no. 1 (2010): 79-96.
- Rezai-Rashti, Goli M. "Iranian Women's Increasing Access to Higher Education but Limited Participation in the Job Market." *Middle East Critique* 20, no. 01 (2011): 81-96.
- Rezai-Rashti, Goli M. "Transcending the Limitations: Women and the Post-Revolutionary Iranian Cinema." *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16, no. 2 (2007): 191-206.
- Roberts, Alasdair FB. "The Role of Women in Scottish Catholic Survival." *The Scottish Historical Review* 70, no. 190 (1991): 129-50.
- Roberts, Rosemary. "Positive Women Characters in the Revolutionary Model Works of the Chinese Cultural Revolution: An Argument against the Theory of Erasure of Gender and Sexuality." *Asian Studies Review* 28, no. 4 (2004): 407-22.
- Ross, Susan Deller. *Women's Human Rights: The International and Comparative Law Casebook*. University of Pennsylvania press, 2009.
- Rostam-Kolayi, Jasamin. "Expanding Agendas for the 'New' Iranian Woman: Family Law, Work, and Unveiling." In *The Making of Modern Iran*, 157-80: Routledge, 2012.
- Rupp, Leila J. "Challenging Imperialism in International Women's Organizations, 1888-1945." *NWSA journal* 8, no. 1 (1996): 8-27.
- Saral, Melek. "İnsan Hakları Normları Ve İnsan Hakları Hiyerarşisi." *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi* 6, no. 2 (2021): 464-82.
- Sassoon, Isaac. *The Status of Women in Jewish Tradition*. Cambridge University Press, 2011.
- Seeberg, Peter. "The Iranian revolution, 1977–79: Interaction and transformation." *British Journal of Middle Eastern Studies* 41, no. 4 (2014): 483-497.
- Scott, Anne Firor, and Andrew MacKay Scott. *One Half the People: The Fight for Woman Suffrage*. University of Illinois Press, 1982.
- Scott, Joan Wallach. "Women in History. The Modern Period." *Past & Present*, no. 101

- (1983): 141-57.
- Shilandari, Farah. "Iranian Woman: Veil and Identity." Paper presented at the Gozaar Forum on Human Rights and Democracy in Iran, 2010.
- Shirazi, Farid. "Information and Communication Technology and Women Empowerment in Iran." *Telematics and Informatics* 29, no. 1 (2012): 45-55.
- Shojaei, Seyedeh Nosrat, Ku Hasnita Ku Samsu, and Hossien Asayeseh. "Women in Politics: A Case Study of Iran." *J. Pol. & L.* 3 (2010): 257.
- Shover, Michele J. "Roles and Images of Women in World War I Propaganda." *Politics & Society* 5, no. 4 (1975): 469-86.
- Sidani, Yusuf M. *Working Women in Arab Countries: A Case for Cautious Optimism*. Springer, 2016.
- Smith, Sonya G, and Jeanne C Sinkford. "Gender Equality in the 21st Century: Overcoming Barriers to Women's Leadership in Global Health." *Journal of Dental Education* 86, no. 9 (2022): 1144-73.
- Stamatopoulou, Elissavet. "Women's Rights and the United Nations." In *Women's Rights, Human Rights*, 36-48: Routledge, 2018.
- Starr, June. "The Role of Turkish Secular Law in Changing the Lives of Rural Muslim Women, 1950-1970." *Law & Soc'y Rev.* 23 (1989): 497.
- Tabari, Azar. "The Enigma of Veiled Iranian Women." *Feminist Review* 5, no. 1 (1980): 19-31.
- Tajali, Mona. "Women's Substantive Representation in the Islamic Republic of Iran: The Potential of Women Critical Actors." *Politics & Gender* 19, no. 1 (2023): 66-96.
- Talattof, Kamran. "Iranian Women's Literature: From Pre-Revolutionary Social Discourse to Post-Revolutionary Feminism." *International Journal of Middle East Studies* 29, no. 4 (1997): 531-58.
- Talebi, Nahid. *Shah Mohammad Reza Pahlavi of Iran: A Psychohistorical Analysis Focused on His Interest in Women's Rights*. United States International University, 1994.
- Tohidi, Nayereh Esfahlani, ed. *Women in Muslim Societies: Diversity within Unity*. Lynne Rienner Publishers, 1998.
- True, Jacqui. "The Political Economy of Violence against Women: A Feminist International Relations Perspective." *Australian Feminist Law Journal* 32, no. 1 (2010): 39-59.

Utas, Bo. *Women in Islamic societies*. Routledge, 2016.

Vakil, Sanam. *Women and Politics in the Islamic Republic of Iran: Action and Reaction*. Bloomsbury Publishing USA, 2011.

Vatandoust, Gholam-Reza. "The Status of Iranian Women During the Pahlavi Regime." *Women and the Family in Iran* (1985): 107-30.

VerSteeg, Russ. "Ancient Egypt and Laws Relating to the Status of Women." *Women & Criminal Justice* 33, no. 1 (2023): 1-13.

Villar, José, Hany Abdel-Aleem, Mario Meriardi, Matthews Mathai, Mohamed M Ali, Nelly Zavaleta, Manorama Purwar, *et al.* "World Health Organization Randomized Trial of Calcium Supplementation among Low Calcium Intake Pregnant Women." *American journal of obstetrics and gynecology* 194, no. 3 (2006): 639-49.

Wadley, Susan S. "Women and the Hindu Tradition." *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 3, no. 1 (1977): 113-25.

Weaver, Mary Jo. *New Catholic Women: A Contemporary Challenge to Traditional Religious Authority*. Indiana University Press, 1995.

Weisfeld, Glenn E. "Sociobiological Patterns of Arab Culture." *Ethology and Sociobiology* 11, no. 1 (1990): 23-49.

Weiss, Anita M. "Challenges for Muslim women in a postmodern world." In *Islam, globalization and postmodernity*, pp. 135-148. Routledge, 2003.

Witherington, Ben. "Women and the Genesis of Christianity." (1990).

Wolf, Margery. *Revolution Postponed: Women in Contemporary China*. Stanford University Press, 1985.

Yeganeh, Nahid. "Women, Nationalism and Islam in Contemporary Political Discourse in Iran." *Feminist Review* 44, no. 1 (1993): 3-18.

Yount, Kathryn M, and Emily M Agree. "Differences in Disability among Older Women and Men in Egypt and Tunisia." *Demography* 42, no. 1 (2005): 169-87.

Zurndorfer, Harriet Thelma. *Chinese Women in the Imperial Past: New Perspectives*. Vol. 44: Brill, 1998.

Zwingel, Susanne, and Zwingel. *Translating International Women's Rights*. Vol. 300. London: Palgrave Macmillan UK, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

Aysan NAMAZİKHAH, 2016 yılında Soufi Üniversitesi Bilgisayar Bölümünde lisans öğrenimini tamamlamıştır.2020 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında başladığı yüksek lisans öğreniminden ise 2024 yılında başarı ile mezun olmuştur.